

STUDY OF THE
HISTORY OF
THE
LITERATURE

891. 99
X-35

1001
74

ՖԱՆԹԱԶԻՕ

6 DEC 2010

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱԼՓԻԱՐ

891.99

4-35

፩ ሀ ሄ ፱ ሀ ደ ኮ ፬

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՀԱՄԱՐՁԱԿ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մ.ԶԴՄ.ՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հեղինակը կը խնդրէ իր ընթերցողներէն այս հասօրը չի կարդալ, ... երբ պատահի վրայ ճանն կայ :

$$\frac{1001}{174}$$

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՄԵՐ

1913

ԵՐԵՔ ԽՕՍՔ

Ընդհանրապէս բոլոր գրքերու առաջին երեսին վրայ, հեղինակները Երկու խօսք կ'ուղղեն իրենց ընթերցողներուն:

Ես պիտի ուղղեմ Երեք, աւելի լաւ հասկնալու համար զիրար:

Ա. Այս հատորը՝ հասարակութեան բարոյականը պատուաստելու նպատակաւ գրուած է: Ամէն ազգ իր զուարթ գրականութիւնը ունի: Ո՞վ ըսաւ որ հայերը պէտք է որ մինչեւ վերջը լան:

Բ. Աշխարհիս վրայ և որ և է լեզուով գիրք չի կայ որ անբարոյական ըլլայ: Մինակ երբեմն ընթերցողներ կան որոնց բարոյականը հաստատ հիմերու վրայ դրուած է:

Գ. Անչափահաս տղոց և դպրոցական աղջիկներուն կը յանձնարարեմ, այս գիրքս անպատճառ կարդալ:

Եթէ թող չի կարդան ըսելու ըլլամ, կը վախնամ որ 5000 օրինակ աւելի կը ծախուի:

Ե. Ա. Լ. Փ. Ա. Բ.

ԽԵԼՔԻՍ ՓԶԱԾՆԵՐԷՆ

ԹՅՈՒԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՆ

Էօթէն Սիւ—անուշտ այդ անունը
անծանօթ չէ ձեզի—1854ին, ութ հա-
տոր աշխատութիւն մը մէջտեղ կը
հանէր, «Թափառական Հրեայ»ին ի՛նչ
ըլլալը հասկցնելու համար մեզի:

Ութ հատոր. ադ. կ'ապացուցանէ
թէ վաթսուն տարի առաջ, գրաշար-
ները տակաւին քիթ վերցուցած չէին
չնորհիւ ժողովներու, Պէպէլներու
և... Հմայեակ Արամեանցին:

Այս օր, ես սակայն, երկու էջի
մէջ պիտի կրնամ ցոյց տալ ձեզի այն
խմորը՝ որմէ յինուած կ'ըլլայ «Թըշ-
ուառական Հրեան»:

Ասիկա ըսել չէ թէ ես աւելի խե-
լացի եմ Էօթէն Սիւէն, քա՛ւ լիցի,
բայց պարզապէս կը հաստատէ թէ՛
այսօրուան ընթերցողները շատ աւելի
քանիքուն և նուազ աւանակ են քան
ինչ որ էին Տերոյենց Պատուելիին
ժամանակները:

Հիմաւուան ընթերցողներուն բա-
ւական է որ լեպ ըսես, անոնք ան-
միջապէս կը հասկնան թէ... Լեպնից
ըսել կ'ուզես կոր:

Կամաց կստաց, եթէ այսպէս եր-
թայ, պիտի գայ օր մը որ ընթեր-
ցողները պիտի գրեն և մենք պիտի
կարդանք: Եւ պիտի տեսնէք թէ,
այդ գերերջանիկ թուականին, Դա-
նիէլ Վարուժան՝ խուրճավարի խա-
նութ մը պիտի բանայ՝ Թարաքճըլարի
մէջ, և Իբրանոսեան Նղբայրները
նօման պիտի սկսին գրել... Կօն-
քուններուն նման: Այդ օրերուն չի
հասած սա «Թշուառական Հրեայ»իս
պատմութիւնը ընեմ լրջացնեմ:

★

Մանկունի Սրաբազանի Տեղապա-
հութեան միջոցին ես ալ Պատրիար-
քարանի Ֆռանսրզեա գիրերը կը գը-
րէի, ամօթ չէ, եա՛:

Իրիկուն մը, ժամը 5ին մօտերը,
գրասեղանիս վրայի թուղթերը կարգի
դնելէ եաքը, երբ կը պատրաստուէի
մեկնելու, բարապան մը՝ գլխարկաւոր
երիտասարդ մը ետին ձգած ներս
մտաւ սենեակէս:

— Ալփիար էֆէնտի, Սրաբազանը
ըսաւ որ հասկնաս թէ այս միւսիւն
ի՛նչ կ'ուզէ կոր:

Բասն, քսան երկու տարեկանի
մօտ, բաւական վայելուչ կերպով
հագուած, գեղեցիկ դէմքով, խելանի
աչքերով երիտասարդ մըն էր ինձի
ներկայացուածը որուն խօսքս ուղղե-
լով հարցուցի ֆրանսերէն, որովհետեւ
հայ չըլլալը պե՛տէյի կը պողար:

— Ինչո՞վ կրնամ արդեօք ձեզի
օգտակար ըլլալ, պարոն:

— Ես, պատասխանեց, Օտէ՛րացի
հրեայ մըն եմ և եկած եմ խնդրելու
որ զիս Հայ ընէք: Ձեր կրօնքը ըն-
դունելու համար յատկապէս Օտեսա-
յէն եկած եմ:

— Կը չնորհաւորեմ զձեզ ձեր այդ
զաղափարին համար, բայց իմ ձեռա-
հասութենէս վեր է ձեզի գոհացում
տալ գոնէ այս պահուս: Պատրիար-
քարանը արդէն փակուելու վրայ է
և պէտք է որ քուեմին հասնիմ, վաղը
առտու հրամմեցէք, չըլլա՛ր:

— Ատ անկարելի է ըսաւ. այս

իրիկուն պէտք է որ գիտնամ թէ իմ առաջարկութիւնս պիտի ընդունի՞ք կամ ոչ, որովհետեւ պէտք է որ վաղը իրիկուն մեկնիմ:

— Այդ պարագային, ըսի, աթոռ մը ցոյց տալով իրեն, վայրկեան մը բարեհաճեցեք համբերել մինչեւ որ երթամ մեծ աւորէս հրահանգներ ստանամ:

— Կ'աղաչեմ մի՛ ուշանաք, ըսաւ գրպանին ոսկի ժամացոյցին ակնարկ մը նետելով:

— Սրբազանը վա՛րն է, հարցուցի բարապանին:

— Հապա ո՞ւր պիտի ըլլայ:

Անկէ ունեցող մարդերու շատ հանդիպած էի կեանքիս մէջ: Անկէ կ'ունենայ մարդ խիթի մը հետեւանքով, զաւակ բերելու անկէ ունեցող կ'ունենա հանդիպած եմ, մարդս անկէ կ'ընէ բռնկին հասնելու և խելանի մարդը կ'աճապարէ՝ տեղ մը գտնելու համար երբ... Խաժակ՝ ծանուցում ըրած է որ պիտի բանախօսէ Նաուր-Գափուի «Աղբիւր Սերոր» լըսարանին մէջ:

Բայց Հայ ըլլալու ասանկ անկէ... Ատանկ բանի մը առաջին անգամ ըլլալով՝ ապշահար ակնատեսը կ'ըլլայի կոր: Պատրիարքարանի մէջ պաշտօնավարութեանս տեւողութեանը միջոցին, իրաւ է որ, ատկէ աւելի ճանաչեալ թո՛ղա՞մ բաներ տեսած եմ քի՛...:

Բարեբաղդաբար Մանկունի Սրբազանը վարն էր և կրնար illico կարգադրութիւն մը ընել այս մասին:

Ինչ կ'ուզեն թող ըսեն, Մանկունի Սրբազան կարծուածին չափ անօգուտ Տեղապահութիւն մը չէ ըրած:

Գուցէ իր նախորդին և կամ յաջորդին չափ ցերեկները շատ գործ չէր տեսներ Պատրիարքարանի մէջ,—

թէ և հակառակը պնդողներ չատ կան. — բայց գոնէ զիշերները հոն կը պառկէր, ինչ որ վերջապէս բան մըն է. առանց Նորին Սրբազնութեան այդ բարեմասնութեան, Օտեսայէն եկած այդ Ավրամային քիչ մը զօռ Հայ կ'ըլլար մէկ զիշերուան մէջ:

— Հայ ըլլալ կ'ուզեմ, ըսած էր ինծի, անակ անտարբերութեամբ, անանկ պաղարիւնով և անանկ սկեպտիկ եղանակով մը զոր ընդհանրապէս կ'ունենանք երբ Սուրէնեանին խանութը մտնելով, քեզիեանին ետին կայնած մանչուն կ'ըսենք:

— Երկու օխա սաեաղի ով, երեք բախք մոմ կ'ուզեմ:

Մինչդեռ ես կը կարծեմ թէ, հաւատք փոխել ուղող մարդ մը—որ քիչ մը աւելի խղճահարած ըլլալու է քան այն քաղաքացին որ օրին մէկը՝ փոխանակ ֆէսի միտքը կը դնէ գլխարկ գործածել—այո՛, հաւատքը փոխել ուղող մէկը պէտք է որ գոնէ փոթորիկ մը ունենայ հոգիին մէջ, սրտին մէջ բարախուս մը, խղճատանքին մէջ խայթ մը, գլխուն մէջ իտէալ մը, աչքին մէջ երկու կաթիլ արցունք և գրպանին մէջ... քանի մը դրուշ, ատալ պէտք է, ինչ գէտ քիչ մը վերջը պիտի տեսնէք:

Բայց ասոնցմէ և ոչ մէկը մեր Պարոն Սիմաօվիչին քով—այս էր անունը դարձի եկող երիտասարդին— ընդհակառակը, պաղ և անտարբեր, ոտքը գետին կը դարնէր և Հայ ըլլալ կ'ուզէր աճապարանքով, տեսակ մը աղջիկներու պէս որ ոտքերնին գետին կը դարնեն և

— Էրիկ կ'ուզեմ, և հիմա կ'ուզեմ, կը գոչեն:

Ինչ և իցէ, այս խորհրդածութիւնները հեռունները կրնան ասանկ զմեզ, կարճ կապենք:

Ուղղակի կ'իջնեմ Սրբազանին մօտ և խնդիրը տեղն ի տեղօքը կը բացատրեմ իրեն:

Մանկունի արքեպիսկոպոս, վայրկեան մը վար կը դնէ ձեռքի... ամանը, չէ՛ pardon, դրիչը, և կը հարցնէ ինծի:

✓ — Պատճառը ինչ է որ Հայ ըլլալ կ'ուզէ կոր, հասկցա՞ր:

— Որչափ որ կըցայ հասկնալ, Սրբազան, կերեւայ թէ քրիստոնեայ ըլլալ կուզէ որովհետեւ իմ գիտցածս, Ռուսիոյ համալսարաններու մուտքը արգիլեալ է երբայեցիներուն, և ասիկա անկէ կը հետեւցնեմ որ ինքը ըսաւ թէ ուսանող է: Սրբազան, կը կարծէք թէ ատիկա բաւական դօրաւոր պատճառ մըն է զինքը ընդունելու Հոսուսորչի եկեղեցւոյ գիրկը:

✓ — Քանի որ օտարադաւանները Հայ կ'ընենք կոր երբ անոնք կ'ուզեն մեր աղգէն աղջիկ առնել, ինչո՞ւ գրկենք մէկը այդ շնորհէն. քանի որ միտքը աւելի սուրբ է և նպատակը աւելի մաքուր: (Չէի իմացեր որ հայ աղջկան մը սիրոյն հաւատք փոխելը՝ փիս բան մը ըլլար):

— Ըսել է՝ կ'ըլլայ, Սրբազան:

— Հայտե՛, հայտե՛, գնա ըսէ որ կ'ըլլայ:

— Էյ, ինչպէ՞ս Հայ պիտի ընենք այդ Հրեան:

— Դուն հիմա գնա՛ վեր, Հաւատաւմը, Հայր մերը, խաչ հանելը սորվեցուր, վաղն ալ թող գայ Տէր Բարթողը կ'առնէ ժամ կը տանի, կը կնքէ դուն ալ վկայական մը կուտաս ձեռքը եղաւ գնաց:

«Հաւատամք» մը, «Հայր մեր» մը և երկու ձեռք խաչ, խաչ որ՛, եթէ Հայ ըլլալու համար այնքան քիչ բանի պէտք կայ, ուրեմն Հիւն-ֆաւ սույի երթալը աւելի դժ-

ոտար է եղեր... Թրամվէյ, քիւնկ, կամուրջ, շոգենաւ, պիլիք, նաւամատոյց, համալ մը ոտքիդ վրայ կը կոխէ, արիւն քրտինք կը մտնես, կ'ըլլայ որ Մարկոս Նաթանեանը կը տեսնեն շոգենաւին մէջ, ֆամարօքին խանիկ մը կապսպրես որուն մէջ սուրճ դնելու մոռցած է, հինգ անգամ գրպաններդ կը խառնես տեսնելու համար որ տոմսակդ չե՞ս կորսնցուցած, մուհաֆիթի արապան եօթ դրուշէն վար չերթար կոր, փոշի, ճամբան՝ աւանակներ, գոմէշներ, չիլիկեանի կնիկներ,— Ֆալ պագար, ֆօֆօնա՛, — կառապանին տուած քառորդդ քիչ մը սրբուած է եղեր՝ կը պողայ, կը կանչէ, կը բարկանաս, կը կատղիս, և իրաւունք կուտաս ամէն անոնց որ երբէք քառորդ մը չեն ունենար գրպաններուն մէջ: Կելլես վեր, գաւաթ մը պաղ ջուր, զով օդ, անդորրութիւն, կանանչութեան, միանակութիւն, օխ, կեանք կայ եղեր կը գոչես դու ինքնին և երբ սաւրսեկայի սալաքա մը, մէկ վարունկ, կտոր մը պանիր, խաչած հաւկիթ մը ուտելէ, երկու գաւաթ ևս պաղ ջուր խմելէ ետքը, կը պատրաստուիս տակդ փռուած խսիրին վրայ պոչիկ մը երկնալ և մշիկ քուն մը քաշել, մէյ մ'ալ նայիս Սմբատ Բիւրատը ձեռքը «Բանտ է բանտ» մը բռնած վրագ կուգայ կոր:

Նոյն իսկ այդ պայմաններուն մէջ, աւելի դիւրին է եղեր տասն անգամ Հայ ըլլալ, քան գաւաթ մը ջուր խմել Հիւնքեարէն:

Այս խորհրդածութիւնները գլխիս մէջ, վեր վազեցի, աւետիսը տալու Սիմօնովիչին:

Ուրախութենէն քիչ մնաց երեսներս պիտի պագնէր... Յուզան...:

— Ça va, alors? կը հարցնէ:

նելով, ինծի ցոյց տուաւ և հարցուց
— Աս կը բաւէ՞ . . .

— Կարծեմ թէ այո՛, պատասխա-
նեցի և գացի զինքը յանձնեցի, — թան-
կագին աւանդ, — Տէր Բարթողի ձե-
ռաց մէջ :

Երկու ժամ ետքը կրճրէ կրճրէ
Հայ բրած զայն ինձ վերադարձուց :

— Օրհնեա՛լ, եկեալ անուամբ
Տեառն, ըսելով քեսիմ առի այդ նոր
մկրտուած կրօնակիցս :

Մնացեալ գործողութիւնն ալ կա-
տարեցի, այսինքն գրեցի վկայականը
և պաշտօնապէս ձեռքը տուի :

Հայութեան Բաւաթորքն էր այդ :

Հարիւր անգամ շնորհակալ ըլլալէ
ետքը ձեռքս թօթուեց և մեկնեցաւ :

Ձեռքս թօթուած ատենը, ամիս
մէջ թուղթի կտոր մը սպրդեցուց :

Այդ քաղաքը աղջիկները կը գործա-
ծէին ինծի հետ երբ, թղթի կտորի
մը կը յանձնէին, իրենց սրտին ուզա-
ծը ըսելու պաշտօնը, երբ լեզունին
կ'ամշար բացէ ի բաց խոստովանելու,
բայց մանչ մը, ինչո՞ւ գրով ըսէր
ինծի, երբ կրնար բերնուց ալ ըսել :

Իր մեկնելէն անմիջապէս ետքը,
արտորանօք բացի թուղթը տեսնելու
համար թէ ի՞նչ ըսած էր ինծի : Բայց,
ո՞վ զարմանք, տուած թուղթը տաս
նուրբինոց թղթադրամ մըն է եղեր :
Իմ սուրբ աշխատութեանս, սուրբ
միջնորդէք :

Հայութեանս երեսէն առաջին
վաստակա էր այդ . . . թղթադրամով :

Այդ թղթի կտորով ծանրաբեռն-
եալ, ուղղակի գացի Մաքրի-գիւղ,
ուր կը բնակէի այդ ատեն և, ծան-
կիւլեանի խանութը հանդիպելով,
մաքրեցի հոն ունեցած մէկ պղտիկ
հաշիւս, որ ետքէն, առողջ ծնած տը-
ղու մը պէս, երթալով մեծցաւ :

Պատմութեանս առաջին մասն է
այս :

Երկրորդը և վերջինը ահաւասիկ :

★

Երեք կամ չորս ամիս անցած էր
այդ թուականէն ի վեր, երբ արդէն
մոռնալու վրայ էի Սիմօնովիչը, Տէր
Բարթողը, Քրիստոնէութիւնը, Տե-
ղապահը՝ որ արդէն տեղը ղրկած
էինք, ինչպէս նաև տասնուընթիւն, երբ
օր մը նորէն գլխարկաւոր տղայ մը
դէմս տնկուած տեսայ բարապան Պը-
լեմ աղային հովանիին տակ :

Սիրտս քրտի ըրաւ, անմիջապէս
հասկցայ որ ճանկիւլեանին՝ նորէն
առհաշիւ մը վերէն կ'իյնար կոր, չը-
նորհիւ Մովսէսի և Յիսուսի մէջ գրա-
նուած տարբերութեան :

Այս նորեկ Օտէսացին ալ Սիմօ-
նովիչին ախտէն բռնուած էր . . . jui-
vetite :

Ասոր ալ պէտք եղած դարմանը
տուինք, ճիշդ առաջինին հետեւո-
ղութեամբ :

Հաւատաւք, Հայր մեր, աջհամ-
բոյր, խաչ հանել, կնունք, Տէր Բար-
թող, տասնուընթիւն, վկայական և Աս-
տուծոյ օրհնութիւնը : Վերջապէս այն
ամէն accessoireները որ պէտք են՝
Հրէութենէ Հայութեան փոխադրուե-
լու համար :

Առաջինը Սիմօնովիչ կը կոչուէր,
իսկ երկրորդը Ապրամօֆ : Մէկուն
աւագանի անուն Յովսէփ դրինք, իսկ
միւսին՝ Արրահամ, երկու—անուններ
որ քիչ չափ քրքրղան կը հոտին :

Ապրամօֆն ալ, հոգեբանական
վայրկեանին, տասնուընթիւնոց մը ցոյց
տուաւ և միւսին պէս պէս հարցուց
թէ այդքանը կը բաւէ՞ր տալու հա-
մար այն քահանային որ իբրեւ Հայ
պիտի թրջէր զինքը :

Հաստատական պատասխանիս վը-
րայ կլաւ գնաց կնքուելու :

Կրօնափոխութիւն չէր, ասիկա .
նուրճիմ . . .

Ինչո՞ւս պէտք սակայն, ես Պատ-
րիարքարանին Ֆռանսրգնա գիրերը
գրելու կոչուած էի և ոչ թէ գիտ-
նալու թէ Հայութիւնը քանի մա-
նէքով կը ծախէին :

Երկայն չընեմ. վկայականը գրեցի
և յանձնեցի մէկ քառորդ ժամ ա-
ռաջ Հայ եղող Երբայեցիին :

Ան ալ ձեռքս թօթուած միջոցին
թուղթ մը սպրդեցուց ամիս մէջ :

Սիմօնովիչը՝ Հայ ըլլալու արուես-
տը լաւ սորվեցուցած էր Ապրամօ-
ֆին :

Արդէն Սիմօնովիչին երեսէն յայտ-
նի էր ի՞նչ բարի, ի՞նչ աղնիւ երի-
տասարդ մը ըլլալը :

Իրիկունը ճանկիւլեանէն չալըմով

մը ներս կը մտնեմ և թուղթը երկնցը-
նելով .

— Առ քեզի տասը ռուբլի տանա :

— Ահապարելու բան չի կայ,
կ'ըսէ ինծի նախկին՝ բայց դարձի ե-
կած յեղափոխականը և նոյն պահուն
որ դարակը պիտի բանար և մէջը
պիտի դնէր թղթադրամը, մէկ երկու
անգամ վրան կը նայի, հոս կը դար-
ձնէ, հոն կը դարձնէ և վերջապէս
կը համարձակի ինծի դիտել տալու
թէ տուածս ոչ թէ տասն ալ մեկ
նուրբինոց թուղթ մըն էր :

Վայ, շունչանորդի Ապրամօֆ
վայ. մեղք, հազար մեղք յոգնու-
թեանս . . . Տասնոցի տեղ ռուբլինոց
մը թխմած էր ամիս մէջ :

Պօ՛ւ, Եանուտին Եանուտի է նոյն
իսկ Քրիստոնեայ եղած վայրկեանին,
թող խաբար չի մնայ Ռօշիլտներուն :

ԻՆՉՊԵՍ ԿԻՆԵՐՈՒ ՀԱԽԵՆ ԿՈՒԳԱՆ

Ռէժիսի պայմանաժամին տասնհինգ տարի եւս երկարաձգման պարագան, միտքս կը ձգէ ծխախոտի պատմութիւն մը շատ սիրուն, շատ ինքնատիպ, զոր ձեզի ըրած ըլլալու համար երախտապարտ պիտի մնաք ինծի, ինչպէս պղտիկ մատս կը վկայէ կանխաւ, սմանդուկը:

Բարեկամս՝ Սիմօն Բարալըեան, որ Սահմանադրութենէն ասդին, որուն նորութեան հետեւելու համար, մականունը փոխեց և եղաւ Սիմօն Կոլտունի, չէնք շնորհք երկտասարդ մըն էր որ երկու տարի առաջ կարգուեցաւ որ և իցէ Յակոբ աղայի մը էօթէն անուն աղջկանը հետ. — էօթէն՝ արական անուն ֆրանսացիներուն մէջ, իսկ իգական՝ երբ դայն վրանին կ'առնեն մեր հայ աղջիկները, քօնա՛մ: Նոր հարսը բացի իր նարնջնիւրի ծաղիկէն, հետը կը բերէր երեք քարաշէն տուն, քով քովի, ի Կէտիկ Փաշա և ութ հատ Գրէտի Ֆօնտիէի պարտաթուղթ: Յարգելի դրամօժիտ մը, ինչպէս կը տեսնէք:

Սիմօն բարեկամս, ապահովագրութեան միջնորդ, տարին վեր վար չորս հարիւր ոսկի մը կը վաստկէր, tant soit peu գումար մը որ կը ներէր իրեն ամառները օդափոխութեան համար Գրնալը երթալ և ձմեռը՝ բուհեր քառսուն փարայի պիւր խաղալ Հաճի Սարիմին:

Երջանիկ ամուսնի պիտի կազմէին Սիմօն և էօթէն, եթէ ապահովագրութեան միջնորդը, իր շատ մը առաջինութիւններուն և բարեմաս-

նութիւններուն քով չունենար մոռութիւն մը որուն չէր կրնար տոկալ էօթէն:

Սիմօն՝ անսրբագրելի ծխող մըն էր, օրը երկու բախք սիկառան մոխրի կը վերածէր և շարունակ փխս փխս կը ծխէր, Զունկուտաքի հանքածուխով շարժող Մախսուսէի շոգենաւի մը սեւ պանային պէս:

Դիմացուելիք բան չէր ատկա մանաւանդ էօթէնին համար որուն սիրտը կը խառնուէր ամէն անգամ ծխախոտի հոտ առնելուն և ըսել թէ հարկ պիտի ըլլար, մէկ բարձի վրայ ծերանալ, բերանը քիւքիւն հոտող էրկան մը հետ:

Ամէն բանը աղէկ, բայց Սիմօնին ծխամոլութիւնը կը յուսահատեցնէր խեղճ աղջիկը որ աւելի աղէկ կ'ընէր Դպրոցասիրացին մէջ մանկավարժուհի ըլլալ քան Սիմօնին պէս անխնայ կերպով ծխողի մը կ'ընէ:

C'était plus fort qu'elle. — Ի՞նչ ընէր խեղճ աղջիկը:

Սիմօնն ալ նետուելիք բարքի մը չէր վերջապէս, ատանկ էրիկ մը ամէն փողոցի անկիւն շէր գտնուեր:

Հարսնիքին ութ օր մնացեր էր և վերջապէս պէտք էր վճարական որոշումի մը յանգիլ:

— Անապա, խաբէրս համար, Սիմօնիկը սա փխս քապիէթէն վազ չեմ կրնար անցնել տալ, մտածեց էօթէն, երբ գիշեր մը, մոմը վառած, լու որսալու ելած էր իր նրբահիւս պարիսքէ շապիկին մէջ:

Միւս օրը, իրիկունս դէմ երբ

երկու նշանածները, սենեակի մը մէջ միս միսակ, իրենց ապագայ երջանկութեան պլանսօրմը կը ծրագրէին, ծրագիր մը՝ պաշխիկներով ստորակէտուած, երբ էօթէն՝ իր ամբողջ քաջութիւնը ժողովելով և forամին վերի կոճակները կոճկելով, շփացած նազանքով մը հարցուց նշանածին,

— Իմ անուշիկ Սիմօնիկս, քեռէ բան մը խնդրեմ նէ, կ'ընե՞ս արդեօք...

Սիմօն՝ այդ վարկեանին անանկ ինքզինքէն ելած էր որ եթէ էօթէն՝ լուսինը ուղէր իրմէ, անմիջապէս ծառի մը վրայ պիտի շուրուէր, սիրականին քմայքը տեղը տանելու համար:

— Կ'ընե՞մ մի, հարցնելու աւելորդ է, հողիս, եթէ «դնա մուրի» իսկ ըսես, հիմա կ'երթամ Սալը Բաղարէն ինքզինքս ծովը կը նետեմ:

— Եթէ իրաւ է որ դիս կը սիրես, ինչպէս կը յուսամ որ չես խաբեր դիս, այդ պարագային, ի՞նչ կ'ըլլայ, իմ սիրոյս, իմ երջանկութեան համար սա կրող ցիկարայէն վազ եկուր, գիտես թէ ծխախոտին հոտը որքան գէշ կ'ազդէ վրաս...

— Ուղածդ ատ ըլլայ, նօնօս, հիմակուրնէ քեզ չի կայ, սա սիկառէթի տուփս, նա՛, քու ձեռքովդ պատուհանէն վար նետէ, այդպէսով ինծի ալ մեծ ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլաս. նա՛, ա՛ն նետէ:

— Ձէ՛, ես այդքան չար աղջիկ չեմ, քեզի հրաման, մինչեւ կարգուած գիշերնիս ուղածիդ չափ ծխէ, բայց այն վարկեանէն սկսեալ որ մեր բօքօ անկողինը պիտի մտնանք, ա՛լ լմնցաւ, բերանդ ցիկառա չափի դնես, կը խոստանամ:

— Ձէ մինակ կը խոստանամ, այլ կ'երդնում, կարելի՞ է որ քու մէկ

ուղածդ երկուք ընեմ, իմ մէկ հատիկ էօթէնս, խո՛ւշս, թօմպուլիկ էօթէնս իմին:

Եւ իրենց այս պայմանագրութիւնը մէկ երկոտասանեակ համըոյրներով կնքեցին:

Հարսնիքին նախօրեակին՝ հասած էինք, կիրակի:

Ամէն բան պատրաստ էր և ժամանակին տուն բերուած:

Զապէէն՝ օժիտ, Թոքատլեանէն՝ dragée, իֆսիւր, (մէնթա, քաքաօ, քիւրասօ) վեց շիշ շամբանեա (Mumm, carte blanche), Հիւսէյնճեանէն՝ զոյգ մը փառաւոր մօմ, Էրմիսէն՝ տեսակ տեսակ տեսակ աղանդերներ (խալհար, ժանպօն, սալամի, քանի մը տեսակ պանիր, կրավիեռա, ոօքօֆօր, ֆիլէմէնկ), քանի մը տեսակ գինիներ, (Խարթալի ճերմակը, Պօղչա Ատայի սեւը և Պալքանեան գինին որ գոյն չունենար): Տեսակ տեսակ պատուհներ, մանտարին, բօքբուֆալ, տանձ, խնձոր, և saisonին բոլոր մնացեալները: Շատ մը ծաղիկի թաղարներ բերել տուած էին և Պուրսալին պատրաստած էր հարսին ձեռքը բռնելիք պղտիկ ծաղկեփունջը, համակ սպիտակ վարդէ, մեխակէ և կարսկիայէ կապուած և որուն համար յատկապէս երկու հնգադէ ճերմակ moirée լայն forskիա առած էին վարիսօնէն:

Հարսին կեռացնելիք, հօրը տալիք ընծան, Նշաթաճեաններէն զնած էին և մօրը նուէրը, մարդարտաշար sautoir մը և միհեիլ փոքրիկ ժամացոյցը՝ Պապայեաններէն:

Հարսանեկան սենեակը, փառաւորապէս դարդարուած էր նոր կարասիներով ու կազմ ու պատրաստ նորապսակ ամուսին կ'սպասէր, pour pendre la crémaillère.

Հարսնիքը երկու-չարթի առտու տեղի ունեցաւ Ս. Երրորդութեան եւ կեղեցին, նախադառնութեամբ Հմայեալ եպիսկոպոսի եւ կնքահայրութեամբ՝ «La Blague Hongroise» ապահովագրական ընկերութեան Կ. Պոլսոյ ներկայացուցիչ՝ Monsieur Amedée Belfrimousse, Սիմօնին բախտը:

Հարսնիքը, — պսակ եւ soirée մէկ տեղ առնելով, ոտքի վրայ souper-ն ալ առանց մոռնալու, — տեւեց մինչեւ կէս գիշերէն երկու ժամ ետքը, երբ ալ գաւաթ մը գինի չէր մնացած տանը մէջ եւ ոչ ալ ճիւղ մը խնձոր:

Երբ ամէն բան լինեցած, հարս-նեւորդները մեկնած, ճրագները մաւրած եւ տունը քիչ մը հանգարտութեան երես կը տեսնար, նորաստակ զոյգը երկրորդ յարկի իր ննջասենեակը քաշուեցաւ:

Ասկէ անդին նկարագրելը քիչ մը դժուար է եւ orsulfus scabreux:

Փորձենք սակայն. թերեւս աւելի յաջողիմ այս նկարագրութեանս մէջ՝ քան երբ toupet-ն կ'ունենամ ձեզի պատկերացնելու Վանօթէից Խորհուրդին մէկ նիստը:

Այն հարսը որ ճիշդ վեցուկէս ժամէն հագուած էր, տասնութը վայրկեանէն հանուեցաւ:

Նոր հարս չեղողներն ալ այս կանացի մասնաւոր ճարտիկութիւնը ցոյց կուտան երբ սենեակի մը մէջ երկու հոգի կայ միայն:

Միեւնոյն բանը ըրաւ Սիմօն: Անոր հանուելուն համար պէտք եղած ժամանակամիջոցին վրայ չեմ ծանրանար, որովհետեւ էրիկ մարդ մը կ'ուզէ հագուի, կ'ուզէ հանուի c'est kif kif bourricot....

Վարդապետն լուսամտի մը տակ պլպլացող պզտիկ խմորը մինակ վրայ կան էր այս կրկին մերկայումս երուն:

Նոր հարսը իր intime toilette-ը ընելէ եւ Սիմօն խաչ մը հանելէ ետքը, քազի քազի էրիկ կնիկ եղողները մտան անկողին:

Ասանկ պարագայի մը մէջ, Վիքթոր Հիւկօն կը յիշեմ, որ նոր հարսն ու փեսան անկողին դնելէ ետքը կ'աւելցնէր թէ, «Հրեշտակ մը դրանք առջեւ կեցած, մտքը բերնին վրայ, սենեակին մուտքը կ'արդիւնէր»...:

Ներսը ինչ անցաւ դարձաւ դիտ-նալ ոչ իմ գործս է եւ ոչ ալ ձերնը:

Միեւնոյն սա գիտեմ որ, ամուսնական պարտականութիւններուն ամէնէն տարրական սկզբունքները գործադրելէ ետքը, — երեք փաղաքուշ խօսք եւ չորս սլաշիկ, — Սիմօն՝ կրունակը դարձուց եւ մէկ կտոր քուն մը քաշեց մինչեւ առտու:

Առտուն ալ — Այսօր գործ ունիմ, Պէյքոզ պիտի երթամ — ըսելով, կանուխէն, կինը անկողին մէջ ձգեց եւ անոր այտերը գողուելէ եւ անոնց վրայ երկու խոշոր համբոյրներ փակեցնելէ ետքը, հին լաթերը հագաւ եւ առաւ քալեց:

Գլուխս կը կտրեմ եթէ էօթէն, էրկանը մեկնելէն ետքը, սապէս չի մտածեց:

— Էյի'ր կարգուիլ ըսածնին առ է նէ, բապուս պիլի չարժեր, ես գիտէի քի...:

Պարբերութեան մնացեալ մասը իր գաղտնիքն է. բաւական կրթուած մարդ եմ անոր վրայ նետուած քօղը վեր չառնելու համար:

Conjunctio-ն այս մունջ եւ passif եղանակը չորս հինգ գիշեր միօրինակ կերպով կրկնուեցաւ:

Կսկծալի, պատրալից statu quo:

Էօթէնի աչքին՝ Սիմօնը էրիկմարդ մը չէր այլ սուրբ Յովսէփ մը, Աստուծոյ անկողին figurant ամուսինը:

Եւ որովհետեւ համբերութիւնը

չափ մը ունի եւ ժուժկալութիւնը սահման մը, նոյն իսկ ամէնէն պարկեշտ, ամէնէն lymphathique նոր հարսերուն համար, էօթէն, որ Անտառ Յղութեան կոյսակից մը չէր, որոշեց մօրը բացուիլ եւ անոր հասկըցնել այն անօրինակ, աննախընթաց վիճակը, որուն կ'ենթարկուէր չնորհիւ Սիմօնին հոգն սեղուանքը չըլալուն:

— Ես ասանկ ըլլալը գիտնայի նէ, պօտ տեղը ձերմակ Ֆիսսանս չիւնել չէի տար ոչ ալ թեւ դնել կուտայի գլխուս, կ'ըսէր ու կ'այրէր:

Որչափ իրաւունք ունէր ասանկ մտածելու քսանեւէն դամեայ այդ աղջիկը՝ որ ժամ առաջ débarrasser ըլլալ կ'ուզէր այդ գողտրիկ գանձէն զոր ամէն աղջիկ երկրագործութեամբ կը պահէ մինչեւ կարգուած գիշերը, զայն նետելու համար միւս առտու par dessus le premier moulin venu: Արտասուաթոր աչքերով մերձեցաւ մօրկանը եւ հեծկտացող ձայնով մը ըսաւ անոր:

— Մայրիկ, իմ աղւոր մայրիկս, քեզի բան մը պիտի ըսեմ, բայց չպիտի սրդողիս:

— Ի՞նչ կայ, ըսէ տեսնեմ էօթէնս, մէկ տեղդ կը ցաւի կոր:

— Չէ՛ մայրիկ, բան մը չունիմ, միշտակ տես մը ունիմ, անոր չարէն դուն պիտի տեսնաս:

— Երկու օրուան հարս ի՞նչ տես կ'ունենաս կոր, չուտ ըսէ՛ տեսնեմ, ըսաւ մայրը գորովալի չեշտով մը:

— Ի՞նչ Սիմօնը հիշ երեսո նայած չունի, սանգիմ ես քուղայի շինուած ըլլայի. կարգուած գիշերնումս պիտի, կռնակը կը դարձնէ, խրո, խրո կը քնանայ: Տէրտէրը «Եղիցին երկօրեան ի մարմին մի» ըսաւ, ո՛ւր է ես...:

— Քա էօթէն, հետս լալա՞ կ'ընես կոր, առտուանցով հիշ ի՞նչ ի՞նչ չունիմ:

— Չէ, մայրիկ, խաչոր չէ, սուս կը զրուցեմ կոր նէ քօր ըլլամ:

— Քա պատմէ նայիմ, ատ բանին խելքս չի հասնիր կոր:

Եւ էօթէն տեղն ի տեղօքը ամէն բան պատմեց եւ իր արդարացի տուայտանքները շատ համեստ կերպով մէկիկ մէկիկ ներկայացուց զինքը աշխարհ բերողին:

— Քա, անապա լէ՛յժը աւրեց եւ կամ թէ սալը՞ կ'ընէ կոր:

— Ատ ալ սալը ընելէք բա՛ն է զհիւր, անանկ է նէ ի՞նչ տեսնեմ զուելու ելաւ, իմ ալ գլուխս այրեց:

— Աւելիս ելլայ, էօթէնս, ես ալ ի՞նչ ըսելս Եաւրովի ըրի. ասանկին ալ հիշ չէի հանդիպած, Ես ալ իմացած էի: Կայնէ նայինք, հեղիք աւոր չարէն կը գտնանք, չէ նէ եկած տեղը թող երթայ, երեսին մայիլ եւ զող չիկայ:

Բայց կայնէ նայինք, պիլի խապահարը քու քովդ է, աւելցուց:

— Ի՞նչ կը զրուցես, մայրիկ, ես ընտո՛ր աս բանին մէջ յանցաւոր կրնամ ըլլալ, ըսէ՛ նայիմ:

— Դուն տահա ճանիլ ես, աղջիկս, կարելի է...:

Եւ մայրիկը իր փորձառական հմտութենէն բաժին հանելով աղջկանը, ուսոյց անոր բոլոր ռազմական այն tactique-ները զորս կրնար ի կիր կարկանեն, չի մնալու համար էօթէնի վիճակին մէջ, վիճակ մը որ պարզապէս նախադրեց մըն է՝ նետուած ամբողջ իգական սեռի երեսին:

— Էօթէնս, սա ըսածներս այս գիշեր մի մոռնար, հա՛: Վաղը առտու ալ ինձի խապար տուր:

Հարսնիքը երկուշաբթի առտու տեղի ունեցաւ Ս. Երրորդութեան եկեղեցին, նախագահութեամբ Հմայեակ եպիսկոպոսի և կնքահայրութեամբ՝ «La Blague Hongroise» ապանովագրական ընկերութեան Կ. Պոլսոյ ներկայացուցիչ՝ Monsieur Amedée Belfrimousseի, Սիմօնին բալթրոնը:

Հարսնիքը, — պսակ և soirée մէկ տեղ առնելով, ոտքի վրայ souper-ն ալ առանց մոռնալու, — տեւեց մինչեւ կէս գիշերէն երկու ժամ ետքը, երբ ալ գաւաթ մը գինի չէր մնացած տանը մէջ և ոչ ալ թիլիմ մը խնձոր:

Երբ ամէն բան լինցած, հարս-նեւորդները մեկնած, ճրագները մաքրած և տունը քիչ մը հանգարտութեան երես կը տեսնար, նորապսակ զոյգը երկրորդ յարկի իր ննջասենեակը քաշուեցաւ:

Ասկէ անդին նկարագրելը քիչ մը դժուար է և ojsoufian scabreux:

Փորձենք սակայն, թերեւս աւելի յաջողիմ այս նկարագրութեանս մէջ՝ քան երբ toupet-ն կ'ունենամ ձեզի պատկերացնելու Վանօրէից Խորհուրդին մէկ նիստը:

Այն հարսը որ ճիշդ վեցուկէս ժամէն հագուած էր, տանընտիր վայրէկանէն հանուեցաւ:

Նոր հարս չեղողներն ալ այս կանացի մասնաւոր ճարպիկութիւնը ցոյց կուտան երբ սենեակի մը մէջ երկու հոգի կայ միայն:

Միեւնոյն բանը բնաւ Սիմօն: Անոր հանուելուն համար պէտք եղած ժամանակամիջոցին վրայ չեմ ծանրանար, որովհետեւ էրիկ մարդ մը կ'ուզէ հագուի, կ'ուզէ հանուի c'est kif kif bourricot...:

Վարդապետն լուսամտի մը տակ պլպլացող պղտիկութեամբ մինակ վրայ կ'սէսէր այս կրկին փրկացումներուն:

Նոր հարսը իր intime toilette-ը ընելէ և Սիմօն խաչ մը հանելէ ետքը, քաղե քաղե էրիկ կնիկ եղողները մտան անկողին:

Առանկ պարագայի մը մէջ, Վիքթոր Հիւկօն կը յիշեմ, որ նոր հարսն ու փեսան անկողին դնելէ ետքը կ'աւելցնէր թէ, «Հրեշտակ մը դրանք առջեւ կեցած, մատը բերնին վրայ, սենեակին ժուռքը կ'արգիլէր»...:

Ներքը ինչ անցաւ դարձաւը գիտնալ ոչ իմ գործս է և ոչ ալ ձերինը: Միեւնոյն սա գիտեմ որ, ամուսնական պարտականութիւններուն ամէնէն տարրական սկզբունքները գործադրելէ ետքը, — երեք փաղաքուշ խօսք և չորս պաշիկ, — Սիմօն՝ կրուսակը դարձուց և մէկ կտոր քուն մը քաշեց մինչեւ առտու:

Առտուն ալ — Այսօր գործ ունիմ, Պէյքոզ պիտի երթամ — ըսելով, կանուխէն, կինը անկողնին մէջ ձգեց և անոր այտերը գդուելէ և անոնց վրայ երկու խոշոր համբոյրներ փակեցնելէ ետքը, հին լաթերը հագաւ և առաւ քալեց:

Գլուխս կը կտրեմ եթէ Էօթէն, էրկանը մեկնելէն ետքը, սապէս չի մտածեց:

— Էյի՛ր կարգուիլ ըսածնին առ է նէ, բապուսն պիլիկ չարժեք, ես գիտէի քի...:

Պարբերութեան մնացեալ մասը իր դադարներն է. բաւական կրթուած մարդ եմ անոր վրայ նետուած քողը վեր չառնելու համար:

Conjunctioն այս մունջ և passif եղանակը չորս հինգ գիշեր միօրինակ կերպով կրկնուեցաւ:

Կսկծալի, պատրապից statu quo: Էօթէնի աչքին՝ Սիմօնը էրիկմարդ մը չէր այլ սուրբ Յովսէփ մը, Աստուածածնին figurant ամուսինը:

Եւ որովհետեւ համբերութիւնը

չափ մը ունի և ժուժկալութիւնը սահման մը, նոյն խակ ամէնէն պարակեշտ, ամէնէն lymphathique նոր հարսերուն համար, Էօթէն, որ Անատոս Յոլութեան կոյսակից մը չէր, որոշեց ձորը բացուիլ և անոր հասկըցնել այն անօրինակ, աննախընթաց վիճակը, որուն կ'ենթարկուէր չնորհիւ Սիմօնին հոն տեղուանքը չըլալուն:

— Ես առանկ ըլլալը գիտնայի նէ, պօտ տեղը ձերմակ Ֆիստան չիմել չէի տար ոչ ալ թիլ դնել կուտայի գլխուս, կ'ըսէր ու կ'այրէր:

Որչափ իրաւունք ունէր առանկ մտածելու քանեւհինգամեայ այդ աղջիկը՝ որ ժամ առաջ débarrasser ըլլալ կ'ուզէր այդ գողտրիկ գանձէն գոր ամէն աղջիկ երկիւղածութեամբ կը պահէ մինչեւ կարգուած գիշերը, զայն նետելու համար միւս առտու par dessus le premier moulin venu: Սրտասուածքով աչքերով մերձեցաւ մօրկանը և հեծկտացող ձայնով մը ըսաւ անոր.

— Մայրիկ, իմ աղուոր մայրիկս, քեզի բան մը պիտի ըսեմ, բայց չպիտի սրբողիս:

— Ի՞նչ կայ, ըսէ տեսնեմ Էօթէնս, մէկ տեղդ կը ցաւի կոր:

— Չէ՛ մայրիկ, բան մը չունիմ, միմակ տես մը ունիմ, անոր չարէն դուն պիտի տեսնաս:

— Երկու օրուան հարս ի՞նչ տես կ'ունենաս կոր, չուտ ըսէ՛ տեսնեմ, ըսաւ մայրը գորովալի չեշտով մը:

— Ի՞նչ Սիմօնը հիշ երեսո նայած չունի, սանգիմ ես բուլղայի շինուած ըլլայի. կարգուած գիշերնուսէ պիտի, կռակը կը դարձնէ, խրո, խրո կը քնանայ: Տէրաբը «Եղեցին երկուքեան ի մարմին մի» ըսաւ, ո՛ւր է ես...:

— Բա Էօթէն, հետս եախա՞ կ'ընես կոր, առտուանցով հիշ ի՞նչ քանի չունիմ:

— Չէ՛, մայրիկ, խաչոր չէ, սուս կը զրուցեմ կոր նէ քօր ըլլամ:

— Բա պատմէ նայիմ, առ բանին խելքս չի հասնիր կոր:

Եւ Էօթէն տեղն ի տեղօքը ամէն բան պատմեց և իր արդարացի տուայտանքները շատ համեստ կերպով մէկիկ մէկիկ ներկայացուց զինքը աշխարհ բերողին:

— Բա, անպապ ի՞նչ քան աւրեց և կամ թէ սայլը կ'ընէ կոր:

— Աս ալ սայլը ընելիք բան է զեհեք, անանկ է նէ ի՞նչ տեսի կարգուելու ելաւ, իմ ալ գլուխս այրեց:

— Աւելի ելլայ, Էօթէնս, ես ալ ի՞նչ ըսելու տարբեր ըրի. առանկին ալ հիշ չէի հանգիպած, ճիշտ ալ իմացած էի: Կայնէ նայինք, ճիշտ առտու չարէն կը գտնանք, չէ նէ եկած տեղը թող երթայ, երեսին մայիլ եղող չիկայ:

Բայց կայնէ նայինք, պիլի խապանաքը քու քովդ է, աւելցուց:

— Ի՞նչ եր կը զրուցեմ, մայրիկ, ես ընտո՛ր առ բանին մէջ յանցաւոր կրնամ ըլլալ, ըսէ՛ նայիմ:

— Դուն տահա ճանիլ ես, աղջիկս, կարելի է...:

Եւ մայրիկը իր փորձառական հմտութենէն բաժին հանելով աղջկանը, ուսոյց անոր բոլոր ռազմական այն tactiqueները զորս կրկնելու ի կիր կարկանդակ, չի մնալու համար Էօթէնի վիճակին մէջ, վիճակ մը որ պարզապէս նախադրեալ մըն է՝ նետուած ամբողջ իրական տեսիլներին:

— Էօթէնս, սա ըսածներս այս գիշեր մի մոռնար, հա՛: Վաղը առտու ալ ինձի խապաւ տուր:

Սիմոնին յաջորդէ առաւել շուկայ երթալէն անմիջապէս ետքը, Էօթէն գնաց մայրը գտաւ խոհանոցին մէջ, ուր վարպետին միտիա իշի կ'ապսպուրէր ան ցերեկոտան ճաշին համար:

Մայր ու աղջիկ իրարու երես նաջելով, աչքով ունքով կրցան զիրար հասկնալ: Սյդ գիշերն ալ Էօթէն երկու խոզով պօշք պառկած էր:

Քիչ մը վերջը խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ վերը:

— Չըսեմ քի թիւզ պէ թիւզ սերսեմին մէկն է եղեր: Կայնէ՛, վաղը առտու ես անոր հախէն կուգամ: Թեպէհիլի չէ քի, աս ու ան, — Աղջիկնիւ՛ր, փարային համար կ'առնէ կոր, կ'ըսեն ու կ'երթան: — Սիրտդ մի՛ կոտորեր քա Էօթէն, չըլլայ նէ ես՝ Աստուծոյ հրամանով կը զատեմ, զաթը վեհիլ Հայր Սուրբը պապայիդ փեհ բարեկամն է:

Հարանիքին ութօրէնքին, կիրակի առտու, երբ Սիմոն և Էօթէն անկողնէն ելլելով, գուլպանին հազնեւ լու վրայ էին, Սիմա հանրմ՝ մայրիկը Էօթէնին և հետեւաբար զոքանջը մեր կուտունի բարեկամին, պօւպալի մը պէս խուժեց սենեակէն ներս:

— Բարի լոյս գայ վրանիդ, ընտո՛ր էք, զաւակներս:

— Շատ աղէկ, շնորհակալ եմ, մայրիկ, ըսաւ Սիմոն:

— Գիտցածիդ պէս, աւելցուց Էօթէն:

Սիմա հանրմ, աթոռ մը առաւ և եկաւ տեղաւորուեցաւ, ճիշտ մահճակալին քովիկը:

— Ինծի նայէ միւսիւ Սիմոն, բաներ մը կ'ըսէ կոր Էօթէնը, իրա՛ւ է:

— Ի՞նչ բան, մայրիկ:

— Ի՞նչ, սանգիմ հիշ երեսը նաջած չունիս եղեր, կոնակդ կը դար-

ձընես սեյօր լուս ըն չըսելով կը քընանաս եղեր, աս եղա՛ւ միւսիւ Սիմոն. մեղքը չէ՞ աս ճանիւրն, ատկէ զատ մենք մեր աղջիկը կարգիցինք քի, տուներնիս շէննայ, թոռներու տէր ըլլանք և անոնց վրայ նայելով քե՛ծ ընենք: Աս ճամբան չելլա՛ր, միւսիւ Սիմոն:

— Իրաւունք ունիք, մայրիկ, վրայ բերաւ Սիմոն, շատ ալ իրաւունք ունիք, ես ալ ձեզի հետ եմ, բայց ինչ ընեմ որ ձեռքս չէ:

— Ձեռքդ չէր նէ, ի՞նչ տեղը կար կարգուելու, թող Սիմա՛յ երթայի՛ր վարդապետ ըլլայի՛ր:

— Ատ ըսել չեմ ուզեր, մայրիկ, տահա հոնտեղուանքը հասնելու եփեյի վախիթ ունինք: Մինակ սա կայ քի, Էօթէնը առջի օրէն երդում ձգեց քի բերանս ցիկարա չի դնեմ, խաթրը չի կոտորելու համար, հա ըսի: Եկուր նայէ քի, ես քիւքիւն չի խմեցի մի՞, ալ բանի ետքաւ մարդ չեմ, նէ դործիս աչք ունիմ, նէ՛ խաճաս տեղն է, սերսեմ կը կտրիմ, նե՛ հալ կը միայ վրաս, նե խուլիք, ալ կրնաս նէ աշխատէ, քիւքիւն չի խմեցի մի՞, քօհաճ բան մը կ'ըլլամ, նասըլ ըսեմ, իշտէ քուրջի կտորի պէս բան մը, նա՛ բաշալրա:

— Տեսա՞ր հիմա քի, փիւքիւն խապահաթը քուկդ է եղեր, սերսեմ, զիտիլ տուաւ Սիմա հանրմ աղջկանը:

— Ես ի՛նչ գիտնայի, մայրիկ:

— Նե իսէ, զարաւ չունի, հիմա հասկցուեցաւ, ամ կ'ընես տղաս, առտուանցով եկայ քեզի սեթիւքին ըրի, հոգ չէ, տահա կանուխ է, նեմ ալ այսօր կիրակի է, քանի մը սահաթ տահա բահաթը նայէ, ես քեզի հիմա բաքէթ մը ցիկարա բերել կու-

տամ, բահաթ սիրտով խմէ, հա՞ Սիմոնիկ:

Եւ Սիմա հանրմ, սենեակէն դուրս ելլելով, սանդուղներուն գլուխէն կը պօռայ վարի խոհարարին:

— Վարպետ, վարպետ...

— Ի՞նչ է, խանում:

— Գնա՛, սա քօսեյի աճէմ քիւքիւննիկն երկու բաքէթ զիվանասրգ հարուրնոց ցիկարա առ տէ եկուր:

— Ի՞նչ ասանկ ես, մայրիկ, ճիշ

նիսապ չիլեւս, հիմա երկու բահեթը առջեւը դնենք նէ, սեյօր իրիկուն Ֆրսըր Ֆրսըր ամէնքն ալ կը խմէ կը լմնցնէ:

— Ես քեզի խրսաւ խելք չունիմ գէյեր: Երկու բահեթին մէկ հատը Սիմոնին, մէկալ բաքէթն ալ պապայիդ համար բերել կուտամ կոր, դուն սուս, ես ըրածս գիտեմ, միշակ չըլլայ քի Սիմոնին ահանջը ձգես քի պապայիդ համար ալ ցիկարա բերել կուտամ կոր:

“ՔԷՉ ԷՁ ՔԷՉ ՔԷՆ”

Երուսաղէմի խնդիրը նորէն օրոգին վրայ է: Կը ներէք անշուշտ որ, կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով, ֆրանսաբանութեամբ մը սկսիմ յօդուած մը... առանց գիտնալու թէ ի՞նչպէս պիտի վերջացընեմ զայն:

Դեռաբոյս պեխերով պատանի մըն էի, երբ արդէն այդ խնդիրը մէջառեղն էր: Հիմա մագերս կը ձերմըկնան կոր և տակաւին հոն ենք, ուր որ էլնք տարիներ առաջ:

Քայլ մը առջեւ չենք գացած, կ'երդնում ձեզի, Սուրբ Տեղեաց վրայ:

Մէկ կողմէն կը գոգնան, պարտք կը դիզեն, կ'ըմբոստանան և պատարագ կը մատուցանեն, իսկ միւսէն՝ կ'ամբաստանեն, կը պօռան, կը կանչեն, կը վիճին, կանոնադիր կը չինեն, քննիչներ կը դրկեն, և սակայն նորէն և միշտ mélodrame կը շարունակէ և պանդոյրներու աշխարհը կը խայտայ ու կ'աղաղակէ միուզիք... միուզիք:

Կը խորհիմ թէ, և կարծեմ թէ շատեր ինծի պէս կ'ընեն, այս ազգը՝ քանի որ վանք մը — Սուրբ Յակոբի անուան ձօնուած այդ աւաղակներու բանակատեղին — այո՛ վանք մը, չորսուկէս վարդապետներ և քանի մը ոսկի եկամուտ ունեցող միաբանութիւն մը չի կրնար կոր կարգի կանոնի բերել, ընտո՞ր տակէն պիտի ելլէր, եթէ Աստուած մի՛ աւրասցէ, փորձի համար նոյն իսկ, պետտութեան մը գլուխը դնէին զինքը,

ինքն իր գլխուն կառավարուելու խնդրանք...:

Երուսաղէմը, հաճինքու այդ Touring Clubը և քանի մը վեղարաւորներու այդ Քլօնտայքը, մեր ազգին ինքնագիտակցութեան, վարչական կարողութիւններուն ծանրաչափն է, որուն ապակեայ խողովակին մէջ՝ փոխանակ անդիկի, միւսօն դրուած է:

Այդ Երուսաղէմի շուրջը կը դառնանք ու կը դառնանք և ուր ենք նէ, հոն ենք արդէն:

Ի՞նչ խնկելի, պաշտելի cercle vicieux! Այս վերջերս սակայն, il en était bien temps, սեւ վարագոյրներուն ետին և մութին մէջ խաղցուած եղեւնը կը լուսաբանուի և այդ mélodrameին դերակատարները դիմադերձ կ'ըլլան շնորհիւ «Ազատամարտ»ի՝ Դաշնակցութեան հանապազօրեայ այդ բերանին, որ փոխանակ սեւ-սեւ բուրեղու պեւ-պեւ կը հոտի:

Ըստ «Ազատամարտ»ի ուրիմ, Երուսաղէմի խնդիրը ըսուած imbroglion ուրիշ բան չէ եղեր, բայց եթէ կրօնականի և աշխարհականի պայքար մը, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս:

Ահաւասիկ diagnostic մը ձեզի գոր երկու ձեռքերովս պիտի ծախահարէի, եթէ անոնցմէ մէկը այս պահուս congeի մէջ չի գտնուէր:

Անգամ մը որ այդ Սրբոյն Յաւորայ կուրծքին վրայ լայնափեռեկ գոյացած փտախոր օտարանշուկաւ, — après la pluie, le beau temps, — հիմա կարգը եկաւ ատոր դարմանը

փնտռելու, և ես չեմ վարանիր հաւատալու թէ, այլեւս այս խնդիրը շատ չի պիտի դադեցնէ մեր ազգային ժողովը, պօս մարդերու այդ կողովը, զոր շփոթելու չէ, ծնրադէր կ'աղաչեմ, Բարիդի սակարանին կողովին (corbeille) հետ, որքան որ երկուքին մէջն ալ դրամի անունովն է ըր երդում կը հանեն շարունակ:

Ձեմ ուրանար որ Ազգային Ժողովը շատ մը նիստեր գումարեց, ու մանք դռնփակ և միւսները վրան բաց, այդ Քրիստոսի փափկանկատ աշակերտներուն հախէն գալու և խանդարեալ statu quoօ վերահաստատելու համար Յորդանանու եզերքը:

Քիչ մը քիչ ճառեր չի խօսուեցան, քիչ մը քիչ իրարու գլուխ չի պատուեցին, օւղիւններով կանոնադիրներ պատրաստուեցան և բոցեկաբօյով տեղեկագիրներ կարգացուեցան: Ժամանակ եղաւ որ Քրիստոսի դերեզմանին շուրջը աւելի շատ քննիչ կար՝ քան ուխտաւոր:

Այս ամէն եղածներուն մէջ սակայն, իմ գիտցածս սա է որ, «Երուսաղէմի խնդիր» ըսուած այդ ազգային միջաւանին մէջ, միակ մարդ մը գտնուած է որ իրապէս օգտակար եղած ըլլայ Ս. Յակոբայ վանուց: Եւ այդ մարդը ուրիշ մէկը չէ բայց եթէ... Դեռնդ վարդապետ Մագսուտեանը, որուն համար կրնան ուղածուեն չափ գող ըսել, բայց Եաֆայի և Երուսաղէմի կալուածները միշտ կանգուն պիտի մնան աւագաւագ պողալու համար թէ՛ Երուսաղէմի վանքին միակ օգտակար միաբանը, Դեռնդ վարդապետը եղած է malgré tout և հակառակ բոլոր ըսուածներուն:

Կրնայ ըլլալ որ այս ըսածիս ամէն մարդ համակարծիք չըլլայ. ատկէ ի՞նչ կ'ելլայ սակայն, Խաչեցելոյն համար ալ Հրեաները չէին ը-

սեր թէ Աստուածորդի չէ և ըսածնին ապացուցանելու համար չի խաչեցին զայն, sur la place de... Գողգոթայ:

Եկէ՛ք սասնկ հին պատմութիւններ չի պրպտենք և դառնանք «Ազատամարտ»ի ըսածին:

Քանի որ եղածը աշխարհականի և կրօնականի պայքար մըն է սոսկ, ինչպէս ես ալ կը հաւատամ, ըստ իս, փոխանակ խնդիրը նորէն օրակարգ անցնելու, ինչ որ դժուար համ տալ սկսաւ, ես խոնարհաբար և ազգասիրաբար կ'առաջարկեմ «catch as catch can»ի դիմել, միանգամ ընդ միշտ վարագոյրը իջեցնելու համար այդ յաւիտենական, ամօթալի և անբարոյական կրօնա - զաւեշտական խաղին վրայ:

Քանի մը երեսփոխաններու գործին չպիտի դայ եղեր խաղաղ լուծումը այս խնդրոյն, tant pis pour eux: Այդ պիտի ենք ալ՝ Օտեանի խաֆասար իզնատ աղային թող երթան sketskովիւ ըլլան, որո՞ւ հոգ:

Ի՞նչ է ֆէյ կօ ֆէյ ֆէնը, Հիմա պիտի ըսեմ: Քիչ մը համբերութիւն. տարիներէ ի վեր Սարգիս Էսմէրեանը մտիկ կ'ընէք կոր, ձեր համբերութեանէն քիչ մըն ալ ինծի բաժին հանեցէք, ի՞նչ կ'ըլլայ:

Քիչ կօ ֆէյ ֆէնը Ամերիկայէն նոր եկած, du dernier bateau, մօտայի եղանակն է... կիւլեօ:

Երկու փեխիվան իրարու կը փաթթուին, զիրար կը պօսեն, իրարու գլուխ կը պատեն, առանց խնայելու դիրար, մոլեգնաբար, կատաղօրէն, une lutte à outrance, մինչեւ որ երկուքն մէկը հոգեհալած դետինը իյնայ, անճրկուած, լիկած, երկու ամիսէ ի վեր սալամուրա դրուած վարունգի մը պէս:

Յաղթանակ տանողը կը փառաւորուի, մրցանակը կ'ստանայ, էրիկ

մարդիկ հուրըմէ կը պոռան, կինները ծաղիկ կը նետեն և ասոնց մէջէն ա- մէնէն hysteriqueները՝ իրենց ձեռքի թաշկինակը, և երբեմն ալ հողմա- հարը:

Boxe, catch as catch canի քով, կը մնայ աննշան՝ որքան աննշան է արտոյտը... Ռնգեղջիւրին քով:

Ես կ'առաջարկեմ ուրեմն, — ա- ռաջարկութիւն մը բերելու համար, մարդս անպատճառ Տիվրիկէն երես- փոխան ընտրուելու չէ եւ, — ես կ'առաջարկեմ ուրեմն որ, մեր կրօ- նականները իրենց մէջէն և աշխար- հականները իրենց կողմէն մէյմէկ ըմ- քիչ ընտրեն, catch as catch canի դրութեամբ միանգամ ընդ միշտ լուծելու համար Երուսաղէմի խնդիրը որ խենդերը անգամ լեզու կը հա- նէ կոր:

Կրօնականներուն կը յանձնարա- քեմ իրենց մէջէն ընտրել, օրինակի համար... Տիրայր վարդապետ Մար- գարեանը, որ իբրեւ յաղթանդամ և հաստաքազուկ athlète, կրնայ քար հանել... Գողիաթին:

Աշխարհականներուն կը զգուշա- նամ մարդ յանձնարարելէ, որովհե- տեւ ես գրաւ կը դնեմ որ արդէն անոնք շատոնց ընտրած ըլլալու են... Միհրդատ Հայկազնը, cet homme à tout faire et à défaire tout.

Արիստակէս Գասպարեան, մեր ազգային գործերու régisseur, պի- տի բարեհաճի անշուշտ որոշել թուա- կանը այն օրին, ուր Տիրայր վար- դապետ և մեր Հայկազն բարեկամը պիտի փաթթուին իրարու:

Երուսաղէմի ճակատագիրը այդ

օրը պիտի որոշուի, կրնաք հաւա- տալ խօսքիս:

Մինակ ես պիտի ուղէի որ, այդ օրուան հաւաքոյթը, — տեսակ մը ազգային ժողով — տեղի ունենայ Թաղսմի հրապարակը՝ թոյլ տալու համար որ Վսեմապատիւ առաջին ա- տենապետը, իր տանը պատուհանէն կարենայ diriger ընել մեր ազգային ֆէյ կզ ֆէյ ֆեմը:

Իբրեւ հանդիսատես, հոն ներկայ պիտի դառնուին, d'office, բոլոր ե- րեսփոխանները, բոլոր ազգային ճի- ները, բոլոր խաղերահիները, բոլոր պօս մարդերը, և Եֆրայիմի բար- ձունքէն հանդիսատես պիտի ըլլայ... Աւետիս Սուրենեան վտարանդին:

Պայքարը շատ չի տեւեր, հազիւ քսուստուննիւզ վայրկեան, որմէ յաղ- թական դուրս կուգայ կամ Տիրայր վարդապետ և կամ Միհրդատիկը:

Այսինքն, կամ կրօնականները կը շահին և կամ աշխարհականները. տարբերութիւնը մեծ չպիտի ըլլայ, քանի որ Երուսաղէմը՝ Սաղիմ ըլլալէ չպիտի դադրի յաւիտեան և կամ մինչեւ այն օրը որ Յիսուս Քրիստոս իր գերեզմանին համար ուրիշ տեղ մը ընտրէ:

Կիւլիեք լըմնալուն պէս, մենք ալ ուրախ զուարթ և Երուսաղէմի խնդիրը փակուած տեսնելու գոհու- նակութիւնը սրտերնու մէջ, զինուո- րականի համաչափ քայլերով պիտի իջնենք Ղալաթիա, Շիտակ ճամբուն երկայնքը երգելով Հայոց «Մարսէյ- եէզ»ը:

«Տալ-որուկի զաւակ ենք քաջ...

ԵՐԿՈՒ ՄԱԼԱԹԻԱՑԻՆԵՐԸ

Երկուքն ալ Մալաթիացի ըլլալ- նուն, ինծի այնպէս կը թուի թէ՛ թէ՛ մէկը և թէ՛ միւսը Մալաթիա ծնած ըլլալու էին:

Քաղապալանքա և կամ Շէֆիլտ ծնած ըլլալին խիստ քիչ հաւանա- կան կ'երեւի աչքիս:

Միոյն անունն էր Մարտիրոս և մէկալինը՝ Կիրակոս, որ քովէ քով գալերնուն պէս՝ կը կազմէին զոյգ մը... քիթիբիս:

Կենսագրական աւելի ընդարձակ ծանօթութիւններ մի՛ պահանջէք ինչ, Աստուծո սիրոյն, և քիչ մըն ալ ճշ- մարտութեան խաթերն համար:

Մինակ սա գիտեմ թէ՛ պատմու- թեանս թուականէն քսան տարի ա- ռաջ Կիրասունէն Պոլիս եկած էին, Հի- լալ ընկերութեան «Կիւզէլ Կիրիտ» շոգենաւով:

Քսան տարի շարունակ աշխատե- լով, տքնելով, չարչարուելով, օրը մէկուկէս անգամ կերակուր ուտե- լով, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը պահք բռնելով, երեք կիրակին ան- գամ մը ոտքով Զբորըճը Զայիր եր- թալով, կնկան երես չի տեսնելով, կօշիկներուն վրայ եամայ եամայի վրայ դնելով, տաղաւարէ տաղաւար չապիկ փոխելով, և իբրեւ թաշկինակ բթամատնին և ցուցամատնին քովէ քով բերելով, անգամ մը Թէքիր- տաղի Ս: Կարապետին ուխտի երթա- լով և Խարբուրթի հաններէն բնաւ բօ- յիցա չառնելով՝ կրցած էին, այդ քսան տարուան ընթացքին մէջ,

տէր դառնալ 1000ական ոսկի դրա- Վ մադուլի մը:

Իրենց կիներուն, զաւակներուն սէրը, հայրենի օջախին կարօտը, և քիչ մըն ալ իրենց ծննդավայրին մէջ մենծ ազայսութիւն ծախելու մարմա- ջը, մղեցին զիրենք ալ բաւ սեպելու իրենց պանդխտութիւնը և երեք շա- բաթ շարունակ, Պոլսոյ թաղերուն մէջ տարածուած բոլոր Մալաթիացիներուն մնաք-բարովի պտըտելէ, Զատ- կի տօնը Պոլսոյ մէջ անցընելէ և Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Պատրիարքին ձեռքէն հաղորդութիւն առնելէ վերջը, ֆեմեր- նին սրխը սրխը կապեցին, մատուկ- նին և ճեյպէներնին շտկեցին, Մըմըր- եանին Ալիուխան և Սմբատ Բիւրա- տի Բանեք Բանեք ծախու առին, և սպասեցին որ երկուշաբթի օր մը՝ Բաֆէի Խօնի շողենաւով և այս ան- գամ Տրապիզոնի վրայով ճամբայ ել- լեն դէպ ի... Խայրեցիք:

Այդ երկուշաբթիէն քառասունութ ժամ առաջ, չարաթ իրիկունը, Ղա- լաթիոյ քարափին վրայ, սրճարանի մը մէջ վերջին անգամ իննե սազի քախք մը մտիկ ընելէ, երկու երեք գաւաթ թիւզ րախի կոնծելէ ետքը, Մարտիրոս՝ ցած ձայնով ըսաւ Կի- րակոսին.

— Կիրակոս էմմի՛, միտքէս բան մը կ'անցնի կօր, դուն ի՞նչ կ'ընես անապա:

— Վախճամ հատ մը օսուս ճըն- կենք պիտի ըսես, եղաւ ըլլալիքը. պանա պաֆ, կարսօ՛ն, օուկարը օօլսուր պագալիմ:

— Ատ կայ եա՛, Ֆախաթ ես կ'ըսեմ քի, այս գիշերը Պէյոզլու ելլանք քե, քիչ մը վախիք անցնենք քե, ցատը կ'ըլլայ, մէյ մ'ալ Ստամպօլը եա՛ կը տեսնանք, եա չենք տեսնար:

— Թամամ կը զրուցես, Մարտիրոս էմմի, գէշ չըլլար, ելլա՛նք, մէհրաբէյէ մը երկուք պակաս թող ըլլայ, Աստուած մեծ է, կեցե՛ կուտայ: Զի դացած մէյ մը տահա սիւնէմաթօկրաֆ կ'ելթանք, Թոքատլեանին լօսանցան խանկէ մը կը խըմենք, կէս գիշերին կէսէ կը դառնանք խան:

— Ես տահա պաշխա բան պիտի ըսեմ, ես կ'ըսեմ ի՞նչ սանկ մեմլեքէր չի գացած, մէյ մը Ֆրեկի կնիկ մը տեսնենք քե, հեալ քիչ մը ճիլկ անենք. մեր Կոզմոզ էմմին կ'ըսէր քի, անոնց համը պաշխա է, ինչ կ'ըսես, Կիրակոս էմմի, սանկ ճօլարճայութիւն մը ընենք քե գէշ կըլլայ, աւանակի պէս Ստամպօլ եկանք, աւանակի պէս տեղերին երթալու տեղը չի կայ. լիբայ մը սուլօք մասաֆաթի ըլլայ եղեր, ճիլկերս ի վար, մենք ալ տէրաթէրն ուղած ճիլկպէցուն մոռցանք կրսենք, չենք տանիր, էֆէնթիմ, առ ասանկ օր մըն է, ինչ կ'ըսես, ընենք մի՞...:

— Հայ, հայ, ինչո՞ւ չընենք, չիտակը իմ ալ սիրտս կուզէր կոր, աքաք, քարէ կիւն իչից սիւր կ'երթանք եա, հեմ հախովնիս կերքանք, կարսոն, կիլ շու հիսապա պախալմ:

Հաշիւնին տամը չորս զրուշ էր, որուն երկու զրուշովը քարիսես առած էին:

Դրամը Մարտիրոսը վճարեց, և քիչ մը գլուխին տաքցած, Թիւնէլ նստան և ելան Բերա:

Թէյի-Պաշի կողմը յոյն գինե-

պանի մը խանութը թիթեւ կերակուր մը ուտելէ, — ծանր կերակուրը գրպանը թիթեւեղէ զատ բանի մը չի ծառայէր, — երկու գաւաթ ալ րեչիկաի գինի խմելէ ետքը, սիկաուանին վառեցին և ինկան ճամբայ ի խնդիր — քիչ մնաց Սիմօնեանի պիտի ըսէր — խնդիր... որեիցէ Ֆրեկի կնկան:

Պարզ դիպուածի մը հետեւանքով գացին ինկան Մէր Լուիզի տունը, Եէնի Չարչիի այն խոշոր քարաշէն տունը, որուն թիւը չատոնց է մոռցած եմ:

Երբ դրան ունեակը ախառին վերէն տանտիրուհին, որ, պատուհանը նրստած՝ յաճախորդներու գալստեան կը ըսպասէր, աճապարանք պոռաց վարի ծառային՝

— Դիդգոզ, Դիդգոզ, ա՛ջ քալուի...

Եւ երկու ձեռքերը իրարու զարնելով, սենեակին դրան սեմին վրայ յէն, հրամանատարի ազդու ձայնով մը ձայնեց՝

— Toutes ces dames au salon!

Մեր երկու բարեկամները Կիրակոսն ու Մարտիրոս, իշխաններու վայել յարգանքով առաջնորդուեցան ընդունելութեան մեծ սրահը որ միւս նոյն ատեն սակարկութեան ալ սրահն էր:

Երբ տան pensionnaire կանայք, թիւով վեց և կամ եօթ, մէյ մէկ գոյնգոյն թափանցիկ շապիկներով և պիրկ կերպով վեր քաշուած սեւ գուլպաներով, եկան մեր Մալաթիացիներուն դիմացը շարուեցան՝ մարդիկը, ի տես այդ նորութեանց, զըրգոզ մերկութիւններու, Լիւպէնի, Հուպիկանի բուրուճներու, ընդերձ մարուած հոլանի ուտերու և ուռուցիկ կուրծքերու՝ խելքի պտոյտի պէս

բան մը ունեցան, և այդ հրաշալիքներու և զմայելի բաներու աշխարհը տեսակ մը վրդովում պատճառեց իրենց տափակ և անմեղ սրտերուն:

Ես ինքս, միւսնոյն ապշահար վիճակին մատնուած ըլլալս կը յիշեմ, երբ առաջին անգամ Լուիզին ներս ոտք դրի և պատերուն վրայ քովէ քով կախուած տեսայ Ռէմպրանտները, Վալասքէզները, Կոյսները, Կինսպորուները, Վաթթօները, Վանտայքները, Վէրօնէզները, Մուրիլլոները և բոլոր վրձինի այն վարպետները որոնք գեղեցկիւն գաղափարը տուին մեզի:

Տան սպասաւոր, le grand maître de cérémonie, Բալուցի Գըրիգորը, թարգմանի դերը կատարեց և ծայրահեղ սակարկութիւնէ մը ետքը, Կիրակոս և Մարտիրոս, մէյմէկ հուրիով ընկերացած ելան վեր:

Հօրթանա՝ ըստ սովորութեան, Սիթէրի ափանց չի մօտեցած, մօտեցաւ մեր Կիրակոս էմմին և անոր... Գամգը շօշափելէ և պինդ մը սղմելէ ետքը հարցուց.

— Seriez-vous malade, par hasard?

— Վուի, վուի, մալաթ... մալաթ պատասխանեց Կիրակոս:

— Non, blague à part, vraiment, vous êtes malade?

— Մալաթ, քեթիփ եա, վալլահա մալաթ:

— F...chez moi donc la paix, espèce de banabak, cochon, sale avarié! houst, allez vous en, et plus vite que ça!

Եւ դուրս ելլելով, վերէն՝ մեր Լուիզին՝

— Mère Louise, voyez-vous ces banabaks là, ils sont tous les deux empestés; flanquez les à la porte:

Իրարանցում մըն է փրթաւ տանը մէջ: Գիւրգորը վեր վազեց, բոլոր աղջիկները իրենց սենեակներէն դուրս թափուեցան. մեր Լուիզ, կ'սպառնար ոտիկան կանչել. վերջապէս ըրին չըրին մեր Մալաթիացիները դուրս նետեցին, առանց մոռնալու վճարել առ անոնց, 70 զրուշ՝ խմուած գալիւրերու փոխարժէքը:

Իմ խեղճ բարեկամներս Մարտիրոսն ու Կիրակոս, մինչեւ Հոռով գացին և չի կրցան... Պապը տեսնել:

Փողոցին մէջ սակայն, Կիրակոս ինքզինքը կրցաւ միփթարել, հետեւալ խորհրդածութիւնը ընելով ընկերովը:

— Մարտիրոս էմմի, սա Ֆրեկի կնիկներուն համար ինչ խքար մեք ընեն հախ ունին, շուշանորդի իմինս՝ ներս մտանք չի մտանք... Գամգը և շափուչախ Մալաթիացի ըլլալս հասկցաւ, ա՛յ յոյն:

“ԿՐԻՏԻԿԱԿԱՆ ՄՈՍԵՆՏ”

Իզմիր... Կեալուր Իզմիրի: Անունը սիրեմ...:

Ես այդ թուականին քսան չորս տարու էի, խօսած —, ան ալ՝ խաւապին կնիկը՝ թերեւս երեսուն, կրնա կան մը համովութեան, փթթումին ճիշդ տարիքը:

Խաւապի կնիկ, բայց բնաւ անպատեհութիւն մը չպիտի տեսնուէր եթէ մարքիզներ, կոմսուհիներ և կամ իշխանուհիներ ունենար իր քովը իրեն անթիշտ, այնքան աղւոր, այնքան համեղ, այնքան զգլխիչ էր ան՝ Մարիանթին:

Մարիանթին չի գտնուած մարգարիտ մը, գացեր եկեր ատանկ խողի մը, այսինքն խաւապի մը առջեւ նետուէր էր: Մեղք, հազար մեղք: Un petit bijou de Smirniote, լորձամարգի մը պէս մսուտ, համով՝ Boissier էրերել տրուած է fondantի մը պէս, անուշ՝ ինչպէս կըլլան Հաճի Պէքրի լոխումները: Un vrai régal:

Եւ աչք տնկեցի անոր, Խաւապի կնիկ կամ ոչ, ինչ փոյթ, բաւական էր որ ծարաւս յագեցնէր և այսպէս կամ այնպէս փոխարինէր béguin մը, զոր առջի տեսած օրէս, սրտիս մէջ ծնիւր զգացի:

Թէ ինչպէս ձեռք անցուցի զայն, մէյ մը Աստուած գիտէ, մէյ մ'ալ Յասուլին, Իզմիրցիներուն ծանօթ Ֆիկարօն, թէեւ անկէ քիչ մը պակաս դասական, բայց շատ աւելի դիւրամատչելի: Մէճիտիյէ մը անդին ուրիշ idéal չունէր մարդուկը, սիրոյ

աշխարհին այդ խղճամիտ broker:

Խաւապի կնիկ մը գլխէ հանելը, յօգուած գրեւու և կամ Երուսաղէմ քննիչ երթալու պէս դիւրին բան մը չի գիտնար, կ'աղաչեմ:

Պէտք է որ հազար վտանգ աչք առնես, չի մոռնաս խաւապին դանակները, եարադանը, գուցէ վեց հարուածեանը, անոր աններող ոգին, à fleur de peau դիւրագգածութիւնը, մորթելու ձեռքի սովորութիւնը եւ ուրիշ հազար տեսակ դժուարութիւններ որոնց քով Եունկֆրաուի գազաթը մազլիլը՝ ափսոս մը խռտալու պէս բան մըն է:

Բայց բաւական է որ անգամ մը նպատակիդ հասնիս, վտանգ մնաց, դանակմանակ խաւապ մասապ, բնաւ բան մը աչքիդ չերեւար երբ մանաւանդ տարի մը կ'ուզես որ քսանընդհանր կոխես: Հաճութեան գացողներն ալ ինծի պէս կըլլան, վտանգներու կարեւորութիւն չեն տար: Քրիստոսի գերեզմանը համբուրելու և թեւերնուն վրայ Քրիստոնէութեան trade markը ասեղնադործել տալու համար, երկու անգամ խեղդուելը աչք կառնեն, մէյ մը Եաֆայի նաւահանգստին մէջ, մէյ մ'ալ դարպասի քապալին...:

Ես ալ անոնց պէս մահճեսի ըլլալէ չէի վախնար և մա՛ր աչքս առած, չարաթը անգամ մը Քերթաթօրի կ'երթայի Մարիանթինն ոտքերուն առջեւ դնելու համար պաշտամունքս և ափին մէջ՝ երկու մէճիտիյէ:

Իր էրիկէն աւելի գործունեայ էր Մարիանթին: Որովհետեւ փոխանակ

այս կամ այն կենդանիին միտը ծախելու, իր միտերը վարձու կուտար, և ամսու գլխուն հաշիւ կընէր որ էրիկէն շատ աւելի դրամ վստկած է...

«Անձրեւէն ետքը՝ պայծառ օդ», կըսեն Քրանսացիք, «շատ ֆեճեմ ետքն ալ խազրիս», կրնան աւելցնել եթէ խելք ունին:

Տօթակէզ օր մը նորէն ուխտի գացած էի Քերթաթօրի: Չի հասնէի երթալու...

Երբ միջոց մը՝ Մարիանթին՝ հագուած այնքան որքան հագուած ըլլալու էր մեր նախամայրը, Եւան խնձորը փրցուցած պահուն, մաղբրուն տակնուվրայութիւնը կը շտկէր երկրորդ արարուածին համար, և ես ալ քանաքէին վրայ, պատուհանին առջեւ, պուտ մը զով օդ կը շնչէի, յանկարծ սանդուղներուն վրայէն ոտքի ձայն մը մեր ախանջին կը հասնի:

— Խաքիֆամէ, կը կակազէ Մարիանթին, օ Բանաեօրիս ինէ, Բանաեփաճամու...:

«Մօմէնտը կրիտիկական էր», ինչպէս պիտի ըսէր «Ազատամարտ»ի խմբագիր մը:

Ոչ փախչելու ժամանակ կար և ոչ ալ պահուրտելու տեղ մը:

Շանթի մը պէս աչքիս առջեւէն անցան Բանաեփին դանակները, եարադանը, տապանման, իր ուրիշքը, իր կազմուածքը, խաբուած ա-

մուսնի զայրոյթը, կատաղութիւնը և այս ամէնուն հանդէպ ինծի պէս ազազուն, պոնդէ մը վար ինոզ արարած մը:

Վերջին վայրկեանս հնչած էր. ինչ ընեմ, մարդս հեղ մը կը մեռնի, իմ ճակատադէրս այս է եղեր: Գոնէ պատնէշին վրայ պիտի մեռնէի և վերջապէս սափորը աղբիւրին ճամբան կը կոտորի, չէ:

Մտածելն իսկ աւելորդ էր...:

Մարդը, հակայ մը, ուրբուն հաստ զոյգ մը պեխերով, Օթթէլլօի հով մը վրան, անհեղինակ ներս կը խուժէ մահափիւռ երեւոյթով մը:

Աննշմարելի կերպով պզտիկ խաչ մը հանեցի երեսիս եւ սպասեցի դանակի հարուածին:

Մարդը՝ իր խոփոռ նայուածքը մէյ մը կնկան կողմը դարձուց, մէյ մ'ալ իմինիս:

— Չեի՛ պի, ըսաւ Մտէնտորի ձայնով մը, հոտ փանաբէին վրայ կը մըսիք, անկողնին վրայ չի՞ հանգստանաք...:

...

Ես մինչեւ այդ վայրկեանիս գիտէի թէ Բանաեփը խաւապ էր, մինչդեռ անպիտանը... կարճապաճաւ է եղեր...

Մ Ի Ի Ս Ի Ի Ս Ա Մ Ի Կ Ը

Մէկ հատիկ էր էլմօնիկ հանրմին տղան՝ միւսիւ Սամիկը, ամբողջ Իւս-կիւտարի մէջ, հետը առնելով Ալէմ-Տաղին, Բօլօնէզ գեղը, Չափըճան եւ մաս մըն ալ Խուզիսուհուխէն:

Միւսիւ Սամիկը խրեախ ֆռան-սրգնա կիսէր եւ ամբողջ Իւսկիւտա-րի միւսքսարիֆնութեան մէջ իրմէ չիք հաղւող թիւիսանք չի կար:

Բիւքիւն աղջիկները խնդ կ'ել-լային վրայ: Փօռք մը ունէր Սէ-լամարդ, դեղին մազերով աղջիկ մը կը սիրէր Ս. Խաչի կողմը. Իճատիցէի կողմը հիյօ-միյօ կընէր խամպուր էֆ-թիկին թուանը հետ, եւ կըսէին թէ Եէնի Մահալլէ բնակող Սուլէմէզ Սատիկ աղային պալսթղին հետ պիտի կարգուէր, ամսականը վեց ոսկի ըլ-լալուն պէս:

Հանրային Պարտուց Վարչութեան մէջ պաշտօնեայ էր Սամիկ, չորս հա-րիւր յիսուն դրուշ ամսականով:

— Իսարէյի բիւքիւն տաճկովար, Ֆռանսըզնա, Ինկիլիզնէ, քալեաննա նամակներուն, հաշիւներուն իլանն-րուն, մուհասեպէի թուղթերուն, ինչ խրատը զրկուելիք թուղթ կայ նէ ա-նոնց վրայի զարֆերուն փուլերը եւ ձեռքովս կը փակցնեմ, կըսէր Սա-միկ եւ առով կը պարծենար:

Հաղիւ քսանը ութ տարու, ալ-լըման կտրիճ, յաջորդ ընտրութիւն-ներուն, թաղական պիտի ընէին զին-քը, գոնէ այսպէս կ'ապահովցնէր զինքը միխար Թուճաճան աղան: Տահա Ս. Խաչի գարոցը չի լինող-յած, օխար տարի առաջ, օլանցան

Պէրժէն տուած քաշած էր մախսումը դպրատունէն, Տուլունը Ումուճիյէին մէջ գործ մը տալու համար: Սամիկը չըլլար նէ, քրքիւր չի կար քի Տուլունը Ումուճիյէն տալու:

Ասանկ նախ կընէր էլմօնիկ հա-նրմ տուր տրացիներուն:

— Աստուած ուզէ թէ՛ Խազեղի տուններն ծախենք նէ, Սամիկա մէյ մը Բարիզ պոլլամիս պիտի ընէ, կըսէր մայրիկը Սամիկին:

Միւսիւ Սամիկը, իր գիտցած ֆը-րանսերէնով զրահապատ, խօլալլիսով ամէն մարդու առջեւ քիթ չէր փշրեր եւ երբ իրիկունները բօքա եօլուէն վեր կ'ելէր, չաֆէրն ձախ կողմի գրպանին մէջ «Stamboul» մը դուրս ցցուած, անանկ ինքնապատահ, անանկ ինքնահաւան քայլեր կ'առնէր որ. թախանի թախ Բուզանդ աղան, ա-մէն անգամ անոր հանդիպելուն, քո-վինին արմուկովը կը մշտէր եւ ներ-քին գոհունակութիւնով մը Սամիկը աչքին պոչովը ցոյց տալով՝ անպատ-ճառ կըսէր:

— Թա՛մ Միւսիւ Բիշն Բեհ-թիսի...:

Եւ որովհետեւ կը կարծէր թէ ֆրանսերէն գիտէ, իմ Միւսիւ Սա-միկա իրաւունք կուտար ինքզինքին ֆօզմէրիի թանձր խաւ մը քսելու պելներուն, ամառը խրսիւր թափախ հագնելու, պէտք չունեցած տեղը ակնոց գործածելու, կիրակի օրերը ձեռնոցով պտըտելու: Մէկ գրպանին մէջ, մարդու առջեւ ցուցադրուելիք հարիւրնոց Պաֆրա սիկատէթ կը պա-

հէր, եւ ինքը սովորաբար կը գործա-ծէր եօթանասունոց քաթը-սէրք բիւքիւն:

Չափիկ, Ծնունդ ալ, փիս փիս բաշուլի կը քսուէր:

✓ Թիլիին վերի գրպանէն անպակաս կ'ընէր հայելիի պզտիկ կտոր մը եւ նուրը սանար մը, կաշիէ պզտիկ պա-հարանիւ մէջ քով քովի, դր Իրէն տուած էին Շթայնէն, Չափիկ առ-թիւ գնած 160 դրուշնոց քօթիւմին հետ, իրրեւ վաճառատան ռեկլամ ընծան:

Բանթալօնին ետեւի գրպանը ան-պատճառ քուրջի կտոր մը կը պահէր, փողոցը՝ մարդ չի գտնուած անկիւն-ներուն առջեւ՝ կօշիկներուն փոշին մաքրելու համար:

Եփէյիկն ֆռանսըզնա գիտնալուն համար, ժամը ութ չէր կոխեր, քի-թիլլիս աղաւերու վերեսիյէ բարեւ կուտար, և փողոցը քալած ատենը միշտ քիթն առկէն կը մուտար Բար-մէնէն կտոր մը, L'amour est enfant de Bohême...:

Սուարէյի հրաւիրուէր նէ Ֆիս արմօնի կը չալէր և քատրիւ ինք թիւիմէ կընէր:

Մայրը կ'ըսէր թէ խասապին, պա-ղալին, սախալին, հիսապները պիլի ֆռանսըզնա կը տեսնար:

Եւ այսպէս Սամիկ կը մեծնար և պոյ կը նետէր, գերեզմանատուներու մէջ ինքնիրենին բուսած կիպարիս-ներուն պէս:

✓ Օր մը, թաղին ջոշերէն Տանա-պաշեան Վրթանէս աղան, մեծաք-սեղէնի խանութպան, հաստատեալ ի Մահմուտ Փաշա, մեր միւսիւ Սա-միկին ֆռանսըզնա պէտք ունե-ցաւ, ինչպէս մարդիկ ընդհանրապէս պէտք կուենան ֆէրէն քոխումիի՝ երբ մայաարլին կը կտորի:

Վրթանէս աղան, այդ չաթիւս մե-տաքսեղէն ապրանքներու վրայ զոն-լու սրփարը մը տուած էր՝ Լիօնէն եկած երկու commis-voyageursնե-րու, միւսիւ Օկիւսթին, իլէ միւսիւ Տիւրանին:

Եւ որովհետեւ մարդիկը չատ նը-պատաւոր պայմաններու մէջ կ'ընծ-էին գործը, — տանընթ ամիս պայմա-նաժամ — Վրթանէս աղան պատշաճ դատեց, այդ երկու ֆրանսացիները կիրակի օրը կէս օրուան ճաշի հրա-ւիրել Իւսկիւտարի իր տանը մէջ:

Լիօնցի երիտասարդները սիրով ընդունեցին իրենց եղած այդ հրա-ւէրը:

— On va rigoler chez ce ba-na-bak, կըսէին իրարու: Այ երեւա-կայիւս է հինգ չաթի օրուանէ սկսեալ Վրթանէս աղայի տան մէջ տեղի ու-նեցած իրարանցումը:

Տունը վերէն վար աւելցին, սըր-բեցին, մաքրեցին, միսաֆիւրի օսալին քիւլ փեքսեներուն քօղերը առին, Վրթանէս աղային աղբօրը տունէն եալսթղը քապախներուն քախմը բերել տուն և քովի տունէն ուղե-ցին պաֆօն չաթալ դանակները:

Օրիորդ Էօթէն, տան աղջիկը, շուտ մը նոր պլուզ մը կարել տուաւ, եւ մայրիկը սնտուկին տակէն հանեց կիւլ կլմա մատնին:

— Հայրիկ, ըսաւ հինգ չաթի գի-չեր Էօթէն Վրթանէս աղային, իմ կիտցածս՝ ֆրէնկները սեղան նստին նէ, առաջուց կերակուրներուն անունը կ'ուզեն գիտնալ:

— Ատոր լիսա կ'ըսեն: Երջանիկ Արամին յօգնեցան պիլի կայ:

Menu բառը Բերայէն Իւսկիւտար անցնելու համար, կ'ապասէ որ Խապա-թալէն Հարէմ Իսկէլէսի կամուրջ մը նետուի Վափուրի վրայ:

— Փեխ աղէկ ամնա, վրայ բերաւ տանտէրը, տախկա նասրլ ընելու է, քա՛ Էօթէն, ասխարսար Ֆուանսրգնա ճահա՛ պեհեհմիւ չէ՞ս կրնար կոր ընել, հինգ տարիէ կըրլ-կըրլ դպրոցի փարա կուտանք կոր:

— Դուն ալ անայիպ բաներ կըսես, ֆուզում վրթանէս աղա, առարկեց կինը, դպրոց ըսածդ առնի խանութ է գեհեր, չօճուխը լճնչէն պիտի կիտնայ կերակուրներուն անունները:

— Փեխ աղէկ, հասկցանք, է՛յ նասրլ ընենք:

— Միւսիւ Սամիկին ըսինք նէ, չի՞ գրեր անապա:

— Աղէկ ըսիր, զարբ՝ շեմեյեցու մը քիպիք պարտք ունի ինծի, հեկպիք ըսեմ նէ չէ չըսեր:

Եւ անանկ ալ միւսիւ Սամիկին առաջարկուեցաւ, ճաշացուցակին ֆըրանսերէն խմբագրութիւնը:

— Գլխուս վրայ, պատասխանեց Սամիկ, մինակ դուք ինչ կերակուր պիտի հանէք նէ, թուղթի մը վրայ գրեցէք, ինծի տուէք, ես քերհիմե կ'ընեմ:

— Քեզի հեռ նէ խրսար զահմեք է նէ, վաղը իրիկուն հոսկէ անցնելուդ մէյ մը մեզի հանդիպէ թուղթը կուտանք:

Արդէն կերակուրներուն ցանկը բերանացի պատրաստուած է, ուստի անմիջապէս Էօթէն գիրի առաւ զայն:

Ահաւասիկ այդ լիսթան.

Թեւայիլի չօրպա

Տեօհեր ֆեպապ

Բաքիման ֆարմը Էարթ

Էնկիմարի օթուրսմա

Փաթըն պուսու

Իրմիկ հեկվա

Խայմախով քուլումպա

Շարաթ առտու, միւսիւ Սամիկ, գուլպայի տուփի մը տակի կողմէն կտրուած քառակուսի քառթօնի մը վրայ, կոթիկ գրերով գրուած հետեւեալ menuն բերաւ:

Եկէ՛ք միասին կարդանք զայն.

Soupe bien élevée

Rôtis qui tourne

Aubergine ventre fendu

Artichaut ne laissez pas assoir

Cuisse de femme

Hélva d'Irmik

Pompe avec Crème

Այս ճաշացուցակին պատրաստութենէն ետքը միւսիւ Սամիկ կրնար պարծենալ թէ Vatel եւ Brillat-Savarin իրեն քով մարմիթօններ կրնան ըլլալ միայն:

Դժբաղդութիւնը հոն էր որ, միւսիւ Օկիւսթ եւ Տիւրան, հրաւիրեալ commis-voyageursները չի կրցան ճաշակել այդ զարմանահրաշ կերակուրներէն, որովհետեւ շարաթ իրիկուն՝ իրենց patronէն հեռագիր մը ստացած ըլլալով կիրակի առտու իսկ Լոյտով ճամբայ ելած էին Սելանիկի վրայօք... Օտէսա երթալու համար,

վրթանէս աղան աւանակներու պէս երկու ժամ Իւսկիւտարի նաւա՝ մատոյցը սպասելէ ետքը յուսահատ, շնչասպառ, հայհոյելով տուն դարձաւ:

Դռնէն ներս մտաւ թէ ոչ, կինը եւ աղջիկը կասկարմիր կտրած դիմաւորեցին զինքը կարծելով որ հիւրերը ետեւէն կուգան կոր:

— Մարդերդ ո՛ւր են, հարցուց ամուսինը:

— Ձգէ՛ պե, սա հեպսիզները, իրեք վափոք սպասեցի, մարդ, մար-

դասանք մէջ տեղ չեղաւ, եանլը վափոք նստած ըլլալու են:

— Էյ, սա կերակուրներուն մեղքը՝ չէ:

— Հոգդ, կնիկ, մենք ալ չարաթ մը դուրսէն բան չենք առնիր:

— Հիչ չէ նե, հայրիկ, միւսիւ Սամիկը անս օհ իրիկունը հետդ կե-

րակուրի բեր, անանկ ալ սեղանը շտկած եմ անանկ ալ:

— Ձգէ՛ սա զիւպպեհ, մենք չենք կրնար ուտել զեյիւր...:

Թէ վրթանէս աղային ծախքերը եւ թէ միւսիւ Սամիկին Ֆուանսրգնա անանկ պօռ տեղը դացին ահա:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԹԵՐԱՆՈՅ ՕՏԱՐ ԱՊՐԱՆԱՑ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՍՆՏՈՒԿՆԵՐԸ

(LES MALLES)

Այլ վար իջեցուցուած են անոնք :
Հոն են, նախասենեակին մէջ,
տակաւին աղէկ մը չարթնցած այն
խորունկ և երկարատե քունէն, որ
վերջին արձակուրդներէն ի վեր թըմ-
րեցուցած է զիրենք : Եւ զիրենք
չատ լաւ կը յիշեմ, բայց անոնք զիս
չի ճանչնալու կուգան :

Հակառակ անոր որ, այդ անտուկ-
ները իրենց վրայ կը կրեն, սե կամ
կարմիր ներկով գրուած անուանս
սկզբնատառերը և ցոյց կուտան իրենց
մէկ դաստապանէն յաւակնոտօրէն
կախուած՝ կաշիէ շրջանակով՝ իմ մէկ
այցատուտս, այդ անտուկները բոլորո-
վին կ'անդիտանան զիս :

Անոնք՝ աւելի մօտ մտերմութիւն
մը ցոյց չեն տար ինծի, քան ինչ որ
պիտի տային կայարանի բեռնակրի մը :

Անոնք՝ որեւէ շնորհքէ և բարե-
կամեցողութենէ զուրկ, կարծես յա-
տուկ կերպով կ'ուզեն շեշտել իրենց
ուղտանման խոշորութիւնը : Սենեա-
կին մէջ ահագին տեղ կը բռնեն ա-
նոնք և տասնկ ընկելովն կարծես
մասնաւոր հաճոյք մը կ'առնեն իրենք
իրենց :

Լայն անտարբերութեամբ մը ա-
նոնք իմ տանս մէջ են, ճիշդ ինչպէս
պիտի ըլլային այլուր, որեւիցէ տեղ
մը : Եւ ըսել թէ ես եմ իրենց տէրը,
ես ընտրած եմ զիրենք և ես՝ իրենց
գինը վճարած :

Հակառակ կարասիի ձեւեր ունե-
նալուն և անոնց չափ տեղ բռնելու
նուն, սակայն նորէն կարասի չեն

այդ անտուկները և անոնց քով
փնտռելու չէ հեշտադարանի մը (com-
mode) մտերիմ նկարագիրը և ամենա-
կուլ փորը, հանդերձադարանի մը՝
էրկ-կնկանին նմանող խանդաղա-
տանքը և հայելադարդ դարանին հա-
մակրելիութիւնը :

Ո՛չ ընտանիք, ոչ ընտանի օջախ,
ոչ հօրենական երդիք և ոչ հայրենիք
չունենալուն, իրաւունք ունին սըն-
տուկները՝ երբէք չզգալու՝ իրենք
իրենց տան մէջ գտնուելին : Ինչպէս
որ ճամբորդները եսասէր կըլլան,
նոյնպէս ալ անոնք քիչ մը նկարագիր
ցոյց կուտան կայարաններու մէջ,
բեռնակառքերու, սայլերու և հանրա-
կառքի մը վերնայարկին վրայ : Ա-
նոնք կեանք կ'առնեն երբ թանգուած,
չուաններով կապուած և մինչև բե-
րանին լեցուած կ'ըլլան, ան ալ
ճամբու երկայնքը, ճամբորդութեան
տեւողութեան միջոցին միայն :

Պարապ, հանգստի կոչուած սըն-
տուկը, ձեղուանայարկին մէջ խրածը
և կամ այն անտուկը որ աւելորդ
բաներու սենեակի մը մէկ անկիւնը
նետուած է, այդ անտուկը՝ լքումի
անլուռ առարկայ մըն է, անբացատ-
րելի անանձնաւորութեամբ, մեռածէ
աւելի գէշ բան մըն է, տխուր և
ժանտաղէմ բան մը, վնասեցնող, որ
բան մը չէ, ոչինչ մը որմէ խոյս
կուտայ, անոր տեսքէն սքիւնի բըռ-
նուած, նոյն իսկ ծով պահող մկնիկը :

Բայց այս պահուս, անտուկները
ինքզինքնին ցոյց տալու եղանակին

նախօրեակին մէջ կը գտնուին: Կա-
փարիչներն բաց, անոնք կ'սպասեն որ
փորեւորին լեցնենք, անոնք կ'ուզեն
որ իրենց մէջը նետենք, ինչպէս
պզտիկ հացիկներ կը նետենք փողին
զանգանոցը, ինչ որ հետեւին կը
տանինք տեղափոխուելու ելլելունս
պէս, անհրաժեշտ անպէտ բաները
որոնցմէ չենք կրնար հրաժարիլ:

Մտուկ չտկել դիտանալ կամ ոչ,
պէտք է սակայն որ անոր մէջ ամէն
բան ազմեցնենք: Հարկ է որ անոր
մէջ դնենք մեր ճերմակեղէնները և
մեր գրքերը, մեր հագուստները և
մեր թղթերը, մեր փողկապները և
յուշատետքերը, մեր կօշիկները, մեր
դեղերը, մեր արդուզարդի առարկա-
ները, մեր անձնական ծրարները,
օրաթերթեր՝ մատուցներ ասոնք որ
աւելի սերտօրէն մաս կը կազմեն
մեր ինքնութեան, քան մեր շապիկ-
ները: Այս ամէնը պէտք է որ տեղա-
ւորուի, — կը տեղաւորուի ալ —
անտուկին մէջ, ինչ տեսակ կ'ուզէ
թող ըլլայ այս վերջինը, անտուկը
սակայն որ խոփու կերպարանք մը
ունի և այնքան քիչ յարմարող կ'ե-
րեւայ, օժտուած է սակայն մեծ ճշկ-
նութիւնով մը: Կարելի չէ երեւակա-
յել իր հաճոյակատարութիւնը հան-
դէպ մեր փափաքներուն, նոյն իսկ
յիմարական եթէ ըլլան անոնք: Ու-
զածնիս կրնանք աղմեցնել մէջերին:

Չըլլայ որ ըսենք թէ անտուկ մը
լեցուն է և ալ մէջը բան չառնէր:
Ուզածին չափ պզտիկ թող ըլլայ
անտուկը, հազիւ թէ minimumը պա-
րունակելու աստիճան պզտիկ, դարձ-
եալ մտքէ չանցած խորխորատի խո-
րութիւններ ունի ան: Մտուկներ
տեսած եմ ես որ առանց տակառի մը
տարողութիւնը ունենալու, ճշմարիտ
Տանայեան անտուկներ էին սակայն:

Ի՞նչ հետաքրքրական և ինչ գրա-
ւիչ տեսարան անտուկի մը ներսի-
դիւնը: Ամէն անգամ որ խմբիս առ-
ջեւ ծունկ չողած, երբ փոխն ի փոխ,
մէկը միւսին վրայ կը շարունակել
տարբեր և իրար չի բռնած առարկա-
ներ, չեմ կրցած անոր վրայ ժպտիլ
և երբեմն ալ զառանցել էս զիս ար-
դիւնը:

Հրաշալի խառնակոյտ մըն է այդ,
հակոտնեայ բաներու յարակցութիւն
մը որ կը զուարճանէ և մտածել
կուտայ միանգամայն:

Նախ և առաջ անտուկին յատկը,
դասական տեղաւորումը ծանր կշռող
բաներու, կօշիկներ, մէջի լաթեր,
գրքեր և պարութաներ, բայց աշ-
խարհիս լաւագոյն բարեկամեցողու-
թիւննով կարելի չէ որ ամէն այդ
բաները կարենան հինգ վայրկեան
հաստատ մնալ, տեղեւորուին չի խախ-
տել, եթէ կանխազգուշութեամբ մը
զանոնք լաւ մը չի մուծակցնէինք,
բոլոր պարապ մնացած տեղերը թխմե-
լով, խցանելով որեւէ առարկաներով:

Հոս է որ երեւան կուգայ պատ-
շաճագէտ չարածճիւղութիւնը դիպուա-
ծին որ կ'ստիպէ զիս Սենեկայի մէկ
հատորս ամբաստել զօհարատուփովս,
և երեք գոյգ մետաքսէ գուլպաներ
խոթել Բասմալի Խոնկերուն մէջ, լաւ
մը տեղաւորած ըլլալու համար զա-
նոնք:

Մէջտեղի աչքին մէջ ընդհանրա-
պէս կը դրուին, տեսակ մը արուես-
տով, թոյլ կերպով ծալուած վրայի
հագուստները, հագուստներ որոնց
հետ գէշ վարուելու չէ, լաւ մը
պրկուած բանթալօններ զորս հիւանդ-
ներու պէս կը պառկեցնենք: Եւ վեր-
ջին խորշը, վրայի աչքը, կը պարու-
նակէ գրեթէ միշտ նուրբ կտաւատ-
ները, շապիկները, ճերմակ ժիլէները:

տափակ և թեթեւակիր բաները,
որոնց մէջտեղուանքը կը սահեցնենք
վերջին վայրկեանին խել մը մանրկեկ
և դիւրարեկ առարկաներ: Այլեւս
ահա անտուկը լիւի լեցուն է մինչև
բերանը:

Հարկ չի կայ որ թափանցիկ ըլ-
լայ ան, մարդս մտքովը կը տեսնէ
թէ անոր մէջ ամէն նիւթեր համա-
խմբուած են, ինչպէս փայտը, եր-
կաթը, ոսկին, արծաթը, բուրդը,
բամպակը, թուղթը, խաւաքարը,
մետաքսը, թաւիչները, չուխան,
շիշը, ձեռնապակին, այս ամէնը դա-
տապարտուած են նեղ տարածու-
թեան մը մէջ, իրարու քով գալու,
իրար ճգմելու, և առանց դժկամա-
կութեան ընդունելու զիրար: Բարե-
բաղդաբար ո՛չ երկար ատենուան հա-
մար, ճամբորդութեան մը կարճ տե-
ւողութիւնը, զնացքի մը հապճեպ
միջոցը, նոյն իսկ եթէ ուղղեցոյց-
ները կարծել կուտան թէ աւելի եր-
կար կը տեսնան անոնք: Զիշդ ու ճիշդ
կեանքի նմանութիւնն է այս:

Գետին ծռելով կը գոցենք սրն-
տուկը, պտըտիկ բանալիով մը որ
ինքզինքին դրամարկի բանալի
հովեր կուտայ, փոկերը կը սեղմենք,
և այն ատեն կարծես թէ անտուկին
մէջի գտնուածներէն թեթեւցած ես,
իբրեւ թէ անոնք քաշած հանած ըլ-
լայի մարմնոյդ և մտածումներուդ
վրայէն ծանր բեռան մը պէս: Ալ կէս
մը ճամբայ ելած ես:

★

Անգամ մը որ անտուկը լեցունած
և այլուր փոխադրուած է, ալ մեզ
չի հետաքրքրեր, վրան անգամ չենք
մտածեր: Ալ դադարած է մերինը ըլ-
լալէ: Մեզի անանկ կուգայ որ ա-
ռանց անտուկի կը ճամբորդենք կոր,

ձեռքերնիս պարապ: Զանոնք կը
փնտռենք այն վայրկեանին՝ երբ տե-
ղերնիս կը հասնինք, և պանդուկ մը
իջնելով հրաման կ'ընենք որ «սրն-
տուկնիս վեր բերեն»: Այն ատեն
անոնք կը ներկայացնեն մեր տունը,
մեր հարստութիւնը և մեր անձը:
Եւ նուազ միշտակ մնացած կ'զգանք
մենք զմեզ երբ յաղթահատակ կառ-
սօնը — անտուկին ծանրութիւնը չա-
փաղանցելու և իր ուսերուն ոյժին
վրայ աւելի ընդարձակ դադափար
մը տալու համար մեզի — կուգայ
զայն գետին կը նետէ մեր ոտքերուն
առջև, այդ հիւրամերժ սենեակին մէջ:

Այդ պահուն, անտուկը իր ապուշ
երեւոյթը մէկ կողմ կը դնէ, ընկերօջ
մը կերպարանքը առնելու համար և
իր տեսքը թէ և տեղը ու յոգնած,
մեր աչքին գէշ չի զարներ: Արդէն
հալումաշ, ծերացած ըլլալով է որ
անտուկը նկարագիր մը ու յակադէ-
մութիւն մը կ'զգենու: Մաքուր,
նոփ-նոր, փայլուն անտուկ մը բան
մը չի նշանակեր և գոյութեան իրա-
ւունք իսկ չունի. պէտք է որ ան՝
ժամ առաջ անցեալ մը ունենայ ե-
տին և շատ մը քաղաքներ տեսած,
զգալ տալու համար մեզի իր յոգ-
նած և ծանրաբեռեալ վիճակը, և
պէտք չէ որ շատ զարմացում ցոյց
տայ, և մեզ վերադարձած ըլլայ հե-
ռաւոր տեղերէ, տեսակ մը պատ-
րանքներու պէս:

Հարկ է որ անտուկը սասանուած,
բանի մը զարնուած, վարսուած,
չարչրկուած ըլլայ որ վրան նայել-
նուս պէս յիշենք զինքը առանց
պէտք ունենալու որ կարդանք պան-
դուկներու հասցէները որոնցմով ծած-
կուած է և որոնք իրարու փակ-
ցուած են պանծալի և կաշաքուցուած
բուժական մոմշորներու պէս, հարկ

է որ անտուկը մեր միտքը ձգէ մեր ըրած բոլոր ճամբորդութիւնները զորս միասին կատարած ենք, և այն ճամբորդութիւնները որ չի կրցանք միասին ընել և երբեք չպիտի ընենք:

Այն ատեն գրեթէ սրտայոյզ է ան: Հռոմ, Նաբոլի, Թօլէտ, Բրակա, Ֆլորանս, Պրիւփ բառերը իրեն համար յետահայեաց օրացոյց մը կը դառնայ որուն թերթիկները մտքովն իս կը փրցնենք: Ալ իրեն հետ խօսքի կը բռնուինք և կը դուենք զինքը: Ան մեր «հին անտուկ»ն է որ մեզի պէս վազվառեց և որ մեր աշխարհի շուրջը կատարած վազքին մէջ, այնքան բաներ մէջը պարունակեց, նոյն իսկ այն բաները զորս հետեւին իս ետ չի բերինք:

Ամէն ճաշակի, ամէն տարիքի և ամէն աստիճանի համար անտուկներ կան: Անտուկը՝ մարդն է: Մանկու թեան և դպրոցականի անտուկը երիտասարդութեան և հասուն տարիքի անտուկը չէ, ծառաներուն անտուկները երբեք չեն նմանիր իրենց տիրոջը անտուկին, եթէ նոյն իսկ նախապէս տիրոջը եղած ըլլան:

Տիրոջմէն ծառային անցնելու ատեն կերպարանափոխուած կ'ըլլայ ան: Գործաւորին, միջակորեար քաղաքացիին, աշխարհիկ մարդուն, հարուստին, Անգլիացիին, Ամերիկացիին, վայելչասէր կնկան և ուրիշ հարիւրաւոր անտուկներ, անմիջապէս իրենց տէրերուն հանգամանքը մէջտեղ կը հանեն: Արձակուրդի մէջ գտնուող զինուորին դեղին պայու-

յուսակը, առասանով մը կապկպուած, աւանդական, դասական չէ՞ միթէ: Եթէ քահանային անտուկին վրայ չեմ խօսիր, պատճառը այն է որ, ինչպէս ամէն մարդ գիտէ, քահանան անտուկ չունենար: Միայն ծերուկ երէցներն են որ գորգեակէ տոպրակներ կ'ունենան:

Եթէ անտուկը՝ ուրոյն տեսնուած՝ երեւմի դազադի տպաւորութիւնը թողուցած է վրաս, դազադ մը որ՝ կ'ապասէ շուտ մը տանին պարտկեն զինքը հողին մէջ մտցնելով, հապաբէնչ ըսեմ այն տարօրինակ և սիրտ նեղացնող աղբեցութեան համար զոր վրաս կը գործեն, կայարաններու մէջ կառախումբին համեմուն, իրարու քով շարուած հարիւրաւոր անտուկները, որ կաղնիէ բարձրաւանդակին վրայ մէկ գծի վրայ դրուած են, իբրեւ թէ չարաշուք աղէտէ մը ճողոպրած ըլլային: Չեմ կրնար հաւատալ թէ ձերմակեղէններ, հագուստներ և թաշկինակներ միայն կան անոնց մէջ: Ես այն մտալիկումը կ'ունենամ որ անոնք կը պարունակեն խորհրդաւոր դադունիքներ և չիջեալ կեանք և թէ մեռածներ պառկեցուցուած են անոնց մէջ և թէ այս մեռելները մենք ենք, այո՛, մենք նախապէս հոն փռուած, ալ մտքստան յայտնելիք բան մը չունինք, կաղմ ու պատրաստ Անդիի աշխարհքին համար

ՀԱՆՐԻ ԼԱՎԵՏԱՆ
(Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

ԱՆՁՐԵԻԸ ԿԸ ՍՈՒՐՍՈՒՐԱՅ

«Կ'անձրեւէ սոսիս մեզ,
Ինչպէս կ'անձրեւէ ֆաղիմ վրայ»
ՎԷՌԼԷՆ

Եթէ առ չիթ անձրեւը կը տեղայ մայթին վրայ և մեր հոգւոյն մէջ: Մշուշով կը պատէ դաշտավայրերը և մեր գաղափարները, կը կակղեցնէ հողը ինչպէս կը խննչէ մեր կորովը: Կը տխրեցնէ բնութիւնը, ինչպէս նաև մեր ջիղերը:

Դուրսը մարդիկ կ'երթան կուգան ագեղցած, արտորանքով, տղմաթաթաւ և գէշ հագուելու համակերպած, հովանոցները իրարու կը կ'առչին, կ'ինկու երեսին վուալիքները կը պատուեն, գլխարկներու ասեղները աչքի մէջ կը ժաննեն, հողին կը հանեն անոնց՝ որ բռնած են զիրենք, ինչպէս անոնց որ չեն բռնած և ամբոխին գլխուն վերեւ կը տարածեն մետաքսէ տանիք մը տխրաստուեր և լալկան, Անձրեւ... Բառը անջիլ է, մեղկ և անարև: Ծառ լալ կը բացատրէ ան, չգիտեմ այն ինչը որ իրեն պէս երկչոտ և անյոյս, մեր մէջը կը թափանցէ և որ ցայտուն վիզլուկի մը տեղի կուտայ: Անձրեւ...: Անձրեւին վհատեցուցած եռանդները, մթազնած նկարագիրները, հիւանդները՝ որոնց մէջ կը մխրձի և մինչեւ ծովերին կ'անցնի անոնց, սրտմտեցուցած թաղծեալը և

իր սաստկացուցած ֆիզիքական ցաւերը թափոր կը կաղմեն զինքը ատելու համար:

Գարնան անձրեւը մանաւանդ, որքան կ'ատեն զայն, անոնք որ իրենց պատուհաններուն ետին դարանակալ, (քան անգամ վեր առնելով շղարչէ սիրուն վարագոյնները) անոր սուրսուրալը կը գիտեն, լպըրծուն, յամառ և իրենց ծրագիրները խանգարող:

Մտածումներ որ ո'չ շատ նոր են և ոչ ալ մխիթարական կը վերստան իրենց առանձնութեան մէջ, առանձնութիւն մը որ ոսկեր գեթիկ կը զարնէ: Կամահաճութեամբ կը հեծեն անոնք և իրենց համբերութիւնը կը զեղու աւազաններու և ջրորդաններու հետ:

Բանաստեղծին շատ լալ կերպով նկարագրած վիճակին մէջ կը գըտնուին անոնք:

Անգրադ, ֆեկացած եւ անջիղ կ'ըլլայ մարդ,

Ժամացոյցը կը զարնէ եւ ի՛նչ ընելի չես գիտար:

Ժամանակը բեռան մը պէս, քեւերուդ վրայ կը ծառանայ:

Կը տրամաբանեն, կը հաշուեն

գործած աւերները այդ կայր ոյժին որ գլուխը առած կ'երթայ ու կ'երթայ խելի մը պէս:

Ինչ չափ, և իրարմէ որքան տարբեր են անոր գործած չարիքները: Ընդհանրական պատուհաս որու մէջ ամէն ոք կը մասնաւորէ ինչ որ իրեն կը վնասէ ուղղակի:

Եղածները սիրտը կը մաշեցնեն հողատիրոջ որ աչքին առջև կը բերէ «խերը անիծուած ժակոյթը», այն պատիր վայրկեանները... դորս իր վարձակալներուն հետ պիտի անցնէ, իր ջրանդձ երէները, իր պարտէզը որուն աւազը քմաճար կերպով զառիթափերէ վար պիտի գլորի, իր գետակի կտորը որ ամէն կողմ ջուրով կ'ողողէ, պատերը որ վտակներու պէս ջուր կը հոսեցնեն, ինչպէս այն ամէն բաները որ ծակուած են, վընասուած, աւրչտկուած: Եւ իր սրբտին մէջ կ'զգայ անոնց ժգթանքը:

Եւ յետոյ, վերջապէս անհրաժեշտ չէ որ մարդ շահակցի ուղեղ մը ունենայ, ընդհնմարելու համար բացօթեայ խրախճանքներու անանկութիւնը:

Անրեզնատ տեղացող անձրեւը ստոյգ և մեծ աղէտներու վրայ մտածել կուտայ, խնդ կտրած գետերու ողողումները, մեծ ճամբաներու վրայի փլուզումները և ուրիշ ասոնց պէս բաներ, իրեն թէ մահը՝ ատանկ միջոցներ չունենար ձեռքը, աւաղ:

Մոլեաքանչ և մտադիր նկարիչները պէտք է որ հրաժարին գտնել փորձել այս գորշագոյն ժամանակա միջոցին մէջ, միջոցորտի լուսատե սիւնները: Կիսափակ աչքով դիտեցէք ցերեկուան լոյսին հոյակապ մնացորդները որ կամաց կամաց կանհետանան մայրամուտին հետ, փնտռեցէք շրջանը լրացնող արեւին փառաւոր երանգները: Ձեր աչքին լոյսը լաւ

մը ամիտիեցէք, տեսնելիքներդ ջուր ջուր, միշտ ջուր: Ուրիշ երկիրներու տակ գացէ՛ք փոխադրեցէք ձեր գեղեցկագիտութիւնը և ծալլաթուր:

Եւ հմայաթափ մարդիկ, տարիքին առածները, անոնք որ կը դառնան հազի և յօգացաւերու երեսէն, դորս այս յամառ խոնաւութիւնը հետը կը բերէ, կարելի է որ զիրենք այսպանենք եթէ քիչ մը յարձակողական շեշտ մը կը դնեն իրենց խօսքերուն մէջ և կը յայտարարեն թէ «ա՛լ բան մը չի մնաց, ո՛չ կլիմայ, ո՛չ եղանակ, ո՛չ կրօնք, ո՛չ կառավարութիւն, բան մը չի մնաց, լրմնացաւ»:

★

Անձրեւը սակայն կը մաղձափ հանդէպ այն անիրաւութիւններուն որ կ'արտայայտուին իր արժանիքներուն, իր վարեղագիտութեան (tact) իր օգտակարութեան և իր բարութեան դէմ:

Երբեք փառաբանուած, բայց միշտ անվհեր, ան պիտի ուզէր բացատրել, հասկցնել թէ որքան ամէն ինչ հաւասարակշռութիւն և զօրութիւն է իր մէջ: Ան երկինքէն կը թափեղաքները լուսալու համար, համաճարակները վանելու, հովերը հանդարտեցնելու, ձիւնը հալեցնելու, դաշտերը կանանչով պճնելու, վտակները մաքրելու, գետերու ընթացքին մղում տալու, փոշին սպաննելու, ծառաստանները բեղմնաւորելու, ծառերուն ծիւրըրը ուռեցնելու, գուցէ աղքատացնելու ճարտարարուեստ մը, բայց ուրիշ ճարտարարուեստի մը կեանք տալու, հարուստին հաճոյքը խանգարելու, բայց միեւնոյն ատեն մխիթարելու ընչազուրկեր որ դրանք անհաւանքութեան մէջ կենալու դատապարտուած, ստիպեալ են փակուել և

ծռիլ իրենց կաղամարներուն վրայ իրենց սև ճակատագրին թշուառութենէն: Անձրեւը անպակաս է, տարւոյն այն թուականներուն, ուր իր ներկայութիւնը վայելուչ է, Աւագ ուրբաթ օրը, օրինակի համար և Նոյեմբեր 2ին: Ձի վայելէր որ պայծառ, գեղեցիկ օդ մը գայ խանգարէ մեռելներուն տօնը:

Պատշաճօրէն տեղացող մեղմիկ և թափանցուն անձրեւը, այդ պարագային սգաւոր չուքով մը կը քօղարկէ գերեզմանատունը և տըխրաղեցիկ միջնորդաւ մը հողէն և ամիզակներէն, տօսախէն և կիպարիսներէ դուրս կը քաշէ թախտութեան հոտ մը: Յուսահատութեան այդ վայրին կուտայ անոր վայելուչ կերպարանքը՝ որ է՝ յաւերժական մնաս բարոյներունը և յաւիտենական մոռացումինը:

Անձրեւը կենսատու, զգօն, հաստատամիտ, զգայնիկ և բարերար է, որովհետև ան կուգայ քեզ աղքատարեւ թէ կեանքը չարաչար կը գործածես կոր, և քու անդուստ վաղքովդ կը ձգես կոր որ անոր վայրկեանները թռչին, անցնին և թէ քու տեղդ, քու պատիւդ, աստիճանդ, ինքնութիւնդ և գոյութեանդ իրաւունքը տանդ մէջ են: Ան կ'ուզէ քեզ սիրել սորվեցնել բնակարանդ դոր չես ճանչնար և ճիշդ ատոր համար անոր յարգը կ'անգիտանաս:

Անձրեւը հրաւէր կը կարգայ քեզի խոհուն, երջանիկ, մտերմական և խնդուներես ընթացք մը ունենալ, փոխանակ այն անտղուած կերպարանքին և տրտում երեւոյթին դորս կ'զգենուս երբ ան կ'սկսի սորսորալ, խեղճ, անձրեւ բարեկամ:

Ան իր գարշանքը դուրս կը թափէ ձեր բոլոր թէյի սեղաններուն, և հա-

կառակ իրենց կամքին՝ զառանցած կիներու հետ ձեր խաղացած անհատնում պրիմի բարքիներուն հանդէպ, իր արհամարհանքը բոլոր դերձակուհիներու առջև ձեր ամէնօրեայ բրած բոսիւններուն և մօսիսներուն ձեռքով ձեր կապել տուած գլխարկներուն և ձեր կատարած յաճախակի վաղքերուն արդուզարդի չուկաներուն մէջ — քուրջի ճշմարիտ աղուի-տակապկարաններ (Maquis) որոնց մէջ ձեր ողջմտութիւնը խնդ կը դառնայ, ձեր հայտնութեան մէջքը կը կոտրի և ձեր առաքինութիւնը պարտքերու մէջ կը խառնախնդորի և որոնցմէ ձեր ուղղամտութիւնը ստէպ ողորմելի վիճակի մը մէջ դուրս կուգայ, սիրթուած այն ամէն փուշերէն որ իրենց տակ կը պահեն սուտակները, անդուաները և զիպրիմ մուշտակները: (Ի՞նչ ըսել ուղեւս անշուշտ կը հասկնաք կոր, չէ՞):

Արհամարտ անձրեւը իր արգահատանքը ցոյց կուտայ ձեր թաւորաններուն համար ուր միեւնոյն դերասանները միեւնոյն սուտ բաները կը գրուցեն միշտ և յաւերժ, ինչպէս նաև ձեր դուրսը, ճաշարաններու մէջ կերած կերակուրներուն համար, որոնց յիսուներորդը առաջինին կը նմանի, միեւնոյն համադամները, միեւնոյն խօսակցութիւնները, այնպէս ալ ձեր «նկարչական ցուցահանդէսներուն» համար ունեցած ձեր մոլեգնութեան համար ուր կ'զմայլիք բան մը չարժող պատկերներու վրայ, մինչդեռ մտացիր և տգիտաբար կ'անցնիք կ'երթաք աշխատութեան և արուեստին ամէնէն շահեկան ջանահարութիւններուն առջևէն:

Իր բարկութիւնը չի ծածկեր հանդէպ ձեր բոլոր snobismes մրցումներուն և պարապ խօսքերուն ձեր ժո-

դովատեղիններուն ուր մինչև վիզեր- նիդ կը մխրճուիք, հանդէպ ձեր բո- յոր «սալօն»ներուն, ուրկը պըրթեն, ուր կաճեա կ'ընեն, որոնք ուրիշ բան չեն բայց եթէ կեղծիքներ եւ պզտիկութիւններ, և ուր ձեր ար- եան ամէնէն մաքուր մասը ջուր կը կտրի և կը թունաւորուի սկեպտա- կանութեամբ, ուր փառասիրութիւնը յագուրդ կը գտնէ, ուր մտածում- ները այնքան բըդգդեալ են որքան գլուխները ցցունքներով զարդա- րուն և ուր սրտերը այնքան կղպան քի տակ առնուած են որքան բարոյա- կանը չէ կղպուած:

Եւ այս ամէն բաները նեղը դնելու համար է որ կը տեղայ անձրեւը:

★

Այո՛, իրաւի, ան երկինքէն կ'իջ- նայ ձեզի ընտանեկան երգիքը սիրել տալու և սորվեցնելու համար թէ ճշմարտութիւնը «ձեր տան» մէջն է, ուր գերագոյն իշխանուհի, դուք կը տիրապետէք, ձեր օրէնքները պարտադրելով ժպիտի մը և փա- փաքները մէկ համբոյրի մը մէջ: Անձ- րեւը ձեզ կը յանձնէ ձեր տան պա- տերուն, այդ կարասիներուն, այդ առարկաներուն որ զձեզ կը շրջապա- պատեն և կարծես իրարու քով կու- գան, կը միանան, կը պաշարեն զձեզ և հրաւէր կը կարդան ականջ դնելու իրենց աղաչանքին: «Ինչո՞ւ առանկ

մ'անէ հեռու կը փախչիս: Վաղելով մ'անցնիր, մ'երթար, մեզ մտիկ ըրէ, հանէ՛ ձեռնոցներդ, մեզի համար նո- րէն հագուէ՛, քու ներկայութեամբդ, քու ձայնովդ, քու բոյրովդ, քու շօշափումովդ, քու մոլեմաներովդ գգուէ՛, շոյէ զմեզ: Հոս կեցի՛ր զմեզ զարդարելու, տեղափոխելու, ծաղ- կեպծնելու, զմեզ սիրելու համար: Ամէն օր քու հոգիէդ քանի մը ժա- սեր տո՛ւր մեզի, մ'երթար, կեցի՛ր, մենք քեզի քու կեանքէդ աղուր պատմութիւններ պիտի պատմենք:»

Ասոր վրայ, հրապուրուած, երա- ղուն, պիտի կենաք: Փրփուր մը՝ ձեր խոյս տուած դարուններուն դիւրագագայթութիւններէ և ափսո- սանքներէ կաղմուած, այս ամէն բա- ները կը ծածկէ:

Եւ անձրեւը, ժամանակ առ ժա- մանակ, կուգայ բարեսրտօրէն այդ փրփուրը տամուկցնել, թող չի տա- լու համար որ ցամքի, և կարենաք շնչել անոր թարմ և խռովիչ անոյշ հոտը, միշտ և յաւէտ:

★

Շիթ առ շիթ անձրեւը կը տե- ղայ մայիսին վրայ և մեր հոգեոյն մէջ:

Է. Տ.

Ծ Ո Վ Ը Ե Ի Լ Ե Ռ Ը

Երբ ամառը կուգայ, — խեղճ մար- դերը հեղձմաղձուկ ընող այդ եղա- նակը —, տունը դարչելի կ'երեւայ մեր աչքին, մինչ ձմեռը անոր համար ինչ անուշ խօսքեր ըսելիքնիս չենք գիտնար:

Հովի (home) սոսկումը հիւանդու- թիւն մըն է տարեկան, ամառնային, համաճարակ և տարափոխիկ:

Գիւղագնացութեան համար ուսնք ծովերու եղերքը կ'երթան, և ու- րիշներ լեռներուն գագաթը:

Լեռը գացողները երբեմն կը նա- խընորեն ծովեղերքը և անոնք որ ծովեղերք կ'երթան, աւելի լաւ պիտի սեպէին լեռան վրայ գտնուիլ, բայց գիւղագնացութեան մը ընտրութիւնը կախում ունի կամքէ անկախ բազ- մաթիւ պարագաներէ:

Պարոնը որ ծովը կը պաշտէ, ստիպեալ է վազ անցնիլ անկէ որով- հետեւ ծովը Տիկնոջ ջիւղերուն կը դաչի, և կամ թէ անոր համար որ զոքանջ հաւրմը, ատենօք լեռնուտ գիւղի մը մէջ խելքին փչած է վիլլա մը ծախու առնել:

Տիկինը տկար կողմ մը ունի լե- ոան համար, ստիպեալ է սակայն իր նախասիրութիւնը մէկ կողմ թողուլ, որովհետեւ բժիշկը աղի օդը պատուի- րած է տղոց համար և թէ պարոնը շաբաթ իրիկունէ մինչև երկուշաբթի առտու չի կրնար երթալ գալ Քուի- ցերիս:

Կը պատահի սակայն երբեմն, որ տունը գտնուին՝ ուր էրիկ կնիկ հա- մաճայնութեան մը կարենան յանգիլ:

Իրաւ է սակայն թէ ընդհանրա- պէս երկու կողմերէն մէկը, խաղա- ղութիւնը ձեռք բերելու համար, կը հրաժարի իր նախասիրութեանն ի նը- պաստ միւսին:

Ծովու համար սիրաժառանգ կան, ինչպէս նաեւ լեռան մոլեգնողներ:

Առաջինները կ'ըսեն թէ «ամէն բանէ վեր» ծովը կը սիրեն, բայց այդ «ամէն բանէ վերը» ըսելու եղա- նակ մըն է:

Լեռան համար խենդ կտրողները կը հաւատեն թէ «լեռներէն վեր բան մը չի կայ» իրենց համար, ինչ որ տեղեկագրականօրէն խօսելով ճշ- մարիտ է:

Տեղն է ըսելու թէ ատիկա կա- խում ունի այն տեսակէտէն ուրկէ և կամ որու վրայէն կը դիտեն: Ոչինչ այնքան տաղտկացուցիչ է քան ծովը պաշտպանողը և կամ փաստաբանը լեռան:

Աւելի անօգուտ բան չի կայ քան այն պաշտպանողական լեզուն զոր կը թափեն անոնք, փոխադարձաբար չի համոզելու համար:

Որո՞ւն բերնին է մնացեր չի հա- նիլ ծովուն:

Որո՞ւն մտքէն կ'անցնի վար գար- նել լեռը:

Երկուքն ալ իրենց զատ զատ հա- ճելի կողմերը և անպատեհութիւն- ները ունին:

Ինչո՞ւ համար, որովհետեւ մարդ- ծովը կը սիրէ, չի հաւնի լեռան, ինչո՞ւ լեռը նախնորհուր համար, դատ բանալ ծովուն դէմ:

Եթէ հանրային կարծիքին դատարանին վճռին դիմելու ըլլանք, թէ ծովը և թէ լեռը անպարտ պիտի արձակէր: Եթէ երկուքէն մին կամ միւսը հաճելի չէ ձեզի, ձեռքերնուդ բռնող չի կայ: Առէ՛ք քաղցէք:

Ինչպէ՞ս կարելի է ծովուն նման յարաբերապէս տափակ բան մը երբ կը սիրենք, համոզել մէկը՝ որ հոգի կուտայ լեռան պէս... լեռնային բանի մը համար:

Հակառակ ծովուն մակնթացութեան և տեղատուութեան սաստկութեան, ան չի կրնար յաւակնիլ բարձր երեւնալ լեռան սիրահարի մը աչքին:

Ուզածին չափ բարձր գագաթ մը թող ունենալ լեռ մը, պէտք է որ հրաժարի ծովու վրայ հիացողի մը համարումին մէջ խոչոր տեղ մը կարենալ գրաւելու իր մտայնութենէն:

Ծովի մարդեր կրնան գտնուիլ, ինչպէս կայ լեռան մարդը:

Հետեւաբար, ծովին homeը կայ ինչպէս կայ homeը լեռան:

Խենդ գիւղապետութիւն չի կայ. ադ մարդերուն շատերը խենդ են:

Ինչո՞ւ կը յամառին իրարու հետ բաղդատել, երկու իրարու այսքան չի նմանող բաներ:

Ինչո՞ւ բաղդատելու ելլել բարձրութիւնովը պարծենցող բան մը, լայնութեամբը հպարտացող բանի մը: Անոր համար է արդեօք որ կ'ուզուի բանավէճին տալ երկայնութեանց յաակութիւնը:

Մէկ կողմէն ձեր աչքին առջեւ ունիք հեղուկ օտարը և միւս կողմէն հաստատուն օտարը, այս երկուքին մէջ միթէ բաղդատութեան օտար գոյութիւն ունի:

Լեռը բացարձակ անշարժութեան տիպարն է ի բաց առեալ երբ վար կը գլորի:

Ծովը կատարեալ տիպարն է անկայութեան ի բաց առեալ երբ կը սառի:

Ինչպէ՞ս կը համարձակին օգտակարապէս վիճաբանիլ իրարու այսքան աննման բաներու փոխադարձ յատկութիւններու վրայ:

Հովը և լեռսինը կը շարժեն ծովը, հաւատքը միայն կրնայ լեռը տեղէն խախտել:

Լեռը տեսնելու համար պէտք է որ ոտքը երթաս, ընդհակառակը ծովն է որ կուգայ ոտքիդ, և երբեմն անակ փութանալի կերպով որ խըխուժ կ'ընէ գլխդ չի սպասած մէկ վայրկեանիդ:

Երբ ծովը կը կատիլ, իր ալիքները գագաթներ կուռնենան:

Երբ լեռը բարձր է, իր գագաթները այերթին ալեաց մէջ կը կորսուին:

Ծովը կ'ելլէ ու կ'իջնէ: Լեռը տեղէն չի շարժիր: Մարդ ծովուն վրայ կ'ելլէ նաւով մը, բայց լեռան վրայ գաւազանով մը և կամ լեռամբարձ շողեկառքով, (funiculaire):

Լեռան վրայ գլխու պտոյտ կ'ուռնանք, ծովուն վրայ սիրտ խառնուուք: Ծովուն վրայ մարդուս փախելը կուգայ, լեռան վրայ... վար իջնալը:

Ծովուն վրայ իրերը հեռուէն կը տեսնուին, լեռան վրայէն բարձրէն կը տեսնուին անոնք:

Ծովով ամէն տեղ կը հասնիս, պայմանաւ որ դուրս ելլաս անկէ: Լեռը ամէն բանի կը հասցնէ բաւական է որ մազլցիլ գիտնաս:

Երկուքին մէջէն ալ կարելի է անցնիլ. մէկուն մէջէն կ'անցնինք շողեկառքով, իսկ միւսին մէջէն քիւնկալով: Նայելու է որ ոտքդ տեղ ընէ, ըլլայ ծովուն մէջ, ըլլայ լեռան վրայ:

Այլսարհիս լաւագոյն լուրորդը,

ինքզինքը քիչ մը դժուարաւ կրնայ ազատել լեռան հիւսէ մը:

Նոյնպէս ամէնէն կարող ալիքի-ճիւղի ծովը իյնալուն պէս, չի կրնար ապաստանիլ ոչ իրեն փորձառութեանը և ոչ ալ... ալբեքսոֆին:

Ամէնէն գեղեցիկ գիւղապետացութիւնները, գեղեցկագոյն աղջիկներուն պէս, ունեցածնին միայն կըրնան տալ:

Հարկը տարի շարունակ, մինչև անգամ աւելի կրնաք գալ թափառիլ ծովափունքները առանց կարենալ հօլլալ մը փրցնելու: Նոյնպէս կրնանք դար մը ամբողջ Մօն Պլանի չորս կողմը տալիս ու վրայ բերել երբէք չպիտի հանդիպիք... farsksuի մը:

Ծովեզերք տեղ մը գիւղապետացութեան երթալու էք. եթէ ծովը սիրէք, և կամ լեռը՝ եթէ լեռը կը նախընտրէք առանց կատաղօրէն բացատրութիւն տալու: զոր ոչ ոք կը պահանջէ ձենէ և պատճառաբանելու ձեր ընթացքը որ ոչ ոքի փոյթն է:

Աստուծոյ սիրոյն, դադրինք բաղդատութեան մէջ դնելէ անբաղդատելի բաները. թող ամէն մարդ իր ուզած կերպովը հասկնայ գիւղապետացութիւնը. ինչ որ ալ ըսուի, և ուր որ դառնան, գործին մէջէն ամէնէն շահաւորները պանդոկապետները կ'ելլեն նորէն:

ՄԻԿԷԼ ԶԱՄԱՌՈՅԻՍ

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄ

Պարոն Բլօշ գրասենեակին մէջ կը գտնուէր երբ իրեն յանձնեցին սովորական անանուէն նամակը:

Պարբերութիւն մը միայն կը պաշտօնակէր ան.

«Ձեր կինը զձեզ կը խարէ, նոյն իսկ այսօր սիրականը ներս առած է ձեր տան մէջ: Գացէ՛ք և պիտի տեսնէք»:

— Անանուէն նամակ մը... վատութիւն: Ստորագրելու քաջութիւնը անգամ չեն ունեցեր...

Եւ իր աշխատութեան մէջ վերջ տալին թաղուեցաւ. բայց յանկարծ իր շարժական թիկնաթուէն վերցատկեց, գլխարկին վրայ խոյացաւ, հակառակ կողմէն գլուխը անցուց զայն, քաֆսի-օթօ մը հեծաւ և գնաց տուն: Համագումար 6 Փրանք 75:

Խենդի պէս սանդուղներէն վեր վազեց, ներքնախուցին մէջ սպասուհիին հանդիպեցաւ որ զինքը տեսնելուն շփոթած կերպարանք մը առաւ:

— Լաւ, մտածեց, ըսելիք չի կայ, գործը դասական կերպով սկսաւ, անանուէն նամակը, և դասականապէս կը շարունակէ կոր, շփոթած սպասուհիին:

Այս ամէնուն հետ միասին, տըխրութիւն մը պատեց սիրտը: Եւ իրեն թէ երազի մը մէջ գտնուած ըլլար. կինը տեսաւ, իր անուշիկ Ալինը, որմէ կը կարծէր սիրուած ըլլալ — ստէպ այդ մեծ սիրոյն վրայ խօսք բանար իր ապօրինի սիրուհւոյն և

զղջալ կը ձեւացնէր առանկ սիրակցորդ կողակից մը խաբած ըլլալուն — և որուն խարտեալ աղւորութիւնը առակի կարգ անցած էր ծանօթներու շրջանակի մը մէջ, ճիշտ ինչպէս շատ կը խօսուէր անոր պաղայէ face à main ակնոցին վրայ, նըմանապէս խարտեալ և որ իր կարծատեսութեանը համար անհրաժեշտ գործիք մըն էր: Եւ իրաւ ալ Ալին խլուրդի մը պէս կարճատես էր, անանկ որ օր մը, երբէք չպիտի մոռնար, երբ դեռ նշանած էին... Ա՛խ, մարդուս միտքը ընտո՞ր չի դադրիր գործելէ...

Շփոթած սպասուհին տիրոջը դէմը կը ցցուէր, ամէն բանի պատրաստ թող չի տալու համար որ ան յարկաբաժինէն ներս մտնայ:

Ուրիշ ճար չի գտաւ, բայց եթէ՝ — Ա՛խ, պարոնը այսօր ընտո՞ր աղւորցեր է.

Եւ անոր կուրծքին վրայ ինկաւ, հակեցաւ: Բլօշ երևաններէն պազաւ, որովհետեւ թարմ և գեղեցիկ աղջիկ մըն էր, նոր մտած էր քովերնին և թէ օրք կը բուրէր...

Մէյ մ'ալ անդին հրեց զայն, մէկալ գործը միտքը ինկաւ:

Եւ կնկանը սենեակին դրան քաջել սկսաւ:

Սենեակը ներսէն կղպուած էր.

— «Միշտ դասական, մրմուռաց:

Դուռը խորտակեց ուսի հարուածով մը: Հիմակուսն յարկաբաժին ներք տեսք ունին, բայց ոչինչ ունին գիմացկուն:

Սենեակին մէջ ճեմքըլմէն մը տեսաւ, պատշաճօրէն հանուած որ իր կինը շոյելու կ'զբաղէր, անշուշտ ոչ գէշ մտքով:

Բլօշ պարապ տեղը Բարիզցի չէր, պարագային յարմար բառ մը փնտռեց, բայց հատ մը միայն գտաւ.

— Թշուառականներ...

Ատ ալ դասական էր:

Վայելապէս հանուած պարոնը կամացուկ մը փստորեց:

Բլօշ կնկանը հետ միս մինակ, բերնին ճկածը թող տուաւ,

— Տիկին, գարշելի բան է ձեր ըրածը: Իմ վստահութիւնս ասանկ չարաչար գործածել և ատիկա՝ իմ լաւագոյն բարեկամի՞ս՝ Կասթոնին հետ: Դուք ջլդիկ մըն էք, դուք բան էք... հայտնի՝ չըսեմ...

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է եղեր, հարցուց Տիկին Բլօշ, նորածին կատուի իր երեսը ցոյց տալով և խարտեալ ընթերցանքը վար իջեցնելով իր գե-

ղեցիկ աչքերուն վրայ որոնք այնքան քիչ կը տեսնէին:

Բոլոր այս աղմուկը որովհետեւ պարոն Կասթոնի հետ կը խօսիմ կոր եղեր, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ:

— Ատոր խօսիլ կ'ըսէք հէ՞, Տիկին: Կասթոնին ըրածը խօսիլ էր հէ՞...

— Բայց ըրա՞ծը ինչ էր որ, Աստուած իմ:

Այսքան լրբութեան դէմ, պարոնը հարկ տեսաւ տեսածը տեղն ի տեղօքը ճշդել:

Ատոր վրայ Տիկին Բլօշ փորձեց իր դէմքը ծածկել իր մանտրտիկ թաթիկներով որոնք հաղիւ կը բաւէին այդ բանին և ամօթահար՝ մրմնջեց, կարծես խիպէն շանթահարուած:

— Ա՛խ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, աստանկ բան մը կ'ընէր կոր, հէ՞, բայց սոսկալի է այդ, ահաւի, ես ալ ընաւ Ֆարսին չի գացի, անանկ կարճատես եմ որ...

ՄՕՐԻՍ

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ՏԱՆՏԻԿԻՆԸ

Այդ առտու, Վան էքզէթ վաստաբանին երկրորդ գրազիրը՝ Ժէֆ Սնիտէրս, երբ Ռուայեալ փողոցը եկաւ ի Պրիւսէլ, տեսաւ որ իր պաշտօնակիցները մայթին վրայ կը խօսուըռտէին երբ արդէն ժամը ինը անցած էր:

— Ատ ի՞նչ կ'ընէք կոր, հարցուց անոնց:

— Իեղ կ'սպասենք կոր որ երթանք քե՛մ մը ճնկենք:

— Առտուանցով ասանկ...

— Այսօր գրասենեակը գոց է, աղային հօրաքոյրը մեռեր է:

Ասոր վրայ, սապատողներու գուամարտակի մը պէս ամէնքը մէկ բերան սկսան խնդալ, բայց Ժէֆ հոնտեղուանքը չեղաւ,

— Ասանկ առտուանց կանուխ ես չեմ կրնար բան մը խմել: Շատ կանուխ է: Դուք, եթէ կ'ուզէք Բօքի սրճարանը գացէք, ես տուն կ'երթամ կոր:

Ժէֆ, մազերը à la brosse կտրել տուած ըլլալուն, ոգնի զլուխ մը ունէր. կը բնակէր rue Haute, զոր լաւ կը ճանչնաք, չէ՞: Ամբողջ տուն մը վարձած էր, որուն գետնայարկը և առաջին դասիկոնը ուրիշի փրայի տուած էր: Ինքը՝ երկրորդ յարկին վրայ կը նստէր: Իր կինը որ պատուական տանտիկին մըն էր, դուռն բոլոր բոյթերը կը մաքրէր, կը փայլեց' էր և ամէն օր այս գործողութիւնը ընելու չէր մոռնար, մաքրութիւնը տունէն անպակաս ընելու համար:

Ժէֆի պաշտօնակիցները սկսան իրարու ետեւ գաւաթներ պարպել մեռնող պառաւ ջատուկին կենացը, բայց չորրորդ գաւաթին իրենց բարեկամին ներս մտնելը տեսան:

— Դուն ի՞նչ գործ ունիս հոս, խմել չէիր ուզեր կոր ես:

— Հիմա սակայն, պատասխանեց Ժէֆ, այո՛, պիտի խմեմ, Մարիքէ՛, ինծի ռօլի մը տուր:

Ձեռքերը ծունկերուն վրայ դրաւ և ժպտիլ սկսաւ նենգամտօրէն իր ողնի մօրուքին մէջ (ան ալ à la brosse կտրուած) բարեկամները հարցուցին թէ ինչ բան զինքը այդքան կ'ուրախացնէր լռելեայն:

— Դիտնալ կ'ուզէ՞ք, լա՛ւ, ահաւասիկ. պէտք է որ ձեզի բան մը խոստովանիմ. երբ ասկէ քիչ մը առաջ ձեռք բաժնուեցայ, շատ ցաւ զգացի. բայց որովհետեւ հիմակուան պէս ծարաւի չէի, ինքնիրենս ըսի. — Այսօր չաքաթ է... Շարաթ՝ ժողվրտութի, տախտակ չփելու, փոշի առնելու օր է: Պրանսիին զլուխ քերելու ժամանակ չունեցած ատենը վրայ պիտի հասնիմ և ոտքս ուր դնելս չպիտի գիտնամ. — բայց, հոգ չէ, ալ կէս ճամբան եկած էի, հայտն երթանք, ըսի:

Տուն հասնելուս, իրաւ ալ անդուրին զլուխէն երկաթեղէններ չփելու ձայն մը եկաւ ականջիս: Մեր տանտիկինն էր որ առատ ջուրով սանդուղին աստիճանները կը լուար, (այդ տեսակ գործերու մէջ, ոտքին եկող կին մը չեմ տեսած:) Լաւ,

կ'ըսեմ, հոգ չէ, զիս տեսնելու ըլլայ չէ անանկ պիտի գարմանայ որ... Ուստի, կամաց կամաց, ոտքիս մատներուն վրայ կոխելով, կ'ելլեմ վեր: Հակառակ որ սանդուղին վերի կողմը միշտ մութին մէջ կը գտնուի, վայրկեան մը մութին մէջ աչքերս կը պտըտցնեմ, ալ աչքերս վարժուած էին մութին, և ի՞նչ տեսնեմ աղէկ, Ֆրանսիսը ծունկի եկած, կռնակը ինծի դարձուցած կ'աշխատէր կոր: Աւելի շիտակը զրուցելու համար, անոր ինծի դարձուցածը, godfardom! կռնակը չէր, այլ իր թումպուլիկ յետոյքը: Շրջադեատը վեր սօթթած էր, ախպէս մը որ երեւցածը համատարած աշխարհացոյց մըն էր — դպրոցներուն մէջ գործածուածը չէր սակայն — չի մոռնանք: Եւ յետոյ մարդս կամ Պելճիքացի է և կամ չէ, ասկէ դատ, միթէ արգիլեա՞լ է: Փողոցէն անցնող մանկան մը այտերը շոյել կրնանք, անանկ չէ՞, ո՛չ մեղք և ոչ ալ ամօթ ունի այդ բանը, ա-

նանկ ալ ես ալ չկրցայ փափաքս զսպել և քանի մը գգուող հարուածներ տուի այդ փառաւոր մսակոյտին էրիկ-կնկան ճիլվի, ոչինչ ատկէ աւելի: Կինս, ինչպէս ըսի, սքանչելի տանտիկին մըն է. իրողութիւն մըն է ասիկա, թերեւս ամբողջ Պրիւսէլի լաւագոյն տանտիկինը, հետեւաբար ատանկ պղտիկ ճիլվի մընէր որ պիտի արգիլէր զինքը աշխատելէ. Շախա՛ որքան որ կ'ուզէք, բայց ամէն բանէ առաջ աշխատութիւն:

Կնիկս հոնտեղուանքը չեղաւ և շարունակեց սանդուղները լուալ: Ետին անգամ չի դարձաւ, բայց կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ ի՞նչ ըսաւ.

— Հապա՛, հապա՛:

— Պախալա՛քի, չափխըն պախալա՛քի, անցեալ օրուան պէս նորէն ատանկ ժամերով զիս աշխատելէ արգիլեա՛նէ և չսպասես որ ձեռքի գործս լմնցնեմ, երկուշաբթիէն առաջ քիչ մը զօռ վերմակիս երեսը կը տեսնաս...

ԺՈՒԺ ՕՐԻՈԼ

ԵՐԲՈՐԴ ՄԱՍ

Զ Ո Գ - Մ Ո Գ

ԲԱՌԳՐՔՈՅ ԵՐԵՒԵԼԻ ԱՆՁՆԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

. . . à la Vapereau

ՄԻՀՐԴԱՏ ՀԱՅԿԱԶՆ.—Աղատա-
կաններուն Jovialը, պահպանողա-
կաններուն Robat-Joieն:

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԳՍՍՊԱՐԵԱՆ.—
Պաշտօնեաները անհանգիստ ընելու հա-
մար, Պատրիարքարանի մէջ տնկուած
խօրխուլուխ մը, բարձրահասակ մարդ,
կը նմանի այն բազմալարկ տուններուն
որոնց էն վերի խաթը ամէնէն քիչը
կահաւորուածը կ'ըլլայ:

ՀՈՐՈՅ.—Հայերուն հինգերորդ
Աւետարանիչը:

ՀԱՅԿ ԽՕՃԱՍՍԱՐԵԱՆ.—Կատարե-
լագործուած ժարդկային gramophone
մը, որ լարելուդ պէս իրարու ետեւ
գոց կը զրուցէ Սահմանադրութեան
բոլոր յօդուածները, աւելցուելիք-
ներն ալ միասին:

ՊԱՐԳԵԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆ.—Sui ge-
neris հաճի մը: Սովորական հաճիները՝
իրենց երուսաղէմ գացած ըլլալին
ապացուցանելու համար, շապիկնուն
թեւը վեր կը սօթթեն և դաստակ-
նուն վրայ ցոյց կուտան ձեզի քրիս-
տոնէութեան trade-markը եղող կաս
կապոյտ նշան մը: Իսկ Պարգեւ Փա-
փազեան՝ Ս. Յակոբայ վանքը այցե-
լած ըլլալը հաստատելու համար,
կռնակը կը դարձնէ քեզի, վեր կը
քաշէ շապիկը և կը տեսնաս որ
Միաբանութեան կնիքը կայ հոն մոտ
մոտ, երկու ուսերուն մէջտեղ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՃԱՆԿԻԻԼԵԱՆ.—
Հարիւր քառասունը վեցերորդ տպագ-
րութիւնը. . . Վարդան Մամիկոնեանին,

որուն ամէն Հայ քիչ շատ բան մը
կը պարտի, Մաքրիգիւղի մէջ. . .
պախալի խանութ մը բանալէն ի վեր:

★

Երեսունը անցուցած կիները ա-
ժան-կարապետ բօրիներու կը նմա-
նին. առած օրդ իսկ կը տեսնես որ
լասքիկները թուլցած են:

✱

Յւելի լաւ է մտիկ ընել թշնամիի
մը բերնին հոտը, քան բարեկամի
մը. . . ոտքինը:

✱

Բժիշկները հիւանդանոցներու մէջ
ճեփ-ճեփմակ շապիկներ կը հագնին:
Քահանաները սեփ-սեւ կը հագնին երբ
յուզարկաւորութեան կ'երթան:

Պատնաւին և արդիւնքին միջեւ
գտնուած պզտիկ տարբերութիւնն է
այս:

✱

— Ի՞նչ տարբերութիւն կայ աղ-
ջկան մը և ժամացոյցի մը միջեւ:

Ինձմէ առաջ galant մարդիկ ը-
սած են:

— Ժամացոյցը ժամերդ յիշեցնել
կուտայ, իսկ աղջիկ մը մոռցնել կու-
տայ զանոնք:

Փաղաքուշ ասացուածք մը, բայց
քիչ մը ratatiné:

Ես աւելի իրապաշտ բայց ոչ նուազ galant, կ'ըսեմ:

— Ժամացոյցը աւուրի նէ կը շինեն, աղջիկ մը՝ ճիշդ հակառակը կ'ըլլայ:

*

Հայերէն լեզուն «կոչական»ներու բաշխման մէջ շատ անիրաւ, շատ անգութ և շատ քիչ galant դասուած է հանդէպ կիներուն:

Մօ կոչականը տուած է էրիկ մարդոց և քանի կիներուն:

Հիմա, էրիկ մարդու մը իրարու վրայ ծօ, ծօ ըսէ, մարդը ձայն չի հաներ:

Բայց կարելի՞, ներելի՞ է որ կնկան մը իրարու վրայ երկու անգամ քաշուի, անշուշտ ոչ:

*

Տիկին Չգիտեմինչեան իմացած է որ բարձր դասու կիները իրենց այցի քարտերուն վրայ, անուններուն տակը անմիջապէս կ'աւելցնեն «ծնեալ» այսինչիան:

Ինքն ալ կէտիկ Փաշայէն Բերա փոխադրուելուն պէս, carte de visite ներ շինել կուտայ հետեւեալ կերպով խմբագրուած.

Տիկին Բեմպէ Չգիտեմինչեան
Ծնեալ ի Սալմաթումուֆ

*

— Ինչո՞ւ, կը հարցնէին Ֆիզիքա Պօղոս պատուելիին, աղջիկներէն այդքան հեռու կը փախչիք, ինչո՞ւ:

— Անոր համար որ, կը պատասխանէր կնատեաց ծերունին, աղջիկները պզտիկ եղած ատեններին օսկեր-ցիք կ'ընեն և մեծնալուն պէս... վրանից կ'ըլլան:

Shocking! պատուելի, shocking in deed, թէ և ըսածդ ճշմարտութիւն

մըն է, մին այն ճշմարտութիւններէն սակայն, զոր երբ մարդու մը ականջին ցած ձայնով կ'ըսես քեզի համար — ինչ շնորհքով, ինչ պարկեշտ մարդ է, կը յայտարարեն:

Բայց փորձէ անգամ մը, այդ միեւնոյն ճշմարտութիւնը բարձրաձայն կամ հրապարակաւ ըսելու աշխարհք արարատ միաբերան կ'աղաղակէ:

— Չգէ՛, պե՛ սա չափիւրնը...

Աշխարհք՝ ասանկ քօնաճ, կը որ և խենդ-խենդինէ ինքն իր վրայ դարձող հողագունդ մըն է, երանի՛ անոր կոնակը հեծնողին...

*

Հետեւեալ երեք բաները տեսնելէս հոգը, այլևս պատճառ մը չունիմ երկար տեսն տակաւին սկստալու այս արցունքներու հովտին մէջ: Արդէն շատ յոգնած եմ ապրելէ...

Ես տեսած եմ կիներու ամէնէն սուաքինին՝ մայրս, ամէնէն élégante Սէսիլ Սօրէլը և քիթերուն ամէնէն խոշորը՝ Բիրբընդ Մօրկանին:

Բիրբընդ-Մօրկանի քիթը, քիթ կ'ըսեմ ձեզի, քիթ:

Անիկա արտասովոր քիթ մըն էր այլանդակ, հրէշային, արքայական, դիւցազնական, քիթ մը որուն քով Սիրանօ տը Պէրժըրաքի բիծը՝ կուսական չգիտեմ ինչ մը պիտի թուէր ունենալ:

Այդ քիթին երեսէն չէ՞ որ այդ միլիառատէրը խեղճ ապրեցաւ և մեռաւ խեղճ, հակառակ իր անհամարժեք տօլարներուն:

Ի տես այդ լայնածաւալ հոտառութեան գործիքին, և երբ միաքից կը բերես այդ ամերիկացիին կրեստական հարստութիւնը, ուզես չուզես սա գաղափարին կը կառչիս և կը

համոզուիս թէ մարդուս երջանկութիւնը կախուած է իր... քիթին ծայրէն:

Ամերիկեան և բարիդեան քրոնիկներուն մէջ ստէպ խօսուած էր Մօրկանի քիթին այլանդակ խոշորութեան վրայ: Ես ալ անյադ հետաքրքիր, ահագին փափաք մը ունէի տեսնելու մէջ մը Բիրբընդ աշտարակը, մէջ մ'ալ քիթը՝ Բիրբընդ Մօրկանի:

Դեռ չի մեռած, Աստուած գոնէ փափաքներուս մէկ հատին հասնելու արժանի ըրաւ զիս:

Ան ինչ bon enfant Աստուած է քի...

Օր մը, 1901/ին, Ինքեբըն Կագէթի մէջ կը կարդայի թէ երկաթուղիներու թագաւորը Դահիբէ եկած էր և իջևանած Ծէքըրտու օթէլ:

Աս ինչ ուրախութիւն էր իմս, վերջապէս մուրաօսի պիտի հասնէի:

Այդ զգայացունց լուրը կարդալուս յաջորդ առտուն գացի Ծէքըրտու օթէլի դիմացը գտնուող Café Royalի terasseին վրայ դիրք գրաւեցի, Մօրկանը անպատճառ տեսնելու նպատակաւ: Օթէլէն կամ դուրս պիտի ելլէր և կամ պիտի մտնէր ներս և կամ գոնէ whiskey-soda մը պիտի ճիւղէր վերանսալին վրայ:

Անխուսափելի էր, ինքը չուզէր անգամ, ես զինքը պիտի տեսնէի, չէր փախչեր:

Երկու երեք ժամ սպասեցի, այդ ժամանակամիջոցին կարդացի և կամ աչքէ անցուցի Illustrationը, Graphicը, Բիւզանդիոնը (սքաւարանին տէրը հայ ըլլալուն այդ թերթն ալ կ'ստանայ) Popolo Romanoն և La Vie Parisienneը:

Մօրկան բարեկամս դեռ մէջտեղ չէր:

Ժամանակս սպաննելու համար

երկու սուրճ խմեցի, վերմուք մը, մէկ շիշ shwepp's soda water, կարելի է քսան հատ Մաթոսեանի պօֆա սիկառէթներէն, անգամ մը կօշիկներս ներկել տուի, չեղաւ նէ, նարկիլէ մը ապսպրեցի, երբ տեսայ թէ ատ ալ չըլլար կոր, սկսայ անցնող կիներուն հաւթ նետել. տուի մը խաւեար վառակելու համար երեք ֆրանք կորսնցուցի լօրաբիւսին տօպրակին մէջ և այսպէս օրս կէս օր եղաւ: Եթէ միլիառատէրը դուրս ելած է, անպատճառ կէս օրուան lunchին պիտի դայ, անխուսափելի է:

Անգամ մը որ պատնէշին վրայ էի, դասալքութիւն պիտի ըլլար առնել քալելը, ուստի թեթեւ ճաշ մը ըրի Café Royalի terrasseին վրայ: Կտոր մը ժանպօն, պնակ մը սքակէթի, կէս բօրսիօն ragoût մը — Մօրկանի աղւոր աչքերուն և կամ մեծ քիթին համար, գրպանիս եղածը հոն չպիտի պարպէի եւ — կտոր մը կորկոնձողա, գաւաթ մը գարեջուր, պանաւա մը, սուրճ մը և կէս ֆրանք կառսօնին: Համագումար 11 ֆրանք 50:

Տասնըմէկուկէս ֆրանք միայն և միմիայն Բիրբընդ Մօրկանի քիթը տեսնելու համար:

Մինչդեռ չորս ֆրանքով տեսած էի Մուռէ Սիւլին, երեք յիսունով Բարուզօն, միեւնոյն գինով Տիկին Պարթէն, երկու ֆրանքով Տրանէմը և մէկ քսանընչիւնով Ժանն Պլօքը, Բարիզի ամէնէն մսեղ և ոսկորուտ դերասանուհին:

Տասնըմէկ ֆրանքս վրայ գնաց, ոչ Մօրկան տեսայ և ոչ ալ քիթ: Ամբողջ կորսնցուցած օրս ալ հաշուի մէջ չեմ դնել կոր, տեսէ՛ք:

Յաջորդ օրը աւելի բաղդաւոր եղայ սակայն, առանց սանթիմ մը խարճելու:

կիներն ալ ասանկ են: Մէկ հա-
տին համար ավուճով լիքա կ'ուտես
և ձեռք չես կրնար անցընել, մէյ
մ'ալ նայիս ուրիշ մը՝ պէտքաւալա
տաքիդ եկեր է իր ամէնէն շատ
տանջելազարդ շապիկը հագած:

Սասնկ occasionներ շատ կը պա-
տահին սիրոյ աշխարհին Գարլման-
ներու բոլոր յարկերուն վրայ:

Յաջորդ օրը իրիկուն դէմ ժամը
4ին ատենները, Շէքըրտին ատշուէն
անցած ատենս ինչ տեսնամ աղէկ:

Վէրանտաին վրայ Լօրտ Գրոմբը,
Բիրբընտ Մօրկան և Ստիվին եղբայրը
Բրէնս Մուհամմետ Ալին, սեղանի մը
շուրջը նստած՝ թէյ կը խմեն կոր:

Աչքերս չորս բացի, այսինքն սի-
կառի թուղթով մը լաւ մը սրբեցի
ակնոցիս ապակիները:

Մըսթըր Մօրկան իր ինքնութիւնը
յայտնելու համար ո'չ լուսանկարի
պէտք ունի, ո'չ անցագրի և ոչ ալ
carte de visite: Այդ երեքին տեղը
կը բռնէ քիթը, քիթ մը որ այսքան
կ'ըլլայ, որովհետեւ քիչ մը աւելի,
այլեւս ան քիթ չէր ըլլար, այլ Մա-
սիս, Մօն-Պլան, Հիմալայայ:

Կը զարմանամ որ ատանկ քիթով
ընտո՞ր եղեր է եւ Բիրբընտ Մօրկան
չէ ծներ... Հայ:

Մէյ մ'ալ անուննիս ելած է որ
խոշոր քիթ կ'ունենանք: Մօրկանի
բիծը ո՞ւր տեղս խօթեմ, չըսէ՞ք:
Միլիտառտէր մը, ուղածին չափ գե-
ղեցիկ և երիտասարդ թող ըլլայ —
ինչպէ՞ս կ'ուզէ՞ք որ ատանկ քիթով
մը սէր և կամ գոնէ համակրութիւն
կարենայ ներշնչել կնկան մը... մէյր
երկու աչքերը լոյսէ զրկուած ըլլան:

Երբ մարդս ատանկ քիթ մը կ'ու-
նենայ, այլևս ներելի չէ իրեն վայր-
կեան մը իսկ մտքէն անցընել թէ կին
մը կրնայ զինքը սիրել ինքզինքին,
այսինքն իր անձին համար:

Իրաւ է որ այն տարիքին մէջ որ

զինքը տեսայ, երկաթուղիներու թա-
գաւորը այնքան կարեւորութիւն տա-
լու էր կիներուն, որքան կարեւո-
րութիւն կուտայ Յարութիւն Մըմըր-
եան Թանկօին և կամ Բրիզանթէմի
գրածներուն:

Բայց այդ ծերունին երիտասարդ
եղած էր ժամանակին, կասկած չկայ:
Արդեօք այն ատեն ինչ յուսախարու-
թիւններ, ինչ վիշտեր, ինչ դառնու-
թիւններ զգացած է քիթի երեսէն:

Խեղճ Բիրբընտ...

Հրաշակերաներէ, գլուխ գործոց-
ներէ, անգլին գեղորներէ, գեղեցկու-
թեան effigiesներէ չընայատուած ըլ-
լալ, աշխարհի վրայ մէկ հատ ըլլալ՝
իրեւ հարուստ և հայելին մէջ նա-
յած ատենդ տեսնել թէ տգեղ մարդ
մըն ես, կնիկները վախճնելու աստի-
ճան տգեղ:

Ատ ինչ տառապանք է, ինչ
չարչարանք: Աղքատութեան մէջ
տգեղութիւնը միտթարանք մըն է,
իսկ հարստութեան մէջ դժոխք,
տարտարոս...

Ապուշ պիտի ըլլայ մարդ չերեւա-
կայելու համար թէ Մօրկան՝ հակա-
ռակ իր abracadabrant քիթին, եր-
բեք սիրահարական նամակներ չէր
ստանար թէ՛ հին և թէ՛ նոր աշխարհ-
ներու կիներէն: Ընդհակառակը այդ
նամակներէն բոնեյաքօյով կ'ստանար
ան, ինչպէս դիւրին է գուշակել:

Երբ մարդս կարող է տարին
վարսուն միլիոն ֆրանք ծախսել
քէֆին համար, անշուշտ շիւման
Բէրուզ մը և կամ Բիւլիւք Ամալիա
մը կրնայ ձեռք անցընել, անանկ չէ՞:

Բայց Բիրբընտ Մօրկան՝ ասոր ա-
սանկ ըլլալը գիտէր և կը պատմեն
թէ օր մը Բարիզ գտնուած միջոցին,
Մաքսիմի մէջ extra տէքօլթէ կին մը
քովը մօտենալով, փաղաքուշ խօս-
քեր և կրակուրոց նայուածքներ
կ'ուզէր իրեն: Բիրբընտ կ'ըսենա՞մ

և կ'ըսէ այդ մոլութեան ծաղկին.

— Պարապ տեղը մի յոգնիք, օ-
րիորդ: Դուք գիտէք թէ ես միլիառ-
ներ կ'արժեմ, ինչպէս ես գիտեմ թէ
ձեր գինը... քսան ֆրանք է:

*

Այդ թուականին ամէն առտու
«Արեւիկ»-ի դռները... Ոսկեմատն
Աբիկը չէր որ կը բանար, այլ Սրմա-
քէշխանեան Երուանդը, ոչ թէ իբրեւ
դռնապան, այլ իբրեւ խմբագրապետ:

Օր մը նոր յօդուած մը տարած էի
Սիսակ Ֆէրիտի եղբոր՝ Գարեգին Պօ-
յաճեանի... journalին, (ամէն մարդ
իր յատուկ եղանակը ունի իր նման-
ները embêter ընելու, ըսենք անցո-
ղակի):

Փորձերը սրբագրած պահուն,
Սրմաքէշխանեան՝ վեր կ'առնէ գլու-
խը և հեգնոտ չեչուով մը դիտել կու-
տայ ինձի:

— Թօհաճ մարդ ես, պէ՛ Ալ-
փիար, ասկէ քսան տարի առաջ ալ
հանդէպը Յով կը գրէիր, հիմա ալ
Յով գրեր ես...

— Ատկէ հասկցիր, պրէ պէյիմ,
իմ ինչ հաստատամիտ մարդ ըլլալս,
ըսի և խոստացայ այսուհետեւ հան-
դէպը Յով գրել և ատոր փոխարէն
Յարութիւնը՝ Հով:

*

Եթէ իրաւ որ օրին մէկը բոլոր
մեռելները յարութիւն պիտի առնեն
(Ալփիարենց Յարութիւնը չի հաս-
կնաք) ես կը կարծեմ թէ այդ ընդ-
հանուր, մեծ liquidationին օրը ամէ-
նէն առաջ գլուխնին դուրս պիտի
հանեն այն մեռելները որ կը հանգչին
(առանց բառախաղի) Անգլիացուց
Հայտար ֓աշայի գերեզմանատան
մէջ:

Ես չեմ տեսեր գերեզմանատուն
մը որ անորմէ աւելի մաքուր օդ,
աղէկ ջուր և աւելի գեղեցիկ տեսա-
րան ունենայ:

Գերեզմանատուն... allons donc!
գերեզմանատուն չէ ան, այլ մեռել-
ներու... sanatorium:

*

Եւ եղիցից երկոքեան ի մարմին
մի:

Ահա ասոր մէջն է եկեղեցիին ան-
բարոյականութիւնը:

Ամուսնութեան մէջ տիրող գա-
ղափարը մօրմնական ըլլալու չէ, այլ
հոգեկան:

Եւ եղիցից երկոքեան ի հոգի մի:

Այսպէս ըսելու էին մեզի, ահա՛,
մեր Մուրը Հայերը: Մարմինը ա-
մուսնութենէն դուրս ալ կը գտնէ իր
գոհացումները, աւելի ստէպ և աւելի
շատ:

Ամուսնութիւնն է միայն որ կրնայ
վայելքներ պարգեւել հոգիին, որ
Հիմէնէն դուրս որբեւայրի է միշտ:
Ասանկ բարեւ ըրէք իմ կողմէս ձեր
Մուրը Գիրքը չինողներուն:

*

Ինչ կ'ուզեն թող ըսեն, Պուլ-
կարները կանանց հետ անանկ մը կը
վարուին կոր որ կեդրոնական Ափրի-
կէի վայրենիներն անգամ պիտի կար-
մրէին ամօթէ:

Եթէ հաւատք ընծայելու ըլլանք
Պելկրատէ և կամ ուրիշ տեղերէ ե-
կած հեռագիրներուն, կ'երեւայ թէ
այդ Ֆէրտինանտ Ջարին հպատակ-
ները ամբողջ ընտանիքներու պատիւը
կը բռնաբարեն կոր առանց սեռի և
տարիքի խտրութեան:

Հիմա խնդիր է թէ պէ՞տք է որ
ամէն հեռագիրներու հաւատարմք:

Քանի մը ամիս առաջ Պուլկար-
ները կ'ամբաստանէին թէ թուրքերն
են որ կը բռնաբարեն կոր իրենց կի-
ները: Ետքը սակայն թուրքերը հաս-
տատեցին թէ բռնաբարութիւն գոր-
ծողները Պուլկարները, Սերպերը,
Յոյները և Դարատաղցիներն էին
անխտիր:

Ի մի բան, ամբողջ Պալքաններուն
մէջ մէկ աղաղակ մը միայն կը լըս-
ուէր:

— Բռնեցէ՛ք բռնաբարողները,
պատիւի գողերը...:

Պալքանեան բարձանց վրայ մա-
տաղատի կուսանք այլևս վարժուած
ըլլալու են այդ գինուորական կնա-
մեծարութիւններուն:

Օր մը, խեղճ Միրքան կը բռնա-
բարուի թուրքէ մը, յաջորդ օրը
պուլկարէ մը, երկու օր ետքը սեր-
պիացիէ մը, օր մը ետքն ալ յոյնէ մը
և մօնթէնէկրոցիէ մը, բառին ամբողջ
նշանակութեամբ ճշմարիտ անցան-
դէս մը:

Շաբթուն վերջը սակայն Միրքա
կը բացագանչէ.

— Մայրի՛կ, զարմանալի բան մը
ըսեմ քեզի:

— Ի՞նչ է, աղջիկս:

— Այսօր տակաւին բռնաբարող
մը չունեցայ...

Եւ կը հառաչէ.

— Վախնամ խաղաղութիւնը կըն-
քուած ըլլալու է:

*

Վալիտէ խանի գրառքխանէին
մէջ:

Պալքանեան իրադարձութիւննե-
րուն օրէ օր հետեւող մը, հետեւեալ
խորհրդածութիւնները կ'ընէր բարե-
կամի մը:

— Ի՞նչ անոպայ, ի՞նչ անգութ,

ի՞նչ վայրենի մարդեր են եղեր սա
Պուլկարները: Բան չի մնաց որ չը-
նեն, ամբողջ գիւղեր այրեցին, կի-
ները բռնաբարեցին, աղաքը խողխո-
ղեցին, աղօթատեղիները սրբապղծե-
ցին, ո՞ր մէկը ըսեմ:

— Այլևս եօղուես ալ չեն չինք
կոր, կ'աւելցնէ բարեկամը:

*

Ամերիկացիները, մարդ են,
մարդ...

Այդ պատուական նանքիները
հաստատած ըլլալով որ այն ժամա-
նակներուն մէջ ուր կ'ապրինք, ֆօր-
թեզանութիւնը շատ բան կորսնցուցած
է իր երբեմնի հրապոյրէն, նշանաւոր-
ները ոչ հոտ ունին այլևս և ոչ համ,
խակ ամուսնութիւնը ըսես նէ տափակ
բան մը եղած է... սքամալիլ խաղա-
լու պէս, որոշած են «ամուսնական
վարժարտն» մը հաստատել ի պէտս
անոնց որ մինակ պառկելու կը վախ-
նան, yes, gentlemen, yes! կը վախ-
նան:

Եւ այս դպրոցը կը բանան դրժ-
բաղդ կենակցութիւնները, անտանելի
ամուսնութիւնները բարեօքելու նպա-
տակաւ:

Ի՞նչ մարդասիրական, ի՞նչ Աստ-
ուածահաճոյ գաղափար:

Շիքակօի կիներու Դաշնակցու-
թիւնը գիշերային ժողովի մը մէջ ո-
րոշած է «Ամուսնական վարժարան»-
ներ հաստատել Նոր Ալխարհի բոլոր
գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

Կարգուելիք մանչերը և աղջիկ-
ները նախ քան իրենց ամուսնու-
թիւնը, պէտք է հետեւին հիմէնեան
դասընթացներուն և վկայական մը
առնելէ և շրջանաւարտ ըլլալէ ետքը,
պիտի կրնան այլևս մէկ անկողինը

ծառայեցնել երկու հոգիներու: Ի՞նչ
էֆօնօմի կ'ա:

Երիտասարդը պիտի հետեւի հե-
տեւալ ուսմանց. Համբերութիւն,
Այլ գոցելու արուեստ, Առասանե-
նութիւն, Զուարթաբարոյութիւն:
Ad hoc վարժապետներ իրեն պիտի
սորվեցնեն Տիկինը սիրելու արուեստը
որ կը կայանայ անոր մատակարարե-
լու մէջ այն ամէն միջոցները որ
կրնան յազուրդ տալ... բոլոր խել-
քին փչածներուն:

Օրիորդին պիտի սորվեցնեն էրիկ
մը մոխրի վրայ նստեցնելու եղա-
նակը, ցոյց պիտի տրուի իրեն սուղ
խանութներու մէջ լիաբուռն ոսկի-
ները թափելու ճաժան, չորսուկէս-
նոց գլխարկի մը համար և օրը մէկ
ժամ դաս սահմանուած պիտի ըլլայ
անոնց՝ սորվեցնելու համար թէ ո՞ր
միջոցներով աղջիկ մը կրնայ հեշտան-
քով վայելել սիրոյ բոլոր հաճոյակա-
տարութիւնները հիմէնեան առանձ-
նասնեակի մը մէջ:

Վերջապէս սիրոյ իսառի վարժա-
րանը պիտի ըլլայ անիկա:

Այդ վարժարանները կատարելա-
գործութեան վկայականներ պիտի
բաշխեն իրենց երկսեռ աշակերտնե-
րուն, Բազմամարդութեան Ասեանին
կողմէ ոսկի միտալ մըն ալ միասին:
Այդ տեսակ վկայական մը Կարա-
պետեան վարժարանի վկայականներէն
աւելի կ'արժէ կարծեմ:

Հակառակ սակայն Զիքակոյի
Կանանց Դաշնակցութեան ջանքե-
րուն, ամուսնալուծութիւնները se-
ront très à la mode, très bien
portés:

*

Հայը, Տաճկահայը մանաւանդ —
սիրեմ — բարի ունակութիւն մը և

քնքուշ սովորութիւն մը ունի, աչքս
ելլայ...

Մինակը, նստած տեղը, ինքնա-
բերաբար տասը փարա չի տար ու-
է ազգային բարենպաստակ բանի մը,
կ'ուզէ իւղազին, կ'ուզէ նուագահա-
դէս, թատրոն, հանգանակութիւն և
կամ պարահանդէս ըլլայ ան:

Դա մի ազգային սկզբունք է, մի
նացիօնսկի պրեցիպիտ. պիտի ըսէր
Դաշնակ... tzigane զարնող մը:

Պէտք է որ renversant ածական-
ներով կամ նամակ գրես իրեն և կամ
ոտքին երթաս, աղաչես, պաղատիս,
աղերսես, — էֆէնտիմ, պէյիմ, փա-
շամ — ըսես որ պէլի հանէ գրպանէն
ոսկի մը տայ... Sans cela, il ne
marche pas! ինքնաբերաբար տալու
կարող չէ, նման այն նոր ոտքի ել-
լող սողոյ, որ մինակնին չեն կրնար
քալել. թէ՛ մին և թէ՛ միւսը քալե-
ցնելու համար պէտք է որ սղուն
ձեռքէն բռնես և երգես օա՛-օիս...
օա՛-օիս... Ազգային բարերարը քա-
լեցնելու համար հարկ է որ ձեռքը
բանաս և կրկնես սա յանկերգը օի-
օա՛ւ, օի-օա՛ւ...:

*

Ժամանակները կը փոխուին, բայց
թշուառութիւնը կը մնայ:

Երբեմն, այսինքն տակէ առաջ,
երբ դեռատի, մանկամարդ կին մը
նեղութեան և կամ թշուառութեան
մէջ կը մնար, իրիկուան ուշ ատեն
չալ մը կ'առնէր գլխուն և պատե-
րուն տակէն սահելով դողահար կ'եր-
թար այսինչ աղային և կամ այնինչ
էֆէնտիին տունը և օգնութիւն մը
գտնելու նպատակաւ, ամօթը ձակ-
տին և հոգին սուգի մէջ, կը բռնար-
ձեռքը և անոր մէջ դրուածով կ'եր-
թար հաց մը կը գնէր մօտակայ փու-
ռէն:

Հիմակ սակայն, այսօրուան օրս, նոյն նեղ վիճակին մէջ գտնուող երիտասարդ կիներ, իրիկուան դէմ, ուշ առնեն, ֆիւթիւ մը կը դնէ գլխուն և ուսերուն վրայ, և պատերուն տակէն դողահար, սահելով, կ'երթայ այսինչ աղային և այնինչ էֆէնտիին տունը և ժպիտը չըթնեցուն վրայ և հեշտանքը սրտին մէջ, կը բանայ... սրունքները և ափին մէջ դրուածովը կ'երթայ շիտակ եօթ ոսկինոց գլխարկ մը կը դնէ Մատամ Լուիզէն:

— Ասանկ ընելով, կ'ըսէր ինծի անցեալ տարի թարմագեղ որբուայրի մը, դիմայինուս նուազ ձանձրոյթ պատճառած կ'ըլլանք, անանկ չէ:

J'te crois, chérie!

Ժամանակները կը փոխուին, բայց թշուառութիւնը կը մնայ...

*

Պուխարացի իմաստասէր մը՝ Շիր-Ալի հետեւեալ կերպով սահմանած է տարբերութիւնը որ կայ ամուրիութեան և ամուսնութեան միջեւ.

— Երբ ամուրի ես, ըսած է ան, ամէնուն կիները քուկդ կ'ըլլան, իսկ երբ կը կարգուիս, քու կինդ է որ կ'ըլլայ ամէնունը...

Ըսել է հոն ալ ասանկ է եղեր...

*

Հայերէն այբուբենի ը գիրը, այո', ձեր չի հաւանած այդ գաճաճ տառը, պատճառ եղած է որ մարդկութեան մէկ խոշոր մասը Քրիստոնեայ ըլլայ և միւս մասը մնայ Հրեայ...

Չէք հաւատար ըսածիս և կը զարմանաք:

Հելպիթ, անունս Քէշեան չէ որ ամէն ըսածս աչքերնիդ գոց և թարմ հաւկիթի մը դեղնուցին պէս կ'լլէք:

Երից մանկանց՝ Պարոյրին, Աշո-

տին, Արշակին հայրիկը արտառոց բան մը ըսածին պէս՝

— Հեռիմսե քա՛նա վա՛ր կ'ըսէք, հիացմամբ:

Իսկ ես, սովորականէն տարբեր բան մը ըսի մի՞:

— Վա՛խ վա՛խ, զավալը Ալ-փիարը կեցե՛ թոցուցեր է կ'ըսէք, եթէ ոչ երեսիս բայց գոնէ ետեւէս: Եւ ձեր վայրերանութիւնը ապացուցանելու համար Փրկիչի մէջ հիւր ըլլալս մատերնիդ կը փաթթէք:

Եւ արդէն ձեր այս կոյր հաւատքը չէ՞ որ շաքաթ օրերը քսան փառայի դնել կուտայ ձեզի բան մը, զոր տասը փարայի կը ծախեն՝ երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի և ուրբաթ օրերը...

Ես ի՞նչ ըսեմ այն Աւետարանին որ ըսած է.

«Հաւատք քո... կուրցուցին զքեզ»

Եթէ ը գիրը չըլլար, հաւատացէք որ քրիստոնեայի և երբայեցի տարբերութիւնն չպիտի գտնուէր, տիեզերքիս անհուն տարածութեան վրայ:

Իմ այս ցոյց տուած վարկածս արդիւնք է հետեւեալն մը, խելքի մը, կարողութեան մը որ կարելի չէ գտնել ո՛չ բրոֆէսէոր Մարի, ոչ Միսիթարեան Հարց, ոչ Վիեննայի Միաբանութեան և ոչ իսկ Ենովք Արմէնի քով: Այս վերջին օրինակը մէջ կը բերեմ, ցոյց տալու համար թէ կարճ մարդերն ալ կրնան մեծ մարդեր ըլլալ, ինչպէս եղած են վերջացող և ակադ դարերուս մէջ՝ Նաբօլէոն Պոնաբարթ և Ատլֆ Թիէն:

Եկէք սակայն մէկ կողմ դնենք սա պարտալ խօսքերը և դառնանք մեր ը գիրին կատարած աներեւակալ յելի դերին:

Ահաւասի՛կ:

— Ինչո՞ւ համար մեզի քրիստոնեայ կ'ըսեն:

— Անոր համար որ խաչ կը հանենք:

— Ինչո՞ւ միւսները հրեայ մնացին:

— Անոր համար որ անոնք... խաչը հանեցին:

Կրցայ կարծեմ ըսածս հաստատել, անանկ չէ՞:

Տեսաք թէ ը գիրը ի՞նչ այլանդակ, ի՞նչ պաշտօնի, ինչ պիշիմսիդ դեր մը կատարած է պատմութեան ցեղաքական ճիւղին մէջ:

Ասոր համար է որ ես կ'ըսեմ թէ Ը գիրը միմակ ձայնաւոր չէ, այլ նաեւ տիրացու:

*

Հին Ազգաց և կամ թէ Մաշաժ Ժողովուրդներուն պատմութեան մէջն է, լաւ չեմ յիշեր, որ ես կարդացած եմ հետեւեալ անէքթոսը:

Երկու հազար վեց հարիւր քսան երկու տարի, ճախ քան զՔրիստոս, հայ զօրավար մը Զատիկի տառու մը Աւարայրի դաշտին մէկ անկիւնը հրացանի բռնել պիտի տար խեղճ զինուոր մը որուն միակ յանցանքն է եղեր... Դաշնակցական չըլլալը:

Ժողովուրդը սաստիկ կը զայրանայ ասանկ անիրաւութեան մը և ասանկ սրբապղծութեան մը դէմ: Դոնէ Զատիկի օրով չըլլար, ատանկ մեծ տօնի օր մը:

Իրենց մէջէն պատգամաւորութիւն կ'ընտրեն, — այն ատենուան Միհրդատ Հայկազնի մը նախագահութեամբ — երթալ խնդրելու համար զօրավարէն որ իր տուած վճիռը քանի մը օր յետաձգուի, մինչեւ որ Զատիկի տօնները անցնէին:

Զօրավարը ատոնց առարկութիւնները և աղաչանքները մտիկ ընելէ ետքը, կը դառնայ նախագահին և կ'ըսէ.

— Պարոններ, այդքան աղմուկ հանելու տեղը չի կայ: Դուք կ'առարկէք թէ այսօր տօն է և պէտք չէ որ տուած վճիռս գործադրուի: Իրաւունք չունիք բողոքելու, քանի որ ես ալ ձեզի պէս այսօրուան աւագ տօնին ի պատիւ... կրակի կը բռնեմ կոր:

Միմակ այդ զօրավարին անունը չեմ յիշեր և միշտ կը չփոթուիմ: Բայց ես կարծեմ թէ անոր անունը կամ Արայ էր և կամ... Նաբուգո-դոնոսոր:

*

— Ի՞նչ տարբերութիւն կայ, հայ գրագէտին, հայ վարժապետին և հայ դերասանին միջեւ:

— Տարբերութիւն... allons donc! Բնաւ տարբերութիւն չի կայ, որովհետեւ հայ գրագէտը, վարժապետը, և դերասանը, ատոնց ամէնքն ալ ազգին համար կ'աշխատին և կը մեռնին, ատոնց բացառութեան... անսուղութեանէ:

Ասոնցմէ հազար անգամ աղէկ է... տիրացուն, գոնէ շապիկ մը կ'ունենայ հազնելիք, որուն դրամը ինք չէ տուած:

*

Մարդիկ երեք բնական թշնամիներ ունին յաղթելիք՝ ժամանակը, հեռաւորութիւնը և ծանրութիւնը:

Կիները՝ չորս ունին, վերինները, մէյ մ'ալ... կեսուրը:

*

Յ. Յ. բարեկամս՝ ոչնչութիւն մը

որուն նմանը տեսնել տակաւին չէ տրուած ինծի, ասկէց երկու տարի առաջ, չեմ գիտեր ինչպէ՛ս եղաւ, cherchez la femme, արդեօ՞ք, մեղքը շունը առնէ, Սէն Մօռիս և Լա-զար պատուանշանին ասպետութեան աստիճանը ստացաւ Ումպէրթօ Թա-գաւորին կառավարութենէն:

Quand femme veut, Dieu veut, կ'ըսէ ֆրանսացին:

Աստուած ուզելէն ետքը, պատ-ճառ մը չի կայ որ Ումպէրթօն ալ չուզէ:

Յ. Յ. և ես շատ հաշտ աչքով չէինք նայիլ իրարու, ատոր ալ պատ-ճառը cherchez la femme՞ն էր արդե-հօք...: Դուք ալ անանկ բաներ կը հարցնէք ո՞ր...:

Ես զինքը շատ չէի սիրեր և de par la loi de compensasion, ես ալ աչքին լոյսը չէի իրեն: Ուստի բա-րա...:

Nous nous regardions en chiens de faïence. ասչափը գիտնալով բա-ւականացէք, կը պաղատիմ:

Սա ըսել կ'ուզեմ որ Պարոն Յ.Յ. զիս անտարբեր կը թողուր 1614ին Պալաքլավայի մէջ տեղացած կարմիր ձիւնին պէս:

Էմմանուէլ՝ Կալանիօմօ Թագաւորին թոռան կողմէ պատուանշանին ժապաւէնը կ'ստանայ թէ ոչ, այդ հակայ ոչնչութիւնը, որ մը, rosetteը լամբակին անցուցած, կուգայ զիս կը գտնէ Թօքատիւանին, ուր կրծե-լու վրայ էին ոչխարի cotélette մը, որ այդ restaurantին մէջ աւելի սուղ է, քան կանացի ամբողջ մար-մին մը Թիմօնի փողոցին երկայնքը:

Յ. Յ. ասպետական կեցուածքով մը մատը կը դնէ այդ rosetteին վրայ և ձախ աչքը կէս մը գոցելով կը հարցնէ ինծի:

— Ընտո՞ր է, հիմա աչքդ մտա՞յ:

— Դուն աչքս մտեր ես կամ ոչ, ատիկա խնդիր չէ, բայց եթէ ցաւալի բան մը կայ, ան ալ սա է որ ամբողջ Իտալիան աչքէս ելաւ:

Մէյ մ'ալ նայեցայ որ, կռնակը դարձուցիւ կ'երթայ կոր...:

*

Օր մ'ալ նայիս, Պօլիսը ձգեր և Բարիլդ եկեր էր... Արաքսին, այն տրիատենչիկ պչուռնին, զոր քիչ շատ ամէն հայ noctambule ճանչցած է: Բերայի Ս... փողոցին, սափրիչին վրայի տան մէջ:

Միջոց մը fureur կ'ընէր կոր vi-veurներու աշխարհին մէջ ուր կեանքը զիշերը կ'սկսի և առտուն կը վեր-ջանայ:

Viveur կ'երթայ կը պառկի, երբ արեւը կ'արթննայ... հոգ չէ, սակայն, արեւը իր զիտցածէն շա-ւորմիւս չընէր:

Աղւոր, մանկամարդ և գիրուկ աղջիկ մըն էր Արաքսին:

Մսի թարմութիւն, առինքնող ակնարկ et beaucoup du chien:

Մէկ յանցանք մը ունէր, մեծ յան-ցանք: Արաքսին, bête էր՝ Մարկո-Նաթանեանի ոտքերուն պէս:

Իրիկուն մը 1907ին, Բարիլի Rue Castiglioneէի մէկ ծաղկեւաճառի մը ցուցափեղկին առջեւ տեսայ զինքը, գիրկը շնիկ մը... pour se donner une contenance:

— Քա, դուն հոս ի՞նչ գործ ու-նիս, կը հարցնեմ ապշահար:

— Վեց ամիս կ'ըլլայ կոր քի ես հոս եմ:

— Է՛յ, ինչ ընելու եկար նայիմ:

— Իօթի Սթամպօլի ըրածս:

— Փարա կը վաստկիս կոր:

— Հոս փարայի խօսք չեն ըներ,

Քիւրթիւն ֆրանքով լախրուք կ'ընեն կոր:

— Ֆուանսըգնա սորվեցա՞ր:

— Չաք բաք քանի մը խօսք սոր-վեցայ:

— Սա սորվածներդ ըսէ թէ, մտիկ ընեմ:

— Իօթի՛, loutre, clavier, astrakan, zibeline, petit-gris, hermine. chinchila, skungs, եփէյի պան սոր-վեր եմ, հէ...:

— Էյ, «այսօր օդը աղւոր է», ֆուանսըգնա ընտո՞ր կ'ըսեն:

— Ես ի՞նչ գիտնամ:

Վա՛յ, պօզիցա վա՛յ, օդին ֆրան-սերէնը սորվելէ առաջ, սորվիր է՝ մուշտակներու բոլոր տեսակներուն անունները:

Չի կարծէք որ մուշտակներուն անունը սորված էր ինքը շատ մսե-լուն համար, այլ՝ ուրիշները շատ տաքցուցած ըլլալուն հետեւանօք:

*

Թլփատուածներու աշխարհին մէջ, մեր թուրք բարեկամները, կը կարծեն թէ հողագունտիս վրայ իրենցմէ զատ Մանմետական չի կայ, որովհետեւ տարին ամիս մը բամազան կը բռնեն: Ի՞նչ յաւակնոտութիւն et comme ils sont naifs, ma chère!

Ասըլ Մանմետականները՝ մեր հայ գրագէտներն են, որովհետեւ անոնց համար ամբողջ տարին, կ'ուզէ նա-հանջ ըլլայ, կ'ուզէ ոչ, այո՛, ամբողջ տարին՝ տասներկու ամիս բա-մազան է:

*

Ոստիկանութիւնը՝ հանրային ան-դորրութիւնը ապահովելու իր հոգա-ծութեանը մէջ, ձեռնակապեր (քէ-լէփճէ) անցնել կուտայ ոճրագործնե-

րու և չարագործներու դաստակնե-րուն:

Խելացի ոստիկանութիւնը ան է որ. միշտ հանրային անդորրութիւնը ապահովելու համար, ֆէլիքսի զար-նել կուտայ կոտորակիք ձեռքերը այն աղջիկներուն որ La Prière d'une Viergeը և Le Chant du Rossignolը տակաւին կը յաժառին չալել՝ désac-cordé դաշնակի մը վրայ:

*

Ասոր և անոր խտէլները:

Ռուբէն Զարդարեանից. — Ա՛խ, եփրեմ խանը ես ըլլայի...:

Քրիզանթեմից. — Ա՛խ, Խաւ-հար խանը իմա ըլլար...:

*

Իմաստութեան սկիզբը՝ Աստուծոյ վախն է, իսկ անխելութեան վախ-ճանը... ամուսնութիւնը:

*

Մարդուս առաջին տեսած դէմ-քը՝ մանկաբարձինն է, վերջին չի տեսածը՝ մեռելաթաղինը:

Աս ճշմարտութիւնը ինչո՞ւ չէ ըսեր... Լաիալիս:

*

Տարփային տեսարան:

Սիրարփի՝ Անուշաւանին գիրկը նստած սիրոյ «Երգ երգոց»ը կ'ար-տասանեն բերնուց և... ձեռքե-րով:

Սիրարփի. — Ա՛խ, անուշա, եր-կու ձեռքերդ երկու ձեռքերուս մէջ չեմ առներ... աշխարհք իմա կ'ըլ-լայ:

Անուշաւան. — Ինչո՞ւ, քա՛, խուշս:

Սիրարփի. — Ատանկ ընեմ նէ, գիտեմ ի՞նչ դուռն իմ գերիս ես:

Անուշաւան. — Ես ալ, խաչո՛ր, կ'ուզեմ որ ձեռքերդ միշտ ձեռքերուս մէջ մնան:

Սիրարփի. — Զիս շատ սիրելուդ, անանկ չէ՞:

Անուշաւան. — Չէ՛, նեպէրս չի խառնես քեյի...

*

Ճաշակները անվիճելի են, Յէրի-գիւղի ժամկոչն ալ գիտէ ասիկա:

Բայց ես հետաքրքրութիւնը ունեցայ ճանչնալու մեր խել մը ակա-նաւոր անձնաւորութիւններու կարծիքը՝ կնոջ փիղիքական կատարելութեան վրայ և հասկնալ թէ իրենց համար ո՞րն էր անստգիւտ կինը:

Շատեր բարեհաճեցան պատասխանել հրաւերիս և ահա՛ ստորեւ անոնց պատասխանները, զորս հրատարակութեան տալու մարմաջս, մոռցընել տուաւ ինծի թէ ըրածս indiscretion մըն էր: Բայց անոնք անանկ ներողամիտ են որ...:

Կ'սկսիմ կոր, ուշադրութիւն... «Նուրբ ձեռքեր, քաղցր լի կերպով կաղապարուած սրունքներ, մանրաչէն ոտքի կոճեր, ասոնք բան մը չեն, սիրելի Բրիգանթէմ: Կատարելութիւնը կնկան մը համար, այն ատեն կը հասկնամ երբ մարմին մը ունի... դիւանագիտական»:

Գաբրիել Նորատուկեան

«Կատարեալ կինը այն է որ փոխանակ ժանեակները վրան կրելու, ինքը ժանեակներու վրայ կը գրէ»:

Հրանց Ասատուր

«Խրվրոնրիս միտին օխան տաան ութ զրուշի ելլալէն ետքը, կատար-

եալ կ'ըսեմ այն կնկան որ végétarien régimeին կը համակերպի»:

Բիւզանդ Քեչեան

«Կատարելագոյն կինը Եւան էր: Աղջիկներուս մօրը անունն ալ Եւայ է»:

Աղեֆսանդր Փանոսեան

«Ախ՛ր, էլի դուք ինչե՛ր հարց տալիս էք ինձանից: Կինը, դա՛ գոյութիւն չէ՝ ունեցել ինձ համար»:

Ընկեր Փանչունի

«Կատարելապէս գեղեցիկ, իտեալ կինը ան է՝ որուն մարմինը անդամահատուած մասերէ կազմուած կ'ըլլայ»:

Տօք. Մաղուպեան

«Աշխարհիս լաւագոյն կիները անոնք են՝ որ ոչ սրունք ունին և ոչ ոտք: Elles ne marchent pas!»

Բրիգանթեմ

«Տաան ութ տարեկան աղջիկները՝ միայն կրնան կատարեալ կիներ ըլլալ: Քսան տարու կին մը կարասի մըն է»:

Զարեհ Տիպիեր

«Կատարեալ, գեղեցիկ, սիրունիք կինը՝ միշտ ուրիշն է որ կ'ունենայ, բօհա՞ չէ՞»:

Սեփան Սպարբալի

«Աչքերը երկու աստղեր, գաւա-կը՝ կլոր լուսին մը, մարմինը՝ երկնային, կուրծքերը երկւորեակ, ահա՛ la femme parfaite: Շաղվար հազած ըլլայ նէ ալ հոգ չէ: Qu'importe le flacon, pourvu qu'on ait l'ivresse!»

Գրիգոր Զօհրապ

«Սիրելի Բրիգանթէմ, ամէն տե-աւկէտով կատարեալ կինը տակաւին աշխարհ եկած չէ: Ապագային պիտի գայ»:

Հրանց Նազարեանց

«Կատարեալ, գեղեցկագոյն, խո-րոքիկ կինն նա է որ զիմ խանութ կուգայ և զիւր ձեռքով կ'առնէ սըր-տին ուղած և ձեռքով կը գոհացը-նէ... իր զրմմէն պէտքերը»:

Յարութիւն ձանկիւլեան

«Հայրիկէս չաւենար որ, գեղե-ցիկ, կատարեալ կնկան վրայ գաղա-փար կարենամ կազմել»:

Գ. Զօհրապ որդի

«Յեղեղուկ, այսինքն liquide, հասակը թիւզ, սպունգի պէս խման, ապէնթին պէս սէրք միսերով կնիկ-ներէն աւելի կատարեալ կին կ'ըլլայ»:

Մուսանդ Օսեան

ՀՈՐԻՈՐԴ ՄԱՍ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄԸ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄԸ

— Ուրեմն վաղը ժամը չորս ու կէսին ձեզի պիտի սպասեմ, օրիորդ:

— Չեմ գիտեր, թերեւս...

— Վարանուժի տեղի չի կայ սա- կայն, քաջութիւն, օրիորդ, պէտք է միանգամ ընդ միշտ վերջ մը դնել ձեր այդ տառապանքներուն:

— Իրաւունք ունիք, աւելցուց Նինի, բայց որքան որ համոզուած ըլլամ թէ ուրիշ ճար չի կայ, նորէն վերջին վայրկեանին չեմ գիտեր ի՞նչ բան կ'արդիլէ զիս պէտք եղած կամ- քը ունենալու: Տեսէ՛ք, անցեալ օր ալ խոստացայ, բայց... բայց տու- նէն դուրս ելլելու միջոցիս կամքէս անկախ պատճառ մը թող չի տուաւ որ ձեր քով գամ, ուր գիտեմ թէ այս չարչարանքներուս վերջ մը պի- տի գտնեմ: Ա՛խ, եթէ գիտնայիք, Պարոն, թէ որքա՛ն... որքա՛ն:

— Ձարմանալի են սա աղջիկնե- րը, toujours la même histoire! Ա- մէնքն ալ կը համակերպին, այո՛ կ'ը- սեն, նոյնիսկ տեսակ մըն ալ փութ- կոտութիւն կը դնեն գործին մէջ, բայց որոշուած ժամուն գործ չունիս նէ սպասէ:

— Ուրեմն ամէնքն ալ ինծի պէս են:

— Գրեթէ ամէնքն ալ, Օրիորդ, այդ վերջի վայրկեանի ընկրկումը չեմ կրնար բացատրել սակայն: Բան մը որ որոշուած է, բան մը որ քիչ շատ ամէն մարդու գլխէ անցած է, և յետոյ, վերջապէս թէ աղջիկներ և թէ էրիկ մարդիկ, բնութեան օրէն- քէն է այս—ուշ կամ կանուխ պէտք

է որ այդ ճամբայէն անցնին, այո՛: Սակայն ձեզի պէս դեռատի աղջիկ- ներն են, օրիորդ, որ ամէնէն շատ դժուարութիւն կը յարուցանեն, վա- րանուժներ, ընկրկումներ կ'ունենան, այսօր՝ այո՛ կ'ըսեն, վաղը՝ ո՛չ, թէ՛ կ'ուզեն և թէ՛ չուզել կը ձեւացնեն, հազար նազեր, հազար դժուարու- թիւներ ցոյց կուտան և վերջ ի վերջոյ սնոնք ալ մեր ձեռքը կ'իյ- նան ոչխարներու պէս և հարիւրին հարիւր ուրախ և գոհ կը վերադառ- նան, երախտագիտութեամբ սեղմելով մեր ձեռքը և խոստանալով կրկին անգամ մեր քովը գալ ամէն անգամ որ ատանկ պէտք մը զգան: Խնդիրը մինչեւ մեր սենեակը բերելն է զի- րենք, ամէն բանի մէջ ce sont les premiers pas qui coûtent, անկէց ետքը գործը կը դիւրիննայ, մէկ եր- կու վայրկեանի դիմադրութենէ ետ- քը ալ չեն դիմանար և գործը կար- ծես ինքնին կը կատարուի:

Այս դարուս մէջ, օրիորդ, ուր ծի ողջները այնքան քիչ ուշադրու- թիւն կ'ընեն իրենց զաւակներուն, այո՛, ամէն աղջիկ, գրեթէ ամէնքն ալ այս գործողութեան ենթակայ են, ըլլան հարուստ կամ աղքատ, հա- րուստները մանաւանդ որոնք միւս- ներէն աւելի... անուշ բաներէ կ'ա- խորժին:

Մի՛ վախճաք, օրիորդ, du cou- rage, là, վաղը չորս ու կէսին, և յանուն Աստուծոյ, սպասցնել մի՛ տաք ինծի: Փորձեցէք անգամ մը և պիտի տեսնէք թէ կարծուածին չափ

գեթուար բան մը չէ, քիչ մը կամք ունեցէ՛ք միայն, և միացածը ինծի թողուցէք...:

— Պիտի ջանամ, Պարոն: Չէ՛, չէ՛, որոշեցի, վաղը ձեր քովը պիտի գտնե՛ք զիս, միայն պիտի խնդրէի որ զգուշութեամբ և փափկութեամբ շարժիք հետս, ինծի պէս անխորձ աղջիկ մը...:

— Կը խնդրեմ հանգիստ եղէ՛ք այդ մասին: Ձեզի պէս փափուկ, ձեզի պէս մանկամարդ աղջկան մը հանգէպ, voyons? Ուրեմն...:

— Վաղը, Պարոն:

— Չորս ու կէսին:

— Դանի որ այդպէս կը պահանջէ՛ք:

— C'est ça, ցտեսութիւն:

— Ցտեսութիւն, Պարոն:

*

Նինի ամբողջ գիշերը չի կրցաւ քնել: Վաղուան ժամադրութիւնը, առաջինը իր կեանքին, կ'աւելցո՞ւնէր իր կուսական հոգին և ատրաշտէկ դամի մը պէս կը շարժուէր նուրբ և փափուկ այդ մարմինը:

Իր քսան տարեկանի անխորձութեան մէջ, տաքեկիչ համեմատութիւններ կ'առնէր ընդվզումը, որուն պարտէր յաղթել՝ անվտանգ դուրս ելլալու համար փորձանքէ մը՝ որուն համակերպելու էր, աւա՞ղ, վերջ դընելու համար տառապանքի մը որուն չէր դիմանար այլևս:

Ուշ էր ա՛լ իր տուած որոշումէն ետ կենալու համար: Տատամսում մը, անտեղի ընկրկում մը ներքի չէր գտներ, քանի որ խօսք տուած էր և ան պիտի սպասէր:

Դիւրին բան չէր սակայն իրեն համար, բամպակի և մեղրի մէջ մեծցած աղջիկ՝ անծանօթին, անակնկալին

դէմ ելլել առանց վարանումի և առանց տեսակ մը շրջանայեցութեան:

Մէկ օրէն միւսը կորսնցնել լաւագոյնը իր ունեցածներուն, էրիկ մարդու մը կոչու հպումին ենթարկել իր մարմնոյն ամէնէն փափուկ մէկ մասը և թողուլ որ այդ դահիճը ձեռքովը խզէ թանկագին գոհար մը, մարգարիտ մը, պաղարիւնութեամբ մը և անտարբերութեամբ մը՝ որոնց սովորած են այդ անգութները, օհ, այդ հեռապատկերը, այդ ենթադրութիւնը որ քանի մը ժամէն իրողութիւն մը պիտի ըլլար, տակն ու վրայ կ'ընէր հէգ աղջիկը և ստքի կը հանէր իր ամբողջ զգայնութիւնը:

Մհ, այդ ժամադրութիւնը, առաջինը որ երբեք մարդու մը տուած ըլլար, որքան դժուարը կուգար և որքան լեցուն կը գտնէր հնուէն ընդ որոնց բնոյթին վրայ գաղափար մը չէր կրցած շինել մինչև հիմայ:

Իրաւ, իր բարեկամութիւններէն շատերը տեսակ մը հրճուանքով պատմած էին իրենց գլխէն անցածը և աշխատած էին իրեն տեսակ մը վատահոլութիւն ներշնչել, նոյն իսկ համոզած էին Նինիին թէ պզտիկ կամեցողութիւն մը և վայրկեանի մը քաջութիւնը ամէնէն մեծ երանութիւնը պիտի տային իրեն, եթէ անգամ մը ներս սպրդէր այն սենեակէն ուր կորովի, առոյգ երիտասարդը իրեն պիտի սպասէր կազմ ու պատրաստ:

Գիտնալով հանդերձ թէ ուշ կամ կանուխ հարկ պիտի ըլլար իրեն այդ երիտասարդին թեւերուն վրայ յենուլ իր գեղանի գլուխը և գիտնալով որ ան միայն պիտի կրնար տալ իրեն այն երանութիւնը զոր անձկանօք կ'ըսպասէր օրերէ ի վեր, սակայն նորէն չէր կրնար սանձել իր վախը և զսպել իր մտահոգութիւնները որոնք, մինչև

առտու, դիւրին է գուշակել, անհրկարադրելի տանջանքներու մատնեցին խեղճ աղջկան նուրբ հոգին և մատղաշ մարմինը:

Ճիզիքական ցաւէն աւելի իր բարոյական թաքուն խռովքը մէկ գիշերուան մէջ, դալուկ մը դրին իր վարդագոյն այտերուն վրայ և կապոյտ շրջանակով մը ստորագծեցին իր այնքան աղւոր, այնքան լուսարձակ աչքերը:

Մինչև առտու իր անկողնին մէջ, տապալարկելէ ետք, յոյնած մարմնով ու ծանրացած գլխով վար նետուեցաւ իր մահաակալէն, հայելիին դիմացը կանգ առաւ դիտելու համար այն աւերները որ գիշերուան մը մը մտահոգութիւնը առատօրէն սփռած էր իր թարմ և պաշտելի դէմքին վրայ:

Եւ հարկ պիտի ըլլար որ այդ վիճակին մէջ երթար գտնէր ժամադրի երիտասարդը:

Այս անգամ անխախտ էր որոշումը: Պիտի երթար:

— Ինչ որ կ'ուզէ թո՛ղ ըլլայ կ'ըսէր մտովի, ո՛չ առաջինն եմ ես և ոչ ալ վերջինը, քանի՛ քանի՛ աղջիկներ գիտեմ ես որոնց գլխէն անցած է ասիկա: Ժիթ էս անոնցմէ՞ աւելի ապուշ եմ և կամ նուա՞գ անվեհեր...: Դանի մը վայրկեանի խնդիր է ըսաւ ան և բնաւ պատճառ մը չունիմ իր խօսքին և պատուաւորութեանը վրայ կասկածելու: Դաջութիւնը պիտի ունենամ մինչև ծայրը երթալու և պիտի ցուցնեմ թէ երբեք աղջիկ մը չէ անցած ձեռքէն որ ինծի չափ կամովին անճատութիւն ըլլայ այդ փափուկ գործողութեան:

*

Մինչև կէս օր զբաղեցաւ իր

ննջատենեակը յարդարելով, առանց ականջ դնելու իր ցաւին, այդ զբաղումը քակայն ժամանակ չի տուաւ իրեն օրուան մեծ դէպքին վրայ մը տածելու:

Կարծես առջի գիշերուան աղջիկը չէր այլևս: Առանց պատառ մը բան կարենալ դնելու բերանը եւ առանց բառ մը փոխանակելու ոչ ոքի հետ, Նինի անհամբեր կ'սպասէր որ ժամը չորս ըլլար:

— Ինչ տենդոտ անձկութեամբ ինծի կ'սպասէ արդեօք, մտածեց ներքնապէս, քիչ մը ետքը քովիկդ պիտի ըլլամ, տեսնե՛ք ինչպէ՞ս տակէն պիտի ելլես, անսիրտ դահիճ...:

Որոշուած ժամուն ժամ մը մնացած էր երբ սկսաւ իր intime արդուզարդին:

Շուտ լմնալիք գործ մը չէր ատկա: Հաղար բան կ'անցնէր մտքէն այդ գեղանի աղջկան:

— Հապա եթէ յանկարծ մարի՛մ, մտածեց ինքնիրեն:

Եւ այդ անսխորժ անակնկալին առաջըր առնելու համար իննամոտ արդուզարդի մը սկսաւ Նինի:

Նախ լոգարանին մէջ քանի մը կաթիլ Lubinի հեղուկէն կաթեցնելէ վերջը, թեթեւ լոգանք մը ըրաւ և շուտով վրայէն անցուց իր շապիկներուն ամէնէն աղուոր վալանսիէներով զարդարուածը. իր ոտքերուն անցուցած մետաքսէ նուրբ, թափանցիկ գուլպաներուն ծակտիքներէն անգաղտնապահ կերպով դուրս կը ցայտէր իր անդուսէ մորթին շուշանաթոյր ճերմակութիւնը:

Բորսէն դնել աւելորդ սեպեց, աւելի դիւրին և հեշտ կերպով տանելու համար գործողութեան յարուցանելիք դժուարութիւնները:

Մոխրագոյն demi drap շրջաղ-

գետին տակէն, satin merveilleux
ժիւրօնրտանթելներով բեռնաւորուած՝
իր շարժումներուն ֆրոլ-ֆրոլն կ'ա-
ւելցնէր:

Cherry Blossomի սրուակէն քա-
նի մը չիթ ծոծրակին և շրթներուն
վրայ քսելէն վերջը, իր ամէնէն թե-
թեւ գլխարկը անցուց գլխուն և գր-
պանին մէջ թաշկինակ մը աւելի
սպրդեցնելով, դրամապանակը և ձեռ-
նոցները առաւ և իջաւ վար:

Թաշկինակը ծնօտին տակ, աչքե-
րը գետին յառած, արագ և պզտիկ
քայլերով, այտերը կաս կարմիր, փէ-
շերը ափին մէջ, սկսաւ քալելէ աւե-
լի վազել փողոցին մէջ:

Ձինքը տեսնողը անմիջապէս պի-
տի կռահէր թէ այդ աղջկան ներսի-
դին արտասովոր բան մը կը դառ-
նար կոր և յայտնի էր թէ ժամադ-
րութիւն մը չի կորսնցնելու տենդը
կար այդ փութկոտ քալուածքին մէջ:

Նինի, խելագարօրէն, ինքզինքէն
դուրս ելած, առանց չորս կողմը նա-
յելու, փութով կը շարունակէր իր
ձամբան և որքան մօտենալը կ'զգար
իր նպատակին, այնքան սաստիկ կը
բաբախէր իր տատրակի սիրտը:

*

Անդին՝ երիտասարդը կազմ ու
պատրաստ Նինիի գալուն կ'սպասէր:

Կանխահոգ մտածումով մը ծաղկի
փունջեր գետեղել տուած էր սենեա-
կին մէջ, ասդին անդին, հաճելի ե-
րեւոյթ մը տալու համար այն տեղին
ուր գործողութիւնը պիտի կատար-
ուէր:

Թիկնոցը վրայէն հանած էր ար-
դէն և կ'զբաղէր կարգադրելով այն
պզտիկ օրուակները որոնք յատկապէս
գետեղել տուած էր լայն թիկնաթոռի
մը քովիկը դրուած պզտիկ ս եղանի
մը վրայ:

Սենեակին չորս կողմը զգուշաւոր-
ակնարկ մը պտրտցնելու վրայ էր,
երբ դրան գանգակը հնչեցուցին:

— Ան ըլլալու է, մտածեց:

Եւ իրաւ, Նինի ուռմբի մը պէս
սենեակէն ներս մտաւ:

— Վերջապէս, բացագանչեց ե-
րիտասարդը, քիչ մը ևս, ա'լ յոյսս
պիտի կտրէի:

— Եթէ ժամագիր եղած չըլլայի,
չեմ կարծեր որ գալու քաջութիւնը
պիտի կրնայի ունենալ...:

— Շնորհակալ եմ, օրիորդ, որ
խօսքերնիդ բռնեցիք:

— Չէի դիմանար կոր, ամբողջ
գիշերը ձեր վրայ մտածելի և այս
առտու որոշումս որոշում էր: Աւա-
սիկ եմ, պարոն, ըրէ՛ք ինչ որ կ'ու-
զէք, միայն մեղքըցէք ինձի և թող
մի տաք որ ձեր ձեռքերուն մէջ չար-
չարուիմ:

— Անհոգ եղիք, Օրիորդ, դուք
անձամբ պիտի տեսնէք որքան փա-
փուք կերպով պիտի շարժիմ:

— Շատ կը ցաւի...:

— Օհ, կազմուածքէ կախում ու-
նի, աղջիկներ կան որ բան մը չեն
զգար, ուրիշներ ալ կան որ քիչ մը
կը պողան, ուրիշ ոչինչ: Հիմա ա'լ
ժամանակը եկաւ, ա'լ գործի սկսինք:
Նախ, հանեցէք ձեր գլխարկը և կը
խնդրեմ երկնցէ՛ք սա թիկնաթոռին
վրայ:

— Կը վախճամ կոր:

— Բայց վախճալիք բան չի կայ,
կը հաւատացնեմ ձեզի: Այս բանը ա-
մէն աղջիկի գլխուն կուգայ, բայց ոչ
ոք, կ'իմանա՞ք, ոչ ոք ասկէ մեռած
է, ընդհակառակը անգամ մը գործը
կատարուելէ ետքը ամէնքն ալ գոհ
և ուրախ կը մեկնին:

— Կը խնդրեմ, Պարոն, անգամ

մը ևս... կ'աղաչեմ, վրաս դող կու-
գայ կոր, ձեռքս չէ:

— Վերջապէս պիտի հնազանդի՞ք
կամ ոչ, ինքզինքնիդ մոռցէք վայր-
հեան մը և մնացածը իմ գործս է:
Բացէ՛ք տեսնեմ:

Նինի զգայազիրկ՝ հնազանդեցաւ
անոր հրամանին և երիտասարդին թե-
ւերուն վրայ դրաւ իր հրատապ գը-
լուխը, գոցեց աչքերը և նուաղկոտ
չեչտով մը՝

— Մինակ մի՛ ցաւցնէք, կ'աղա-
չեմ:

— Վայրկեանի խնդիր է, բայց
կ'աղաչեմ, քիչ մըն ալ բացէք, մի
վախճաք, ձեռքերնիդ վար առէք...
Ուզածն ալ առ էր: Նինի համա-

կերպեցաւ և մեռելի գոյն առած՝
անշարժ փռուեցաւ թիկնաթոռին
վրայ:

Ան իր ամբողջ պաղարկունութիւ-
նը գտած էր և յաղթական ժպիտով
մը մօտեցաւ Նինիին:

Խեղճ աղջիկը երիտասարդին թե-
ւերուն փաթթուած ձայն անգամ չի
հանեց:

Յանկարծ... քրա՛ք... Սոսկալի-
ճիչ մը արձակեց Նինի և նուա-
ղեցաւ:

Վայրկեան մը ետքը երբ աչքերը
բացաւ, երիտասարդը գոհունակ դէմ-
քով մը իրեն յանձնեց... խոշոր փրտ-
տած ակոյս մը:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԵՐԿՈՒ ՏՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

ԵՐԿՈՒ ՏՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

ՏԻԿԻՆ ՏՕՒՐՍԻ: Քսան եւ եօք ՏԱՐՈՒ

ՏԻԿԻՆ ՎԷՐՏԷ: Քսան եւ վեց ՏԱՐՈՒ

Ֆրեզոլի դղեակը (Լուարե), Տիկին ՏՕՒՐՍԻ յարկաբաժինը, դարասափին վրայ մինակն է: Աւան սփանջելի յետիջօրէ մը:

ՏՕՒՐՍԻ, Սեղեկապան սպա-
սաւոր, իրեն գալով.—Տիկին, օթո-
մօպիւղ կին մը եկած է, որ չուզեց
անունը յայտնել: Հակառակ ընդդի-
մութեանս, ետեւէս կուգայ կոր:

Այդ պահուն. Տիկին Վերսէ՝ Տօմինի-
ֆին ետեւէն ներս կը մտնէ: Օթօմօպի-
լի հագուստ հագած է, երեսին վրայ
ակնոցաւոր դիմակ մը

Տ. ՎԷՐՏԷ Ճանչցար զիս...

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Քիչ մը շփոթած,
Ձէ՛, ո՞վ էք դուք:

Տ. ՎԷՐՏԷ Խնդալով. Այդքան
կը հետաքրքրուի՞ս կոր, լաւ, վնասէ՛
դա՛ի՛ր:

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Ես այս ձայնը պի-
տի ճանչնամ...

Տ. ՎԷՐՏԷ Կայնէ մեղք ես:

Դիմակը կը հանէ:

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Պլանշ Վերսէ՛, դո՞ւն
ես, հոգի՛ս...

Տ. ՎԷՐՏԷ Այո՛, ես եմ, Ժան-
նըթօն...

Կը պագսուին:

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Առաջին անգամն
է, կարծեմ, որ զիրար կը տեսնենք
կոր, մեր դպրոցէն ելլալէն վերջը:

Տ. ՎԷՐՏԷ Այո՛, քանի՞ տարի

եղաւ, մատիկներուդ վրայ համրէ
նայինք:

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Ինչ տարի:

Տ. ՎԷՐՏԷ Այդքան եղեր է՛հէ՛,

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Իրարու խօսք
տուած էինք ստէպ տեսնել զիրար:
Կեսնքը զմեզ իրարմէ բաժնեց: Վեց
ամիս իրարու նամակ գրեցինք, սա-
կայն...

Տ. ՎԷՐՏԷ Յետոյ, բլո՛ւֆ...

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Դուն գաւառի մը
մէկ անկիւնը դացիր կարգուեցար:

Տ. ՎԷՐՏԷ Դուն ալ Բարիզ:

Տ. ՏՕՒՐՍԻ Քու ամուսնացած
ատենդ, ես ճամբորդութեան մէջ էի՝
Գահիրէ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Քու կարգուած ա-
տենդ, ես ալ անկողնոյ կը ծառայէի,
հիւանդ: Հիմա աղէկ եմ, յետոյ,
տե՛ս, ընտոր կը զատուինք եղեր ի-
րարմէ: Բարեբաղդաբար օրին մէկն
ալ զիրար կը գտնենք: Գիտես որ
մենք հարաւային Ֆրանսա կը բնա-
կինք, Թուլուզի մօտերը: Երէկ իրի-
կուն, ես և Բօլը, (Բօլը էրիկս է)
հոնկէ մեկնեցանք, պարզապէս պը-
տոյտ մը կատարելու համար, զիչեք
Ժամանակ, լուսնի լոյսով, ասկէ զատ,
կարգ մը գնումներ ունէր ընելիք
Օրլէանի մէջ: Այս առտու երբ Ժանն
տ'Արքի ծննդավայրը հասանք, ծա-
ղաբարի մը խանութին մէջ քու ա-
նունդ տալերնին իմացայ: Կը հարցա-

փորձեմ և ինձ կ'ըսեն թէ Թրէզօրի
դղեակատիրուհին ես, մէկ ժամուան
հեռու տեղ մը կառքով, մտքովս ըսի
որ անպատճառ քեզ հոս պիտի գտնե-
նէի, քանի որ դեռ երէկ՝ Բիթիվիէի
արաոյտի խմորակ մը և երկու տուփ
սերկեւելի անուշ դրկեր են քեզի,
ասիկա խմացածիս պէս, Բօլը ձգեցի
որ իր գործերուն ետեւէն վազէ և
ես շուտ մը հեծայ և եկայ հոս Պրիւ-
թին հետ:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Որո՞ւն հետ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Պրիւթ ըսածս, մեր
օթոմօպիլին անունն է, իմ վարդա-
գոյն Լէվիաթանս, իմ սակեզօծ փոկս,
պղտիկ աղջիկս, իմ վայրի սաստող
մեքենաս:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Իրաւ, մոռցեր էի
որ դուն ալ ի նոցանէ ես... աղէկ
սորվեցա՞ր գոնէ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Դէ՛շ չէ, իսկ դո՞ւն...

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Երբէք:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ըսել է հիւանդ ես,
արդեօք բժիշկդ արգելեց որ...:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բնաւ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Արդեօք կը վախ-
նաս:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Եւ ոչ ալ կը վախ-
նամ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ուրեմն, հա՛, հիմայ
հասկցայ: Խեղճ Թօթօթ, Պարոն
ՏՕԼբսի հաստ մարդուն մէկն է, հին
և բարձր դպրոցին կը պատկանի,
ձիական մրցումներու բրածոյ մը.
«ձի հեծողներուն վերջին մնացորդը»
որ սանձերու կը կառչի և որ զմեզ
կանարգէ ցաւելով որ մեր գլուխը չի
կրնար կոր ջախջախել բեվոլվերի
հարուածներով: Ըսածիս պէս չէ՞:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ճիշտ հակառակը,
ճիշդ ձեր ամէնուդ պէս է, այդ նո-
րելուկ սքօրին համար հողի կուտայ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ապա ուրեմն, ինչո՞ւ

դուն ալ այդ սքօրին չես հետեւեր:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Որովհետեւ կ'ատեմ
դայն:

Տ. ՎԷՐՏԷ Օթօն՝ թէ ոչ ամու-
սինդ:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Օթօմօպիլը:

Տ. ՎԷՐՏԷ Պատճառը:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Որովհետեւ անկէ
եկան ինձի իմ բոլոր դժբաղդութիւն-
ներս: Կեսնքս խորտակողը օթօն է,
պոռչտալով կիսնքս ոտնակոխ ընողը
ան է, ան է որ կը շարունակէ սիրաս
ճգմել ամէն օր, առանց կարենալ ար-
գելելու որ ան չի բարախէ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ատ կ'ապացուցանէ
որ շատ տոկոսն տեսակէն է ունեցած
սիրտդ: Եղածը ի՞նչ է, բռէ՛ տեսնենք
(խանդաղաօրէն մօտեցալով անոր).
պատմէ, սիրելիս, երբեմնի պէս, այն
ատենուան պէս ուր մէկզմէկու կ'ը-
սէինք ողջկան մեր բոլոր դաղտնիք-
ները, իրարու մէջքէն բռնած, նըշ-
դարեակներու ներքեւ, երբ սուրհան-
դակի կառքերու և տօգոյն երեսով
երիտասարդներու վրայ կը մտա-
ծէինք:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ա՛խ, այո՛, այն ա-
տենները...:

Տ. ՎԷՐՏԷ Մի՛ թու՛նար, ըսէ
տեսնեմ, մէջտեղը կոտրած բան մը
կայ, տեսնենք նայինք թէ չէ՞ կա-
րելի որ կոտրածը նորոգենք: Ըսէ
տեսնենք, ի՞նչ ըրաւ ձեզի այդ գար-
շելի մեքենան:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Շատ երջանիկ էի
ատեն մը, բայց կարգուելէս երկու
տարի ետքը...:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ձաւակալ չեղաւ...:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ոչ, դժբաղդաբար:
Նայիս օրին մէկը էրկանս խելքին
փչեց օթօմօպիլ մը ունենալ, ինքնա-
ծին մոլութիւն մը, շանթի հար-

ուած... առջի բերան բոլոր ո յժովս
դէմ կեցայ այդ բանին:

Տ. ՎԷՐՏԷ Յանցանք առա-
ջին...:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Կայնէ, ետքէն
տեղի տուի:

Տ. ՎԷՐՏԷ Երկրորդ յանցանք.

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Այդ օրէն սկսեալ,
ամէն բան լմնցաւ, ո՛չ տուն, ո՛չ
տեղ, հողիս, ոչ երկրքեան կեանք, և
ոչ ալ քաղցրաւէտ գիշերներ...:

Տ. ՎԷՐՏԷ Վառարանին քովի-
կը անուշիկ խօսուըռտուքներն ալ
վերջ գտան, բնական է: Բայց շա-
րունակէ՛:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Առաջուան Կիւս-
թավը չէր այլևս, տարբեր, ուրիշ
մարդ մը, ընտոր ըսեմ, նա՛, բէթ-
բօլ—մարդ մը: Նախապէս սիրած
բաներուն ճաշակը կորսնցուց, գե-
ղօրները, արուեստը, ընթերցանու-
թիւնը, երազանքը, այս ամէնը մէկ-
դի դրաւ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Խաչոր, չեմ գարմա-
նար, մարդ մէյ մը ձեռքը ճշտակին
(volant) վրայ դրաւ մի՞, ալ անոր
խերը տես:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Եւ սկսաւ մեծ
ճամբորդութիւններ կատարել հեռու
տեղուանք երթալ:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ձինքը վար դնելու
համար, դուն ի՞նչ ըրիր, ըսէ՛ տես-
նեմ:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ոչինչ, Ընտոր կ'ու-
ղես որ ետ բերէի այդքան շուտ մեկ-
նող և այդքան հեռուները դացող
մէկը: Սկիզբը յուսացի որ այդ խեն-
դութիւնը պիտի անցնէր:

Տ. ՎԷՐՏԷ Քիչ մը զօ՞ւ...

Տ. ՏՕԻՐՍԻ . . . և թէ երկու
երեք հարիւր մղոն տեղ երթալէ ետ-
քը, կարօտս պիտի քաշէր, միտքը
պիտի իյնայի և քովս պիտի վերա-

դառնար, վա՛յ գլխուս... ոչ միայն
քովս չեկաւ, այլ...:

Տ. ՎԷՐՏԷ Ձգեց ուրիշ տեղ դը-
նաց:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ճիշտ ըսածիդ պէս:
Առջի օրերը քիչ մը քաշուելով կը
շարժէր, նախադուռութիւններ ձեռք
կ'առնէր, բայց հիմա մարդ սեպած
չունի: Մէկզմէկէ երեք, չորս, հինգ
հարիւր մղոն հեռու մէյմէկ կնոջական
յաջողութիւններ կը գտնէ կոր:

Տ. ՎԷՐՏԷ Մարդը տեղ տեղ
յոգնութիւն առնել կ'ուզէ կոր,
կ'երեւի:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Հիմա այնքան դիւ-
րին է ատիկա: Ուղած տեղերնին կը
սուրան կոր: Այդ ժամանակամիջո-
ցին, իրենց խրմալը, խեղճ օրինա-
ւորը, միամիտակ իր սենեակին մէջ՝
իր գլխաւորին վերադարձին կ'սպասէ,
որ հոսկէ հոնկէ պզտիկ քաղքօսքալ
մը կը զրկէ՝ վրան հետեւեալ ձափու-
տուքով «ճամբան» սենեակի մը տախ-
տայատակին պէս աղւոր է, օդալից
անիւներուն ալ (pneus) ըսելիք չու-
նիմ: Միշտ քոյդ»

Տ. ՎԷՐՏԷ Վերջը վերջը ետ կը
դառնայ սակայն:

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բնականաբար ալ
երբ վրան հողի չէ մնացած և յոգ-
նած է, և կամ ինքը և կամ մեքե-
նան պէտք ունին նորոգութեան և
կազդուութեան: Տունին ինչ անուն
դրած է դիտեմ, «կայքատեղի» (ga-
rage): Չորս հինգ օրը մէկ, գիշերը,
ճակտիս վրայ պաչիկ մը փակցնելէ
ետքը «Ինձի նայէ, հօգօս, կ'ըսէ»
աղիողորմ մնաս բարովս հիմա պէտք
է որ քեզի ըսեմ, առտուն՝ արշալոյ-
սին զքեզ քունէդ չարթնցնելու հա-
մար, արեւը չեղած կծիկը պիտի դը-
նեմ: Սիրտ մի հատցներ, չեմ ալ
պահանջեր որ հետս գաս, գիտեմ օ-

թօժօպիլի գլուխ չունիս» : Ես ալ կը պատասխանեմ : «Ատկէ զատ քեզի չեմ ուզեր նեղութիւն տալ» : Ատոր վրայ կ'առնէ կը քալէ : Ամէն մեղքիս վրայ իրեն ջեռացնող (chauffeur) անդգամին մէկը քովը առած է, հանած վարած վարպետորդի մարդուն մէկը որուն քաջութեանը և ճարպիկութեանը ըսելիք չի կայ, գամփուի մը պէս հաւատարիմ է տերօջը որուն ամէն փստոռուկներուն կ'ընկերանայ և կ'օգնէ և որ հողիովը կ'ատէ զիս : Կիւթալը վրան հոգի կուտայ, կը պաշտէ սանկ ըսեմ, այդ մարդը իր բոլոր սպիթաքուններուն (virage) ընկերը ըրած է, իր ճամբորդակիցը, և եթէ օրին մէկը պայման գնէի որ անոր և իմ մէջ ընտրութիւն մը ընէ, ես կը կարծեմ որ չպիտի վարանէր Կրուսմանի (իւր ջահակիր ընկերոջ առաջնէն է այդ) կողմը բռնելու :

Տ. ՎԵՐՏԵ Կը չափազանցես կոր :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բայց աստի, բանէ մը զրկուած չեմ Ձերգօլի մէջ ինչպէս նաև Բարիդ ուր գրեթէ միևնոյն բանն է : Որքան ատեն որ գլուխ չի վերցնեմ, ասանկ պիտի երթանք թէ և գէշ, բայց վերջապէս ասանկ պիտի երթայ : Հիմա, պատասխան տուր ինծի, աս կեանք է : Օթօն առնելու կը զարմանաս :

Տ. ՎԵՐՏԵ Բոլոր բաններդ, խուշ, շատ, շատ սիրտս կը ցաւցընեն : Ատոր հետ մեկտեղ բոլոր յանցանքը քուկդ է :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Օ, քիչ մը...

Տ. ՎԵՐՏԵ Խօսքս մի կտրեր : Հիմա իմին պատմութիւնս մտիկ ըրէ : Քուկինդ շատ կը նմանի տրամաչափօրէն ներհակը ըլլալով հանդերձ : Հիմա պիտի բացատրեմ ասիկա : Ամուսնութեանս առջի ատենները կէս մը երջանիկ էի : Անմիջապէս կուսնե-

ցի որ Բօլը յեղեղամիտ, կամչոտ, ամէն տեսակ ֆէթերու սիրահար մարդուն մէկն էր զոր կարելի չէր բանէ մը ետ կեցնել : Ծառ չանցած երջանկութիւնս պիտի կորսուէր և կեանքս պիտի խանգարուէր : Ամուսինս կը սիրէի, նախանձոտ էի և չուզեցի որ այս երկու տկարութիւններս իրեն յայտնի ընեմ : Ընտր ընելու էր որ ան իմա ըլլար, միմիայն իմա : Ատոր վրայ էր որ, գիշեր մը, քովի ի վեր պառկած միջոցիս, գլուխս բարձին վրայ, հանճարեղ գաղափար մը յղացայ : Օթօնովը, ա՛խ, եթէ կարենար օթօն համար սէր տալ և այդ բանին եթէ գործածէր իր սովորական մուլեգնացքը, զի, այն ատեն փրկուած էինք : Իրաւ ալ միշտ պիտի ընկերանայի իրեն, քովէն չպիտի զատուէր, այնուհետեւ գիշեր, ցերեկ մէկտեղ պիտի ըլլայինք : Մէկ կողմ պիտի դնէի զարգալսուցի փորձութիւնները և թատրոններու վայելքը : Ալ ձեռքէս չպիտի կրնար խոյս տալ, միշտ օձիկը ձեռքիս մէջ պիտի ըլլար : Ու շաղկապութիւնէդ մի վրիպեցնէր թէ հոգիս բերանս եկաւ, և շատ բան քաշեցի մինչեւ որ այդ նոր կեանքին վարժեցուցի ևս զիս : Այդ բոլոր խեղկատակութիւններուն համար, ես ինքս, անհուն դարչանք մը ունէի և տեսակ մը վախ կ'ըզգայի անոնցմէ, մինչեւ որ վարժուեցայ, չեմ գիտեր ինչ գիտարութիւններ քաշեցի : Նախ և առաջ պէտք էր որ էրկանս մըտքին մէջ խօթել օթօն այդ գաղափարը, անանկ մը որ ինքը կարծեր թէ իրմէ կը բղխի կոր ան, հաւատարատոր և ասիկա շատ բազմակնճիւղ խնդիր մըն էր, քանզի Բարիդի պէս բան մը չէր սիրեր, և անկէ երբեմն քառսուն ութ ժամ հեռանալու հարկաւորութիւնը, բայց ամառուան

մէկ երկու ամիսներէն, իրեն ամենէն անհաճոյ եղած բանն էր : Խորամանկութիւն բանեցուցի, աշխատեցայ, տքնեցայ տարի մը ամբողջ : Վերջապէս օթօնովը մը ծախու առաւ, պզտիկ օթօն մը սկսելու համար : Սոսկումս զսպեցի առանց իրեն զգացնել տալու և որ սակայն ութ օրուան մէջ փարատեցաւ առանց որեւէ հետք ձգելու, վերէն վար փոխեցի ապրելակերպս, բնաւորութիւնս, նկարագիրս և սովորութիւններս : Սէրին սիրոյն սիրել սկսայ ինչ որ չէի սիրեր : Ծշմարտապէս եղայ—և ասիկա միմիայն քեզի կրնամ խոստովանիլ—քաջարի և եռանդալից ամուսին մը, այո՛ :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բայց անիկա ի՞նչ եղաւ :

Տ. ՎԵՐՏԵ Անուշիկ ժարգս ծուղակը ինչպէս էր, և օր օրի աւելի անոր մէջ կը թաթգուէր : Պարապ տեղը կ'ըսէի իրեն «ա՛լ կը բաւէ» շատ կ'ըլլայ կոր, կամաց կամաց վայրենիներ կը դառնանք կոր, ծանօթներէս կէսէն աւելիին հետ աւրուեցանք, աշխարհքէ ասանկ մէկէն ի մէկ քաշուիլ չըլլար, քիչ մը կանք առնենք, անիւները կայնեցնենք :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ան ի՞նչ կ'ըսէր քեզի :

Տ. ՎԵՐՏԵ Զի՛ւր, և արագութիւնը կը կրկնապատկէր : Դեռ ի՞նչ կ'ուզես որ ըսեմ քեզի : Իմ հեշտաւետ, չի յուսացած երազս կ'իրագործուէր : Ամուսնոյս տէրը եղած էի և անհաւատալի գնացքով կատարեալ սէր մը կը մանէինք :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Եւ ձեր պայծառ այդ երկինքը երբեք չամպտեցաւ :

Տ. ՎԵՐՏԵ Տարիներէ ի վեր է անա, ասանկ աղւոր օդով կ'երթանք կոր : Ահա՛ ինչու օթօնովը կը

պաշտեմ, կ'օրհնեմ զայն և կը փառաբանեմ : Ամէն բան անոր կը պարտիմ, առանց հաշուելու—և ետքէն խելաքերեցայ—այո, առանց հաշուելու, այն առաջինէն աւելի մտառու կեանքը զոր կը վարենք, այդ կեանքը հիմա աւելի վահապանծ է և աւելի չինարար յուզումներով առիւ : Առաջ՝ ես կը կարծէի թէ կ'ապրիմ կոր, մինչդեռ խոտի պէս կ'աճիմ, կը թաթաւեմ կոր եղեր : Այժմ մաքուր և ջինջ օդ մը կը ծծենք կոր, մեր հիացկոտ աչքերը անանկ գեղեցիկ և յափշտակիչ տեսիլներով կը լեցուին կոր որ գերազանց են մեր զբօսավայրերու նեխած մթնոլորտէն : Օրը հինգ անգամ արդուզարդ փոխելու պէտքը չեմ զգար կոր : Բօլ գլխալ գացած և ձեռքը թղթախաղ առած չունի, ան ստակ չի կորսնցնէր կոր այլեւս և ես ընդհակառակը վաստակի վրայ եմ : Աւելին կայ, միշտ ճամբորդելու վրայ ենք, բան կը սորվինք կոր, կը ճանչնանք կոր մեր երկիրը, գաւառական Պրանսան զոր կ'անդիտանան և կ'արհամարեն Բարիդի մէջ, և մանաւանդ մենք կ'սկսինք կոր մէկգմէկ լաւ ճանչնալ, էրիկա զիս և ես ալ զինքը : Մինչեւ այն ատեն միառեղ կ'ապրէինք կոր, բայց օտարականներու վայել մտերմութեամբ մը կապուած էինք իրարու, գրեթէ թշնամիի աչքով կը նայէինք իրարու : Մինչդեռ հիմա կը յարգենք զիրար, և կը սիրենք մէկգմէկ :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Կը բաւէ, կը բաւէ, հերիք որքան որ դու գրեղ շօշակեցիր :

Տ. ՎԵՐՏԵ Արդեօք երջանկութեան կը նախանձիս կոր :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Ոչ, ներքէ ինծի, սիրտս կը դառնանայ կոր :

Տ. ՎԵՐՏԵ Ինծի մտիկ ըրէ՛ :

Անպատճառ վիճակի փոխել կ'ուզե՞ս :
Դուք կը յաւակնիր ըսելու թէ չար-
եացդ պատճառը օթօն է : Ես կը
պնդեմ թէ դարձանն է ան, միշտ էր-
կանդ փեշէն մի՛ դատուիր, շարունակ
իրեն ընկերացիր, արդէն չէ ըսուած
որ կին մը պէտք է հետեւի ամուս-
նոյն :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Հապա հետը տա-
նիլ չուզէ նէ :

Տ. ՎԷՐՏԷ Allons done! առ-
տու մը ել ցատկէ օթօն վրայ ար-
ձակ համարձակ, և դնա նստէ քովը :
Տաշտիկին վրայ լաւ մը տեղաւորէ :
Երկուքէն մէկը . կամ պիտի ընդունի
զքեզ, այն ատեն պրծաւ, ալ յաւի-
տենապէս քուկդ է ան, քու իշխա-
նութեանդ ներքեւ, և կամ այն է որ
օթօն վազ պիտի անցնի, չի կրնալով
մինակը զայն գործածել և անձկալից
ձեռք վիճակին մէջ, արդէն կէս յաջո-
ղութիւն մը պիտի ըլլայ այդ : Բայց
չէ, չեմ կարծեր որ այս վերջին ըսա-
ծըս պատահի, որովհետեւ բաւական
է որ մարդ խելք տայ օթօմայիլին,
այդ աշխիւ և գրգռող մոլութեան,
ալ ատանկ կ'երթայ մինչեւ կեանքին
վերջը : Կը կ'մկմաս կոր . չէ չեմ ըսեր,
պրալօ :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բայց խելքդ կը
պառկի կոր, ի՞նչ կ'ըսես, կարել թա-
փել ամէն ինչ, յարաբերութիւններ,
բարեկամութիւններ...

Տ. ՎԷՐՏԷ Կամ մէկը, կամ միւ-
սը ընտրելու է : Դու ինքդ պիտի
համոզուիր թէ այդ կամովին զրկու-
մը բարոյականի համար ի՞նչ կենդա-
նարար և որքան առողջապահիկ է :
Պէտք եղածէն շատ աւելի բարեկամ-
ներ ունինք, ձեռքի սեղմումներու
կծկմնացաւէն կը մեռնինք կոր :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բայց սակայն...

Տ. ՎԷՐՏԷ Դեռ ի՞նչ բան ըսե-
լիք ունիս, տեսնեմ :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Եթէ... զաւակ մը
ունենաս :

Տ. ՎԷՐՏԷ Պէպէ՞ն :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Այո, ան ատեն ի՞նչ
ընելու է :

Տ. ՎԷՐՏԷ Մեզի պէս, մինք ալ
հատ մը ունինք :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Դո՞ւն, զաւակ ու-
նիս, ո՞ւր է հապա :

Տ. ՎԷՐՏԷ Առ այժմ ծնողաց-
քովն է : Բայց եթէ երկար ճամբոր-
դութեան մէջ չենք, անմիջապէս բե-
րել կուտանք : Բովս եղած ատենը միշտ
մեզի հետ էր Բօքօթի վրայ, Բօքօթը
ան օթօմայիլին է որ Պրիւթէն առաջ
ունէինք . և ձեզ կ'ապահովցնեմ որ
ատիկա արդեւ մը չէր որ ծիծ չուտէ,
և անգամ մը որ մզածոյին ամանը
բերանը տանէր մի՛, ալ մէջը բան
չէր ձգեր :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Զարմանահրաշ բա-
ներ կ'ըսես կոր :

Տ. ՎԷՐՏԷ Կեանքը այնպէս չէ
հիմա, ինչպէս որ էր հրաբորբոք
Լուի-Ֆիլիպի ժամանակ, ըսելիք ու-
նի՞ս ասոր : Ուրեմն կ'ընդունի՞ս :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Աղէկ, բայց կայ-
նէ մէյ մը ամուսինս դայ :

Տ. ՎԷՐՏԷ Ե՞րբ կ'ըսպասես
զինքը :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Վաղը :

Տ. ՎԷՐՏԷ Լաւ ուրեմն, ես ալ
այսօր քեզ կ'առեւանդեմ : Հիանա-
լի նախափորձ, վաղը՝ քու օրինաւոր
տէրդ, մէջտեղ ելլելով պիտի հարցնէ .
«Ո՞ւր է Տիկինը» . տեսցինք որ
պատասխանեն իրեն, ճիշտ ինչպէս
եթէ բանջարանոցը իջած ըլլայիր «Տի-
կինը թուրուզ գնաց, Պարոն :

օթօմայիլով, ուր բարեկամներու
հետ ակռածաժիկ մը պիտի ընէ» :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ Բայց, անուշիկս...

Տ. ՎԷՐՏԷ Առջիդ տաս վայր-
կեան ունիս պայուսակդ կապելու
համար :

Տ. ՏՕԻՐՍԻ (Խնդալէն մտելով) :
Քեզի կը հնազանդիմ, թէ և խենդ
բան է ըրածնիս :

Տ. ՎԷՐՏԷ Խելքը աս է : Հօփ...

Սիկառեք մը կը վառէ, Տ. ՏՕԻՐՍԻ
դուրս կ'ելլէ նուաճուած :

ՀԱՆՐԻ ԼԱՎԸՏԱՆ

(Ֆրանսական Ակադեմիայէն)

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

Խ Ա Ն Գ Ա Ր Ի Չ Ը

84 - 2
Ֆ - 68

ԷՏՄՕՆ ՅԼԷԿ

Ի Ա Ն Գ Ա Ր Ի Չ Ը

(LE TROUBLE FETE)

ԹԱՏԵՐԱԽԱԼ ԵՐԵՐ ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՒ ՄԷԿ ՎԵՐՋԱԲԱՆՈՎ

Առաջին անգամ ներկայացուած
Բարիզի Քօմէսի Տէ Շան զ'Ելիզէ Բաստօնի բեմին վրայ
10 Մայիս 1913ին

1007
32030

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Յ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱԼՓԻԱՐ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1913

ԱՆՁԻՆՔ

Բարիզեան դերակառարք

ԺԻԼԻԻՆ ՖԼՕՐԱՆ	ՊՊ. Լուի Կօթիէ
ՌՕՊԷՐ ՏԸ ԲՐԱՅ	Մօլուա
ՏՕԲԹԷՕՐ ՇԱՐԼԻԷ.	Շըվալէ
ՊԷՐԹՈՒ	Մարսէլ Անսրէ
ՍՊԱՍԱԻՈՐ ՄԸ.	Ֆիսթէն
ԼԻԶ ՖԼՕՐԱՆ	Տիկ. Կլաւտիա Մաքսանս
ՖՐԱՆՍԻՆ ՏԸ ԲՐԱՅ	Տը Բօլզօլ
ՏԻԿԻՆ ԿՕԹՐԷ.	Ժալապէն
ՏԱՏԱՆ (մուշկ գեր).	Քալիկ
ՍՊԱՍՈՒՀԻ ՄԸ	Մաեա

ԿՆՈՋՍ

ՅՈՒՆԵՍԿ ԱԼՖԵԱՐԻՆ

Կը վայելէ որ այս աշխատութիւնս քու անուանդ ձօնեմ, սիրելի Ֆուլերաս, անոր համար որ դուն՝ իրական կեանքի մէջ կը խաղաս այն դերը զոր այս թատերական կտորին մէջ կը կատարէ Լիզ Ֆլօրան:

Արդէն ի՞նչ է կեանքը, կատակերգութիւն մը զոր ամէն մարդ իր կրցած և հասկցած եղանակով կը խաղայ: Զէ՞ մի որ քու զոհողութիւններուդ շնորհիւն է որ կրնանք կոր թեթեւցնել դառնութիւնը մեզ վիճակուած դաժան կեանքին:

Այս աշխատութեանս ճակատը Գու անուամբդ պըճնելով և անոր վաճառումէն գոյանալիք հասոյթէն մաս մը յատկացնելով Ազգ. Ս. Փ. Հիւանդանոցին, երկու գերագոյն հաճոյքները պատճառած կ'ըլլամ ես ինծի, այն է գոհու նակութիւնը զգալ՝ կորենալ ապացուցած ըլլալու, քեզ համար ունեցած խանդաղատանքս և Ազգին ճան համար երախտագիտութիւնս:

Յ. Ա. Լ. Փ. Ի. Ա. Ր

Ազգային Հիւանդանոց
15/28 Յուլիս 1913

Խ Ա Ն Գ Ա Ր Ի Չ Ը

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒՄԾ

Սալօն-աշխատութեան սենեակ մը, բնանի երեւոյթով. հնամենի կարադի-
ներ, պատկերներ, վիժակներ, գեղորներ. խորը դուռ մը:

Աջ կողմը դուռ-պատուհան մը:

ՏԵՍԻՆ Ա.

ԼԻԶ. ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Վարագոյր բացուելուն, Լիզ, սպա-
սունիին օգնութեամբ ծաղկամաննե-
րու մէջ ծաղիկ դնելով կ'զբաղի:

Լիզ.— Կազմարարը բան մը չի՞
բերաւ:

Սպասունիին.— Չէ', տիկին:

Լիզ.— Հիմա լվարդերը, (սպա-
սունիին վարդեր կուտայ իրեն) . ժամը
քանի՞ է արդեօք:

Սպասունիին.— (Դուռն էր նայի
եւ պրիզ պրիզները կը գոցէ) Չորսը
քսան անցեր է:

Լիզ.— Գացէք բէք որ թէյը
պատրաստեն (ծաղկամանը կը տանի
դեպի գրադարանը եւ կը տեսնէ թէ
պրիզ պրիզը գոց են) Մարի'էթ, սա
պրիզ-պրիզեր...

Սպասունիին.— (Պրիզ-պրիզերը բա-
նալով) Օհ, ներողութիւն տիկին:

Լիզ.— Քանի՞ անգամ ձեզի կըրկ-
նելու է, (ցոյց տալով գրասեղանին
ետին դրուած քիկնաքոռը) Անհրա-
ժեշտ է որ այս թիկնաթոռին վրայէն
նօթը-Տամը նշմարուի, (դուռը կը
զարնուի) Գնա նայէ ո՞վ է: (Սպա-
սունիին վայրկեան մը կը հետանայ:

Լիզ մինակ մնալուն պէս, շափառ-
տութի մը մէջէն փառամէլ մը առնե-
լով վրան փաքրուած բողբոլ կը
հանէ, յետոյ գաղտագողի կ'երթայ ճի-
նաւուրց նենապակիէ եղաման մը
կը գտնէ, (չըմբնէին) մէջ պահուած:
Մուակներուն մէկ հատին խիցը կը
բանայ եւ կը հոտութայ) Չէ', ձէթն
է եղեր: (Խիցը կը գոցէ յետոյ կը
բանայ միւս սրուակը: Բայց ոտի
ձայն առնելով, կանգ կ'առնէ իբրեւ
թէ յանցանք մը գործած պահուն
մարդ վրայ հասած ըլլար:

Սպասունիին.— (Ներս մտնելով)
Տիկին Կօթրէն է:

Լիզ.— Ներս հրամցուր:

ՏԵՍԻՆ Բ.

ԼԻԶ. ՏԻԿԻՆ ԿՕԹՐԷ, յետոյ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Լիզ.— Դուք Բարիզ' հէ', մեծ-
մայր:

Տ. Կօթրէ.— Ուրիշ տեղ ո՞ւր
կրնամ երթալ: Ալ վէրսայլ եկած
չունիս որ...

Լիզ.— Այնքան դժուար էի:

Տ. Կօթրէ.— Երեք օրուան մէջ,
ոչ իսկ թէյէֆօնի հարուած մը, գի-
տես որ, քու լուրթիւնդ մտահոգու-

թիւն պատճառեց ինծի: Այդ լուռ-
թեանդ տակ գաղտնիք մը կայ:

Լիզ.— Միշտ վիպային էք, սի-
րելի մեծ մայր:

Տ. Կօրե.— Ես քեզ գիտեմ, Լի-
զօնս, երեսդ նայելուս պէս...: Ձէ՛,
դուն վիշտ մը ունենալու ես, արդէն
միւս անգամ կուսնեցի: Պօրտոյէն գէշ
նամակ մը առիր արդեօք: Արդեօք
հա՞յրդ...:

Լիզ.— Հա՞յրս, իր հին զանգակ-
ներուն հաւաքածոն աղջիկէն աւելի
կ'ըրաղեցնէ զինքը:

Տ. Կօրե.— Արդեօք քո աղւոր
ժիւղիէնդ է որ սրտմաշուք կը պատ-
ճառէ քեզի:

Լիզ.— Աստուած չընէ:

Տ. Կօրե.— Նախ սա հարցնեմ,
էրեկդ ո՞ւր է:

Լիզ.— Դատարանը, ժամը հինգին
պիտի տեսնէք զինքը:

Տ. Կօրե.— Ընտո՞ր կ'երթայ կոր,
ձեռքը շատ դատեր ունի:

Լիզ.— Դատարանին կողմէ՝ աղ-
քամներուն համար ձրի փաստաբան
կարգուած է:

Տ. Կօրե.— Ինչո՞ւ չես գացեր
իր վրայ հիացողներուն կարգը նըս-
տելու:

Լիզ.— Վրաս կոտորածութիւն մը
կար...:

Տ. Կօրե.— Ըսել է առողջու-
թիւնդ տեղը չէ:

Լիզ.— Ընդհակառակը, երբէք
այսքան առողջ եղած չունէի:

Տ. Կօրե.— Երեքշաբթի օրը քիչ
մը ջղայնած տեսայ գեղդ:

Լիզ.— Ես:

Տ. Կօրե.— Ինծի նայէ՛, (Լիզ աչ-
եքը կը դարձնէ) աղէկ նայէ՛ երեսս:
Դիմազծերուդ վրայ բան մը կայ,
աղջիկս:

Լիզ.— Բնաւ երբեք:

Տ. Կօրե.— Արդէն աչքիս զար-
կած էր: Այո՛, ա՛յո, ըսէ՛ տեսնեմ,
արտասովոր բան մը չե՞ս զգար կոր:

Լիզ.— Ի՞նչ կ'ուզէք որ զգամ:

Տ. Կօրե.— Սանկ քիչ մը թու-
լութիւն, քիչ մը քնատութիւն, չի-
տակ ըսէ,

Լիզ.— Ինչե՞ր ալ կը մտածէք:

Տ. Կօրե.— Բժիշկ մը կանչելու
ես, հաւատա խօսքիս:

Լիզ.— Չարմանալի էք:

Տ. Կօրե.— Ինծի նայէ, Լիզ, բան
մի ծածկեր մեծ մօրմէդ:

Լիզ.— Ձեռք ծածուկ ի՞նչ կրնամ
ուսնեալ:

Տ. Կօրե.— Երբեմն երբեմն լաւ
խրատատու մը եղած եմ, անչուշտ
փորձը ըրած ըլլալու ես:

Լիզ.— (Եփացած) Ատոր ըսելիք
չունիմ, այո՛, մեծ մայր, եթէ դուք
չըլլայիք, ես ո՞ւր կ'ըլլայի արդեօք
այսօր:

Տ. Կօրե.— Հոս, հաւանականա-
բար:

Լիզ.— Ես չեմ կարծեր, եթէ եր-
կու տարի առաջ, դուք ալ ամէն ու-
րիշներու պէս զիս դատապարտած
ըլլայիք, երբէք քաջութիւնը չպիտի
ուսնեալի...:

Տ. Կօրե.— Մի չափազանցեր,
խնդրեմ, աջակցութեանս կարեւորու-
թիւնը:

Լիզ.— Կ'ուզեմ ձեր միտքը ձգել:
Դուք իմ գործած բոլոր ոճիրներուս
պատասխանատու էք:

Տ. Կօրե.— Դու գործած ոճիր-
ներդ, ատիկա շատ ծանր բառ մըն է.
ժիւղիէն՝ ազատ սիրոյ վրայ շատ մը
խենդ ու խելառ բաներ գրած էր,
ատիկա պատճառ մը չէ սակայն, որ
նորէն միեւնոյն հաճելի մարդը չըլլայ:

Լիզ.— Իմ բարի մեծ մայրիկս,
դուք փիլիսոփայ մըն էք:

Տ. Կօրե.— Ոչ այնքան, բայց
ես ալ իմ կանխակալ կարծիքներս ու-
նիմ: Մի՛նակ սա կայ որ, քեզ կը սի-
րեմ, անուշիկ աղջիկս, եթէ ասիկա
յանցանք մըն է, ուրիշ յանցանքներ
քաւել կուտայ սակայն:

Սպասուհին ներս կը մտնէ ձեռք
գիրք մը բռնած:

Լիզ.— Ի՞նչ կայ:

Սպասուհին.— Ասիկա բերին:

Լիզ.— Ժիւղիէնին համար անա-
կընկալ ընծայ մը, Մօցարտի Տօն
Փուլանը: Ինքնատիպ հատոր մը...
Գրասեղանին առջեւ կը նստի:

Սպասուհին դուրս կ'ելլէ:

Տ. Կօրե.— Երջանիկ մարդը:
(Պատահական մօտենալով): Հիանալի
թաղը: Սա Մայր Եկեղեցիին տեսա-
րանը:

Լիզ.— (Գրածը ծծունիցն ցալ
պահելով) Նա՛, հա՛, ծծունիքն տակ,
ե պահիկէ մը գալու ըլլայ նէ...:

Տ. Կօրե.— Մեղք որ, ուշ կամ
կանուխ, տուն փոխելու ստիպուած
պիտի ըլլաք:

Լիզ.— Ատոր վրայ շատ մտածած
չունիմք:

Տ. Կօրե.— Այս յարկաբաժինը
նեղ չի գար կոր ձեզի:

Լիզ.— Մենք կը սղմինք կոր
մէջը:

Տ. Կօրե.— Բայց եթէ ընտանի-
քը... մեծնար:

Լիզ.— Իմ ա՛յս վիճակիս մէջ:
Աղէտ մը պիտի ըլլար ատիկա:

Տ. Կօրե.— Ձի չափազանցեմք:
Սա ալ ըսեմ որ, ես թոռան զաւկի
տէր ըլլալէս ետքը, փնայեալը հոգս
անգամ չէ:

Լիզ.— Դուք ձեր վրայ միայն կը
մտածէք կոր:

Տ. Կօրե.— Սըվոր նայեցէք, ու-

րախ չպիտի ըլլայի եթէ մայր ըլ-
լայիր:

Լիզ.— Ո՛չ, ոչ:

Տ. Կօրե.— Ինծի անանկ կու-
գայ որ, երկու տարուան ամուսնու-
թեանէ ետքը...:

Լիզ.— Ձեր ատենը թերեւս: Ա-
նանկ դարու մը մէջ կ'ապրինք կոր,
որ մարդիկ նուազ փութկոտ են:

Տ. Կօրե.— Ծիտակը կ'ուզեմ,
բաժնէդ բան մը չեմ հաւկնար կոր:
Պատուութիւնը ծայր կուտար կոր,
ահա՛:

Լիզ.— Վերջապէս դո՛ւք, մեծ
մայր...:

Տ. Կօրե.— Բաղդատութեան
մեղլար: Ես պառաւ, վիպական կին
մըն եմ, իսկ դուն՝ մանկամարդ յե-
ղափոխական մը:

Լիզ.— Իրա՛ւ ուրեմն, այդքան
փափա՞ք ունիք, չըսէք:

Տ. Կօրե.— Ի՞նչ յիշատակներ
միտքս կը բերես կոր, եթէ գիտնա-
լիր: Մենք կ'ուզէինք շատ մը զա-
ւակներու տէր ըլլալ, կարելի եղա-
ծին չափ շատ: Կ'ուզէինք նմանիլ
այն հին ատենուան պատկերներուն
ուր կը տեսնուին հայր մը, մայր մը,
չուրջերին մեծ ու պղտիկ զա-
ւակներ:

Լիզ.— Դուցէ մնե՞ք՝ նուազ աղ-
նուատումիկ բաներու վրայ կ'երա-
զէինք:

Տ. Կօրե.— Աստուած կանու-
խէն ուխտս չի կատարեց: Եւ այն օ-
րը որ կարծեցի թէ Աստուած ձայնս
լսեց, առջի բերան գաղտնի պահեցի,
վախնալով որ յուսովրէպ չըլլամ:

Լիզ.— Ես ատանկ վախեր չու-
նիմ:

Տ. Կօրե.— Մեծ հայրդ Վեր-
սայի պահապանն էր: Օրին մէկը,
Մարի-Անթուանէդի սենեակին մէջ

գաղտնիքս իրեն զրուցեցի: Ժպտա-
գին դէմքով մը ինծի նայեցաւ: Ասոր
վրայ համբուրուեցանք: Եւ երբէք
արքայական ամուսնի մը այսքան հպար-
տութեամբ և այսքան խանդաղատան-
քով չէ ծանուցած Ֆրանսացի ար-
քայազուն իշխանի մը դալուստը:

Լիզ.— (Կատակախառն վեսահա-
րութեամբ մը) Ժիւլիէն ոչ պիտի ժըպ-
տէր և ոչ ալ պիտի համբուրէր զիս: Անիկա
պիտի շարունակէր Նօթր-
Տամը դիտել և ես անդին շատ մը
արցունք պիտի թափէի:

Տ. Կօրեհ.— Չըսես որ, ատ քու
Ժիւլիէնդ, հրէշ մըն է եղբեր:

Լիզ.— Չէ՛, մեծ մայր, անիկա
պարոն մըն է որ պարզամիտ չի կրը-
նար ըլլալ, բարեբաղդաբար, ան կա-
մաւոր կերպով չուզէր մոռնալ իր
հանգիստը, իր քայքայեցող, իր սիրա-
կան «ես ինքս»ը: Կինքէ շոյուած
պչրասէր մըն է, գեղարուեստասէր
մը, կանոնի չեկող մէկը որուն համար
կեանքը գեղարուեստ մըն է և որուն
քով տղեղ բաներու ճաշակը կը
պակսի:

Տ. Կօրեհ.— Չաւակ ունենալը
այդքան տգեղ բան մըն է:

Լիզ.— Աղւոր բաներ կան, որոնց
համը տեղաւորն չէ առած:

Տ. Կօրեհ.— Ըսել է լըջօրէն է
որ ինծի կը պատասխանէ, երբ ձեր
ծուլութեան վրայ հետը կ'իյնամ:

Լիզ.— Երբէք կատակ ընելու
սովորութիւն չունի երբ իր վրայ կը
խօսի:

Տ. Կօրեհ.— Խեղճ աղջիկ:

Լիզ.— Չէ, մի՛ մեղքնաք զիս,
կը խնդրեմ: Ես զինքը կը սիրեմ, ան
ալ զիս: Ա՛խ, չէք գիտեր որքան
հոգին կը հանէ իր գրքերուն մէջ
յայտնած գաղափարները ետ առնելու
և ինքզինքին «նոր հոգի մը» տալու

համար: Իր թափած ջանքերը սիր-
տըս կը յուզեն:

Տ. Կօրեհ.— Մէկ խօսքով, այսու-
հետեւ երկու տղայ պիտի ունենա-
կըթելիք:

Լիզ.— Ես կը յուսամ որ աւելի
շատ բան պիտի քաշեմ մեծին ձեռ-
քէն քան թէ պզտիկին: Աստուած
իմ, Աստուած իմ, երբ այդ յեղափո-
խութեան վրայ կը մտածեմ...

Տ. Կօրեհ.— Որովհետեւ մանուկ
մը աշխարհ պիտի գայ: Ատանկ բան
մը արդէն տեսնուած է:

Լիզ.— (Ծաղրաւարժ մտայնու-
մով մը) Բայց, մեծ մայր, երեւակա-
յեցէք որ մեր երջանկութիւնը խնդ-
րոյ առարկայ պիտի դառնայ:

Տ. Կօրեհ.— Կարելի՞ բան է:

Լիզ.— Ժիւլիէն ճամբորդութիւն-
ներու համար հոգի կուտայ, բայց
այլ ևս պիտի չկրնանք ճամբորդել:

Տ. Կօրեհ.— Աւելի լաւ արկած-
ներէ կը խալսի:

Լիզ.— Բժշկական բաներէ սոս-
կում կ'զգայ, և ես ստիպեալ պիտի
ըլլամ, ատանկ բաներու վրայ շարու-
նակ խօսելու:

Տ. Կօրեհ.— Բան սորվելու ահա՛
առիթ մը իրեն:

Լիզ.— Խելքը կը թռցնէ զիս
գեղեցիկ տեսնելու համար, մինչդեռ
վախ պատճառելու չափ տգեղ պիտի
ըլլամ:

Տ. Կօրեհ.— Դեռ ի՞նչ կ'ուզէ,
քանի որ միօրինակութենէ չա-
խորժիր:

Լիզ.— Ամէնը աս չէ, իբրեւ ա-
մուսնացած մարդ, արդէն երեսը
թթուեցուցած է, ի՞նչ պիտի ընէ
արդեօք երբ տեսնէ թէ զաւկի մըն
ալ հայրը եղած է:

Տ. Կօրեհ.— Բայց իր զաւակը ու-

բանալու չափ առաջ չպիտի երթայ
անշուշտ:

Լիզ.— Բայց կրնայ ինձմէ տաղ-
տկանալ: Անանկ յարափոփոխ բնա-
ւորութիւն մը ունի որ, և զմեզ միա-
ցնող կապը այնքան դիւրաբեկ է,
ա՛խ, մեծ մայր, ես Ժիւլիէնին ինչ
ըլլալը գիտեմ: Հակառակ այնքան
բարի ըլլալուն, եթէ օր մը պատա-
հէր որ...

Տ. Կօրեհ.— Դուն խենդ ես, խա-
չոր: Անանկ կ'ընես կոր որ իբրեւ թէ
մոլորեալ, գլխէ ելած աղջիկ մը ըլ-
լայիր որ կը վախնայ թէ...: Բայց
փառք Աստուծոյ, դուք կարգուած
էք, ինչո՞ւ կը մոռնաս ատիկա:

Լիզ.— Այս օրուան օրս, գիտես,
մեծ մայր, ամուսնութիւն... ապօրի-
նի կենակցութիւն, այդ երկուքին
միջեւ գտնուած տարբերութիւնը,
այնքան պզտիկ է:

Տ. Կօրեհ.— Ե՛րբ ուրեմն բնա-
կանօրէն պիտի ընդունիք ինչ որ
բնութենէն կուգայ: Կայնէ՛ ուրեմն,
աս Ժիւլիէնին հետ անգամ մը ևս
տեսնուիմ: Բիշիկէն պիտի գայ,
այնպէս չէ: Ես անոր կը հասկցնեմ
թէ ընտանիք կազմելը ի՞նչ ըսել է:

Լիզ.— Մեծ մայր, երդում կը
ձգեմ, չըլլայ որ ատանկ բան մը
ընէք:

Տ. Կօրեհ.— (Բերանը բացուած
բացախից սրուակը լացկարձ աչքին
զարնելով) Աս ի՞նչ է: (հոգեւորա-
ւոր) Քացա՛խ...:

Լիզ.— Դուք աղէկ գիտէք, սի-
րելի մեծ մայր, թէ ես միշտ սիրած
եմ քացախը:

Տ. Կօրեհ.— Սալաքալի մէջ, այո՛,
բայց ոչ սալօնիդ:

Լիզ.— Երբեմն երբեմն մէկ եր-
կու կաթիլ կը խմեմ:

Տ. Կօրեհ.— Վա՛յ...:

Լիզ.— Ստամբոս քիչ մը կը
ցաւի կոր, մինակ ատով քիչ մը ինք-
զինքս կը գտնամ:

Տ. Կօրեհ.— Քացա՛խ, զո՞ւտ քա-
ցախ:

Լիզ.— Չուտ քացախ, կ'ըլլայ
բնաւ: Երկու կաթիլ՝ քաւամկալի մը
վրայ:

Տ. Կօրեհ.— Մինակ այդքա՛ն.

Լիզ.— Սքանչելի կ'ըլլայ, կ'ու-
զէ՞ք փորձել:

Տ. Կօրեհ.— Ոչ, ոչ, ատ իմ գոր-
ծըս չէ: Շատո՞նց է որ այդ բանին
ճաշակը առեր ես:

Լիզ.— Չորս հինգ օրէ ի վեր:

Տ. Կօրեհ.— Ժիւլիէնը ի՞նչ կ'ը-
սէ կոր:

Լիզ.— Ժիւլիէն այդ բանէն լուր
չունի:

Տ. Կօրեհ.— Իրա՛ւ:

Լիզ.— Չըլլայ որ ատոր խօսքը
բանաք զիս կը չեխէ:

Տ. Կօրեհ.— Չեմ բանար, չէ՛:

ՏԵՍԻՍ Գ.

ԼԻԶ. Տ. ԿՕՐԵԻ, ԺԻՒԼԻԵՆ,
յիսոյ ՍՊԱՍՈՒԷՆ.

Ժիւլիէն.— Դուք հոս կուգաք
եղեր, հէ՛, մեծ մայր, աս ի՞նչ հաճե-
լի անակնկալ (Ձեռք կը համբուրէ)
Դուն, Լուիզ, ընտո՞ր ես, նուազ
յոգնած, չէ՛:

(Ձայն կը համբուրէ: Սպասուհին
թիւր կը բերէ)

Լիզ.— Դատդ ի՞նչ եղաւ:

Ժիւլիէն.— Երեք տարի բանտա-
կութիւն, պառաւ կին մը սպաննած
ըլլալուն համար: Շատ չէ, անանկ չէ՛:

Տ. Կօրեհ.— Մէյ մ'ալ ինծի հար-
ցուցէք: Սա ձեր արհեստը չի կա՞յ...

Ժիւլիէն.— Արհեստս, բայց ես

զայն կը պաշտեմ, չըլլայ որ անոր վրայ գէշ խօսիք:

Լիզ.— Կեցցե՛ս, անանկ է նէ թէ-յիդ հետ մէհրինկներ (meringues) պիտմ տամ քեզի:

Ժիւլիէն.— Ահա այսպէս բոլոր մոլութիւններս կը քաջալերէ: (Լիզ կ'զբաղի թէյի պատրաստութեամբ) ա-ղէկ միտքս ինկաւ, գիտէ՞ք ինչ մը-տածեցի այս առտու, քարափին եր-կայնքը հին և աժան գրքեր փնտրու-տած միջոցիս...:

Լիզ.— (թէյ լեցնելով), Քանի՞ կը-տոր, մեծ մայր:

Տ. Կօրեհ.— Երեք:

Ժիւլիէն.— Ինչ կ'ըսես, այս ա-մառ ճամբորդութիւն մը ընենք նէ, ինչպէս կ'ըլլայ, դէպի. գտէ՞ք նայիմ, Մեծ մայր, դէպի... Իսլանտա:

Լիզ.— (ապաւնաւ) Իսլանտա:

Տ. Կօրեհ.— Հը՛մ... քիչ մը հե-ռու է, անանկ չէ՞, Լիզ:

Լիզ.— (անթարբերութիւն կեղծե-լով) Իսլանտա՛ն, չէ՛, բնաւ:

Ժիւլիէն.— Երեւակայեցէ՞ք ձիւնէ և հրաբխային լավայէ մեծ լեռ մը որ ծովէն դուրս կը ցցուի:

Տ. Կօրեհ.— Պր... անանկ կ'ը-նէք կոր որ այս իրիկուն իսկ վազել երթալս կուզայ կոր:

Ժիւլիէն.— Ասկէց դատ, Իսլան-տան Օսէնի և վալքիրիներու հայրե-նիքն է: Թերեւս օր մը ճամբան հանդիպինք Պրիւնը հիւտի՝ իր ժայ-ափն վրայ քնացած պահուն:

Տ. Կօրեհ.— Դէ՛շ չըլլար, բայց դուք, սիրելիս, դուք ո՛ւր պիտի պառկիք:

Ժիւլիէն.— Յաճախ դէպս ո՛չ երկաթուղիին մէջ և ոչ ալ օթելը, արդէն անանկ բան չի կայ: Մենք ձիով պիտի ճամբորդենք, մէկ հանգ-րուանէ միւս հանգրուանը և ապա-

կէ ագարակ հիւրասիրութիւն մու-րալով: Երկոտասաներորդ դարուն մէջ ըրածնուն պէս:

Տ. Կօրեհ.— Ձիս ալ չէ՞ք հրաւի-րէր: Արդեօք ինչ հանգստաւէտ ճամ-բորդութիւն մը պիտի ըլլայ ընելիք-նիդ...:

Ժիւլիէն.— Լիզը արիասիրտ է, հանգստաւէտութեան շատ կարեւո-րութիւն չի տար, անանկ չէ՞, նոնօ-չիկս:

Լիզ.— (Թէյին սեղանին ֆով եր-բայով) Կը հարցնե՞ս...:

Ժիւլիէն.— Ուրախ չես ըլլար կոր սակայն:

Լիզ.— Մեծ մայր, վանիլիա՞ կ'ու-ղէք թէ չօքօլա:

Տ. Կօրեհ.— Վանիլիա:

(Լիզ մեհրեկն մը կուտայ անոր):

Լիզ.— Իսկ դուն, Ժիւլիէն:

Ժիւլիէն.— Ե՛ս, վանելիս և չօ-քօլա:

Լիզ.— Որկրամո՛ղ:

(Երկու մեհրեկն կուտայ իրեն)

Տ. Կօրեհ.— Սքանչելի ես, ըսե-լիք չի կայ:

Ժիւլիէն.— Դուն չես ուտեր կոր, Լիզ:

Լիզ.— Ձէ:

Ժիւլիէն.— Կը սիրէիր նէ:

Լիզ.— Այսօր ախորժակ չունիմ:

Ժիւլիէն.— Ատ ինչ կը նշանակէ, այսօր դատարան չես գար, մէրհինկ-ները կը մերժես: Ինչո՞ւ ասանկ փոխ-ուեր ես, կնիկ, ինչ կայ, ըսէ՛:

Լիզ.— Ոչինչ, հաւատա՛:

Տ. Կօրեհ.— (անխորհրդաբար) Կայնէ ես ըսեմ թէ ինչ բան զինքը կը նեղէ:

Լիզ.— Մեծ-մայր:

Տ. Կօրեհ.— Ինքը չի համարձա-կիր կոր խոստովանելու, ասեմէ մը

ի վեր... բան է...

Ժիւլիէն.— Ինչ է:

Տ. Կօրեհ.— Չարաչար յոգնած է: Այս չաքաթ ինչ ըրիք, ըսէ՛ք տես-նեմ:

Ժիւլիէն.— Սովորականէն ոչինչ աւելի:

Տ. Կօրեհ.— Երեքշաբթի օրը, օրինակի համար:

Ժիւլիէն.— Ձի գտաք: Այդ օրը տունէն դուրս չեկանք: (Ժպտաղից Լիզին նայելով) Իրաւ է, Լուիզ, որ...:

Տ. Կօրեհ.— Հող կեցէք, գոնէ յարգանք մը ունեցէք ձերմակ մազե-րուս հաժար, հապա չորեքշաբթի՛...

Ժիւլիէն.— Ուա-Մօռ գացինք և պզտիկ սուրբ մը ըրինք:

Տ. Կօրեհ.— Իսկ երէ՞կ:

Լիզ.— Գիշերը Բօլ Պրէտի տունը գացինք:

Ժիւլիէն.— Աղւորիկ Հայունի մը կար որ, Թանակրայի արձանիկի մը պէս շնորհագող կերպով կը պարէր:

Լիզ.— Դուն ալ, չաստուածի մը պէս ջուրմակ զարկիր:

Տ. Կօրեհ.— Եւ քանի՞ն տուն եկաք:

Ժիւլիէն.— Հաղիւ առաւօտեան ժամը երեքը կար:

Տ. Կօրեհ.— (առանց մտածելու) Այս բաները այլևս մէկ կողմ դնե-լու է:

Ժիւլիէն.— Ինչո՞ւ:

Տ. Կօրեհ.— Որովհետեւ, որով-հետեւ, ատանկ ապրելով նոյնիսկ վէրսայլ գալու համար ժամանակ չէք գտներ կոր:

Ժիւլիէն.— Բայց ատոր մէջ յա-րաբերութեան կապ մը չեմ տեսներ կոր ես:

Տ. Կօրեհ.— Երաբերութիւն չէք տեսներ: Կը հասկնամ որ բանի տեղ

չի դնէք վէրսայլի դղեակը և փառա-ւոր պարտէզները: Բայց Լիզ՝ մաս-նաւոր պաշտամունք մը ունի այդ վեհաշուք ժամանակներուն համար:

Ժիւլիէն.— Ասկէ ինչ կ'ըլլայ:

Տ. Կօրեհ.— (Շփոթած, կասկածի տեղի չսալու համար) Լիզ, կը յիշե՞ս Թադաւորին պարտէզին մէջ այն մե-նաւոր անկիւնը ուր կը խաղայիր պզտիկ եղած ատենդ:

Ժիւլիէն.— Ա՛ռ նայինք, հիմակ ալ մանկական յիշատակներ...:

Տ. Կօրեհ.— Եւ քու պուպրիկ-ներդ «Մարի-Անթուանէթ» «Բալա-թին իշխանուհին»:

Լիզ.— Անոնք Թրանսայի պատ-մութիւնը սորվեցուցին ինծի:

Տ. Կօրեհ.— Եւ այն բաւիղը ուր նշանուեցաք:

Լիզ.— Տեսէք այդ բաւիղին ըսե-լիք չունիմ. երախտագիտութեան այցելութիւն մը կը պարտիմ անոր:

Տ. Կօրեհ.— Ինծի ալ ատանկ այցելութիւն մը չէ՞ք պարտիր արդ-եօք: Մի մոռնաք, սիրելիս, ձեր նշանտուքէն առաջ նախագահ Մալօ-զի տան մէջ նուազուած քառերգ-ները: Բիանօն առջեւ ո՞վ նստած կ'ըլլար, իմ շնորհիւս, և իբրեւ թէ այդ կարգադրութիւնը դիպուածի մը արդիւնքը եղած ըլլար:

Ժիւլիէն.— Որո՞ւ վրայ կը խըն-դաք կոր նայի՛մ:

Լիզ.— Եւ Լուվրի ու Էլիզէի մէջ մեր հանդիպումները:

Տ. Կօրեհ.— Հը՛մ, հը՛մ, ատոնք ալ նախախնամութեան կը վերագ-րուէին:

Լիզ.— Ան ինչ չափ քթէն բռ-նեցինք:

Ժիւլիէն.— Եւ գուցէ կը շարու-նակէք կոր այդպէս ընել:

Լիզ.— Եւ գիտէք, մեծ մայր,

թէ այդքան դժուարութեամբ ծուղակը ինկաւ, աւելի դիւրութեամբ չէ որ կրնամ կոր զինքը վար դնել անոր մէջ:

Ժիւլիէն.— Դուն քեզ կը զրուարտես կոր:

Լիզ.— Դուք իմ ամուսնական ամբողջ ռազմագիտութեանս վրայ տակաւին գաղափար չունիք: Սիրտը հանդարտօրէն տոճնը նստիլ կ'ուզէ կոր: Շուտ մը դուրս կը հանեմ զինքը իր պչրանքը պտրտցնել տալու համար: Եթէ իմ վրաս չափազանց վստահութիւն դրած ըլլալ կը կարծէ, անմիջապէս ես ինծի սիրական մը կ'ստեղծեմ և ահա նախանձը նորէն ինծի կը վերադարձնէ զինքը:

Տ. Կօրէ.— Սա դիւանապետին նայեցէ՛ք:

Լիզ.— Հապա չէք ըսեր պատրաստել տուած կերակուրներս, հագած քուալեքներս, (Ժիւլիէնի ախանջին) զատ զատ ննջասնեակներու մէջ պառկելու դիւանագիտութիւնս:

Ժիւլիէն.— Ինչ աւելորդ տքնուածութիւններ:

Լիզ.— Սիրելիս, ես բոլոր գրքերդ կարդացած եմ, գիտե՞ս:

Ժիւլիէն.— Մինչդեռ ես անդին՝ մոռնալու վրայ էի գտնո՞ւք:

Լիզ.— Ո՛հ, պարոնը որ գրած է «Ամուսնութեան Սնանկութիւնը» և «Ազատ Սէրը»:

Ժիւլիէն.— Այն ատեն քսանը երկու տարեկան էի:

Լիզ.— Հիմայ ալ քսանը հինգ, աղւոր երաշխաւորութիւն:

Ժիւլիէն.— Ես կը կարծէի Տօն Ժուան մը և միանգամայն փրկափայ մը ըլլալ: Ահեղիօրէն խոտան մարդուն մէկը:

Լիզ.— (Գրադարանին մեջէն գիրք մը առնելով) Կայնեցէք նայինք.

«Սիրօր՝ բազմադիմի է, օրինագիրք՝ միաձեւ: Ամուսնական հաւասարմութիւնը՝ իր ծագումը կը պարտի քուսակներուն, կապիկներուն եւ ովկիանաբնակ Բաբու ցեղին:»

Ժիւլիէն.— (Գիրքը ձեռքին խրելով) Կրօ՛ղը տանի այս-հին կաղապարուած դաղափարները: Սէրը՝ զիս երիտասարդացուց:

Տ. Կօրէ.— Ատոր վրայ ո՛ր դաւակ մը և այն ատեն կատարեալ պիտի լլլաք:

Ժիւլիէն.— (անուշաբեամբ) Դարձեա՛լ, ո՛հ, ո՛հ, ատ չըլլար:

Տ. Կօրէ.— Ձեռքս չէ, սա ալ իմ մարեակս է, մեքաֆս: Առանց թոռանս զաւակը տեսնելու չեմ կրնար մեռնիլ:

Ժիւլիէն.— Մենք կ'ուզենք կարելի եղածին չափ երկար ատեն ձեր օձիքը թող չի տալ:

Տ. Կօրէ.— Վերջապէս հասկցուցէք ինծի թէ ի՞նչ կանխակալ կարծիք է ձերը, որ...

Ժիւլիէն.— Բայց անգամ մը սա խուսիկին նայեցէք: Ձեզի ի՞նչ չարիք բրած ունի: Անիկա՝ միայն մէկ հաճոյք ունի, հայելիին մէջ ինքզինքին վրայ սքանչանալ: Իսկ այն ատեն ի՞նչ պիտի տեսնար խեղճ աղջիկը:

Տ. Կօրէ.— Բայց Աստուած իմ, ուրիշներ ատիկա տեսած են, բայց անկէ չեն մեռած:

Ժիւլիէն.— Ներողութիւն, իմ Լիզօթա ուրիշներուն չի նմանիր:

Տ. Կօրէ.— Ես կը յուսամ որ այս՝.

Ժիւլիէն.— Սիրելի հոգեակս: Հապա գլխուդ գալիք բոլոր վտանգները...

Տ. Կօրէ.— Վտանգ չի կայ բնաւ: Լիզ քաջասիրտ է:

Ժիւլիէն.— Կարգիւն իրեն այդ քաջութիւնը ունենալ: Ամէն վայրկեան վախու մէջ պիտի ըլլամ իրեն համար:

Լիզ.— Մեծ մայր, անշուշտ զձեզ ճամբու դնելու համար չէ որ կ'ըսեմ, բայց չէ՞ք վախնար որ քրեքն փախցնէք:

Տ. Կօրէ.— Ո՛ր քրեքն:

Ժիւլիէն.— (Լիզին) Սա ալ կայ որ, դուն մայր ըլլալու համար որ և է տրամադրութիւն չունիս:

Տ. Կօրէ.— Ատ կը գիտցո՞ւի:

Ժիւլիէն.— Ասանկ նուրբ արարած մը առանց զգուանքի պիտի կրնամ համակերպիլ այդքան գոհիկ բանի մը:

Տ. Կօրէ.— Ձաւակ մը ունենալը, այսօրուան օրս, այդքան ալ գոհիկ բան մը չէ, ըստ իս:

Ժիւլիէն.— Լըջօրէն խօսելով, կարելի՞ բան է տեսնել որ Լիզ լքած է իր նկարչութիւնը, իր դաշնակը, և իր գրքերը, ատանկ միարժուած մը ընելու համար այդ փթիքիստութեան մէջ:

Տ. Կօրէ.— Վերջապէս պէտք է սակայն որ իրարու խօսք հասկնաք: Ի՞նչ մը առաջ այդ միեւնոյն դիտողութիւնը կ'ընէի Լիզին:

Ժիւլիէն.— Ատո՛ր համար յատկապէս այս ճամբորդութիւնը ըրիք:

Տ. Կօրէ.— Ան ձեր ճաշակները աչքս կը խօթէր, գուք ալ իրենները դէմս կը հանէք: Եթէ ամէն մէկերնիդ միմեկ միւսին վրայ կը մտածէ...

Լիզ.— Ատիկա, պարզամիտ մեծ մայրիկս, բուն եղանակն է մարդս ինքնիւ վրան մտածելու:

Տ. Կօրէ.— Հիմակուանները ատոր տուն տեղ ըլլալ կ'ըսեն կոր...

Ժիւլիէն.— Ի՞նչ, մարդս կ'սիկ առնելու համար ապաշխարմէք քաշելու է:

Տ. Կօրէ.— Սա ըսէք ինծի, կարգուած է՞ք թէ ոչ:

Ժիւլիէն.— Այո՛, ըստ հաճոյքի օրինաց:

Տ. Կօրէ.— Իրաւունք ունէիք թիւ մը առաջ զիս վճարելու: Ես ալ հոս գործ չունիմ, կը վերադառնամ Վէրսայլ:

Լիզ.— Մի սրդողիք մեծ մայր քանի մը վայրկեան ես...

Տ. Կօրէ.— Ահաւասիկ ուր տեղուանքը հասցուց մեզի անհաւատութիւնը: Երբեմն «Այլեւ տղայ չի կայ» կ'ըսէին, ի՞նչ մը ես և ահա՝ «Այլեւ ծնողք չի կայ» պիտի կրնանք ըսել:

Ժիւլիէն.— (Ձեռքը պագնելով) Ի՞նչ փոյթ, եթէ մեծ մայրերը կը մընան:

Տ. Կօրէ.— Ձեռնոցներս ո՛ւր են, նա՛, գտայ:

Ժիւլիէն.— (Ծծունիք օակ դրուած գիրք աչքին զարնելով) Նա՛, նա՛: Ա՛ս է ինձմէ պահել ուզածնիդ:

Լիզ.— Ապո՛ւշ մարդուկս: Ի՞նչ ալ չուտ գտար...

Ժիւլիէն.— Իրաւ ապուշ եմ: Երաժշտական կոմի մըն է ասիկա:

Լիզ.— Նայէ՛:

Ժիւլիէն.— Ուրեմն կիրակի:

Տ. Կօրէ.— Կիրակի, այո՛, բազմամարդութեան գործիքդ դու:

Ժիւլիէն.— (Գրուած քուղբը բացալով) Անպատճառ կ'ուզես ուրեմն, լաւ, չեմ ըսեր թէ քիչ մը աւելի ետքը... տասը կամ տասնը հինգ տարիէն, օրինակի համար...

(Խնդալով քուղբը կը բնկէ):

Տ. Կօրէ.— (Լիզի բնկերակցութեամբ կը մեկնի) Ա՛հ, չամչցածներ...

(Միասին կը մեկնին, Ժիւլիէն կը օտուցակէ քուղբը բնկելով: Լիզ կը վերադառնայ):

ՏԵՍԻՆ Գ.

ԺԻՒԼԻԷՆ, ԼԻՁ

Ժիւլիէն.— Աս որքան կը չփա-
ցընես կոր զիտ, Լիզօթ, նոր անա-
կընկալ մը չէ՞:

Լիզ.— Եթէ ատկէ աւելի զար-
մանալի բան մը կը վերապահեմ
քեզի... քանի մը ամիսէն:

Ժիւլիէն.— (Խնդալով) Նա', նա',
շատ զարմանալի է: Մեծ մայրիկդ է
որ կը խանդավառէ կոր զքեզ:

Լիզ.— Ի՞նչ զուարճալի խաղ մըն
է որ պիտի խաղանք իրեն, խոստո-
ւանէ՞:

Ժիւլիէն.— Կատակը քիչ մը ծան-
րակշիռ չէ՞:

Լիզ.— (Դժուարաւ խնդալով) Ի-
րաւունք ունիս:

Ժիւլիէն.— (Գրուած բուրբեր
քղբասելով) Ինքնագիր տպագրու-
թիւնն է, չէ՞:

Լիզ.— Ինծի անանկ ըսին:

Ժիւլիէն.— Ի՞նչ ալ ճաշակաւոր
կազմ, փորագրեալ ալ է:

Լիզ.— Առաջին երեսին վրայ չի
կարդացիր:

Ժիւլիէն.— Ո՛հ, (Առաջին երեսը
կը նայի եւ կը կարդայ) «Վաղուան
Կիկերոնին—երեկի Տօն Ժուանին—Իր
այսօրուան կիկեր»—խուշիկ... Եկուր
քանի մը կտոր նուագենք, կ'ուզե՞ս:
Ես ջութակիս վրայ երգի մասը զար-
նեմ:

Լիզ.— Գէշ չըլլար:

Ժիւլիէն.— Կավօք, չէ թէ Սեբե-
նասը: (Երգը կը մոլայ եւ կը բա-
նայ ջութակին տուփը):

Լիզ.— (Դաւանակին վրայ բանի մը

խաղեր զարնելէ ետք) Ձէ', այսօր
նուագի օր չէ:

Ժիւլիէն.— (Զարմացած) Բայց...

Լիզ.— Չպիտի նուագեմ, չեմ
ուզեր:

Ժիւլիէն.— Մի' չալեր բայց ջը-
ղայնոտելու տեղի չի կայ:

Լիզ.— (Աւելի ջղայնօտած) Ե՛ս,
ջղայնացած:

Ժիւլիէն.— Այնպէս կ'երեւայ:

Լիզ.— Եւ յետոյ, պէտք է որ
աշխատիս: Այո', այո', անգամ մը որ
ատանկ լուրջ դատ մը ձեռք անցու-
ցած ես:

Ժիւլիէն.— Ուզածդ թող ըլլայ,
նօթագրութիւններս կարգի դրած ես
արդեօք:

Լիզ.— Ահաւասիկ պարութան: Եւ
1874ի Տալօզը՝ դատավարութեան
համար:

Ժիւլիէն.— Երազի մէջ կ'ապրիմ
կոր: Պարութաներս կարգ կ'անոնի
դրուած, ինչպէս նաեւ գրադարանս:
Զորս կողմս ծաղիկ:

Լիզ.— Եւ քու մինիսիկ կ'սիկդ՝
պատրաստ՝ պերճախօսութիւնդ ըմ-
բոշխնելու:

Ժիւլիէն.— Ա՛խ, ի՞նչ աղւոր ար-
հեստ՝ փաստաբանութիւնը: Նա', ո՛ւր
տեղն էինք:

Լիզ.— Յառաջաբանութիւնը ա-
ւարտեցաւ:

Ժիւլիէն.— (Ինքնահաւանութեամբ)
Ինծի նայէ, մինակ մեծ կարեւոր հա-
ուածները քեզի գրել պիտի տամ:
Մնացածը ես դատաբանին մէջ բեր-
նուց կը զրուցեմ:

Լիզ.— Ատանկ թող ըլլայ. հիմա
սկսինք դէպքերու իրայայտութեան:

Ժիւլիէն.— Այո', քիչ մը պրպը-
տել պիտի ուզէի Ժէնովէն Լօրէի

ինքնութիւնը: Կայնէ', կը գրե՞ս կոր
(Վեր վար կը պարտի Լիզին գրել
տալով) Հոս է, պարունայ, որ ի հան-
դես կուզայ պատկերը այդ տարօր-
նակ եւ հակասութիւններով լեցուն
նկարագրին, այնպէս ինչպէս որ՝
այնքան ցաւալի դէպքեր կազմած
էին զայն...

Լիզ.— (գրելով) Գէշ չէ:

Ժիւլիէն.— Հարկ կայ՝ ձեզի քե-
տու քի այդ սիրտը պարզունակ մնա-
ցած է հակառակ մտքի այնքան օր-
նորհներուն: Հարկ է որ ձեզի պար-
զեմ տառապելու այն պէտք, սօղ-
ուած օտարունակ զուարդուն դիմա-
կի մը տակ: Վերջեւ տամ ձեզի...:

Լիզ.— (վեհերօք) Կրնամ արդեօք
ընդմիջել:

Ժիւլիէն.— Բնականաբար:

Լիզ.— Չպիտի սրդողիս, չէ՞:

Ժիւլիէն.— Անշուշտ ոչ:

Լիզ.— Ինչո՞ւ այդքան բացա-
զանչութիւններ եւ այդքան հարցման
կէտեր: Պերճախօսութեան այդ եղա-
նակը քեզի չեմ վայելցնիր:

Ժիւլիէն.— Ինծի չի վայել:

Լիզ.— Գուցէ կը սխալիմ, բայց
մտիկ ըրէ: «Մեք պարզութեան կը
միացնէ մտքի շնորհները: Ուրախ,
զուարթ երեւոյց դիմակին տակ, տա-
ռապելու պէտք մը կ'սփոթէ: Եւ այդ
կնկանք...»:

Ժիւլիէն.— (Քնքուռ կերպով) Ծի-
տակ է, իրաւունք ունիս:

Լիզ.— Ասկէ դատ, շատ չեմ հաւ-
նիր «սրտի պարզութեան» եւ ոչ ալ
«մտքի շնորհները» եւ ոչ ալ բոլոր այն
հակադրութիւնները որ ճարտասանու-
թիւն կը հօտին: Ի՞նչ է քու խէտիդ,
ծանր չափաւորութիւնը չէ՞, թող
հոգստորը մոռնան եւ մտիկ ընեն մար-
դուն որ կը խօսի, ի՞նչ կ'ըսես:

Ժիւլիէն.— (Յանկարծաւ խան-
դաղաօտմով մը) Իմ պարզիկ շրջադ-
գեստով քարտուղարս, պերճախօսու-
թեան ամբողջ արուեստը քու քանի
մը բառերուդ մէջ կը կայանայ:
Սքանչելի բաներ ըսելու ի՞նչ գող-
տրիկ եղանակ մը ունիս դու: Ա՛խ
ինչ աղւոր է քու քովդ աշխատելը,
մտածելը եւ ապրելը: (Համբար մը
կ'ուզեմ ասել Լիզ) Ձէ, տակաւին մի'
վառեր: Եկուր տես՝ արեւը մարը կը
մտնէ կոր Նօթը-Տամի ետին:

Լիզ.— Եւ մշուշները կը փարա-
տին:

Ժիւլիէն.— Սէնի վրայ շողենաւ-
ները իրենց լոյսերը կը վառեն, երե-
ւակայական կենդանիներու հանգոյն:

Լիզ.— Եւ մինակ ենք...:

Ժիւլի.— Տարբեր Լիզ մըն է որ
աչքիս կ'երեւայ այնքան խռովիչ,
այնքան խորհրդաւոր, Լիզ մը որ
մինակ ինծի համար գեղանի է:

Լիզ.— Այո', այդպէս յաւիտե-
նական բաներ ըսէ ինծի:

Ժիւլիէն.— Հօգիւս:

Լիզ.— Բոլոր ըսելիքդ այս է:

Ժիւլի.— Ա՛խ, եթէ կարելի ըլլար,
կ'երթայինք միասին առանձնանալ
ճգնարանի մը մէջ, ամբողջ կեան-
քերնիս հոն անցնելու համար, ի՞նչ
հարկ դատ վարել, տքնիլ, պայքա-
րիլ: Երջանկութիւնը այնքան դիւրին
է ձեռք անցնել: Քիչ մը ընթերցա-
նութիւն, քիչ մը երաժշտութիւն,
պտոյտներ իրիկունը լեռան վրայ կամ
լճակին, եւ երբեմն երկարաշունչ ճամ-
բորդութիւններ, ասկէ աւելի ի՞նչ
պէտք է երբ մարդս կը սիրէ:

Լիզ.— Ի՞նչ պարզասիրտ եւ ի՞նչ
խստամիտ մարդ ես դու, վայր-
կեանքն տղաւորութեան տակ ապրող
մէկը: Այս պահուս սիրահարի դեր

մը կը խաղաս անկեղծօրէն: Բայց տարի մը չանցած, ինծի հետ միասինակ, ադ քու ճշնարանիդ մէջ պիտի սկսիս ատել զիս, այդ քու միեւնոյն անկեղծ սրտովդ:

Ժիւլիէն.— (Պարզօրէն) Դուն ատանկ կը կարծես:

Լիզ.— Փռնաւոր չես նէ, և կը կարծես թէ կը մոռնամ քու հետաքրքրութիւններդ, բարկութիւններդ, քու մենամարտերդ և տարփանքներդ: Դէմ մի՛ խօսիր ինծի, բանգէտ պարոնս, զքեզ կը սիրեմ այնպէս ինչպէս որ ես: Ես այդ ուժգին կեանքին համար հոգի կուտամ: Քեզ հետ քալել հաճելի է ինծի Բարիզի վրայ տիրապետելու և բոլոր կիներուն հետ, ամէն օր նոր նոր յաղթանակներ տանելու համար:

Ժիւլիէն.— Քիչ մը կը չափազանցես կոր:

Լիզ.— Չըլլայ որ ըսես թէ ինձմէ զատ ուրիշ կին չի կայ աշխարհիս վրայ, կրնայ ըլլալ որ հաւատամ և այսպէսով կը վախնամ որ վրաս խնդացնելու պատճառ կ'ըլլաս:

Ժիւլիէն.— Իմ անուշիկ կնիկս:

Լիզ.— Ձէ, ո՛չ կինդ, այլ՝ հոմանունիդ, ա՛խ, որքան պիտի ուզէի սոսկ հոմանիդ ըլլալ, մինակ սիրով տիրացած ըլլալու համար քեզի:

Ժիւլիէն.— Եթէ այդպէս է ինչո՞ւ հետս կարգուեցար:

Լիզ.— Անանկ պատուաւոր ընտանիքի աղջիկ մըն էի որ: Դուն զիս կ'առնէիր, իմ վատ բարեկամս, առանց հարսնիքի, առանց եկեղեցիի:

Ժիւլիէն.— Ինչո՞ւ չէ, եթէ քիչ մը ոտք կոխէիր:

Լիզ.— Անշուշտ բաւական ազատ կ'ըզգաս կոր դուն զքեզ: Եթէ օր մը

դադրիս զիս սիրելէ, անմիջապէս պիտի ըսես ինծի:

Ժիւլիէն.— Ըսել է չես տեսնար կոր թէ ո՛րքան փոխուած եմ, երբ գիրքերս կը հեղինակէի, բան մը չէի գիտեր, ես գոյութիւն չունէի: Ես զիս կը գտնէի այն ամէն փոփոխամիտ էականերուն մէջ որ ինծի կը նմանէին, և դիպուածին հետեւելով կը կարծէի թէ ազատ մարդուն մէկնեմ: Բայց քու շնորհիւդ հասկցայ թէ օրինաւորութիւնն ալ իր բանաստեղծութիւնը ունի: Հիմա սակայն կը մեղքնամ ամէն անոնք, այն թշուառները որ զիրար կ'առնեն և կը դատուին իրարմէ, միեւնոյն տափակ, դձերիկ պատմութիւնը այլուր սկսելու համար: Առանց հանճարի այդ անապարձ մարդիկ որ տուփանքը կը կապեն, այդ կոյրերը որ չեն տեսներ թէ հաւատարիմ սիրահարները սիրոյ ազնուագարմ ասպետներն են, այդ ողորմելիները չեն գիտեր մինակ մէկ կնկան մէջ տիրանալ բոլոր կիներուն: Ազատ ըլլալ, աստիկա ընտրել բնի է գերութիւններուն ամէնէն գեղեցիկը: Դուն ընտրեցիր իմ գերութիւնս, ես ինքս լաւագոյն մը չպիտի կրնայի գտնել:

Լիզ.— Ձի գտնուած մարդ ես, աղւորս, ուստի պէտք է որ անմիջապէս քեզի ըսես թէ (Ինքզինքին գալով եւ օփոքուած) զգացած ուրախութիւնս, այո՛, որովհետեւ, անշուշտ կը հասկնաս, երբ դուն այնքան կը քծնիս... ուրախութիւնս, որ սովորաբար...

Ժիւլիէն.— Խենդ ու խելառ բաներ կ'ըսես կոր, խուչիկս: Քնքուշ ես այսպէս, բայց խենդ բաներ կ'ըսես կոր (դուրս կը զարնուի) Ո՞վ է, մտէ՛ք... ասանկ աղւոր աղւոր աշխատած ատեններս:

Սպասուհին.— (Ներս մտնելով) Տիկին տը Բրայլ:

Ժիւլիէն.— Կրողը տանի:

Սպասուհին.— Տիկին տը Բրայլ աղերսագրի մը համար եկած է:

Ժիւլիէն.— Ի՞նչ աղերսագիր:

Լիզ.— Պէտք է ընդունիլ զինքը:

Ժիւլիէն.— Ներս հրամցուր (Սպասուհին դուրս կ'ելլէ, Լիզին) Պաշիկ մը տուր:

Ժիւլիէն.— Պաշիկ մը. չո՛ւտ:

Լիզ.— (Թող տալով որ համբուրէ) Պաշար խնդ. ես:

(Ֆրանսիցի գալը կ'իմանան եւ իրարմէ կը հեռանան):

ՏԵՍԻԼ Ե.

ԼԻԶ, ԺԻՒԼԻԷՆ, ՖՐԱՆՍԻԶ

Ֆրանսիցի (Թեթեօրէն արուեստակեալ) Պոմփո՛ւր, աղւորիկս: Արդեօք, արգէ՛լք եղայ:

Ժիւլիէն.— Ընդհակառակը:

Ֆրանսիցի.— Շատ չպիտի կենամ: Անկարեա մը տուին ինծի ուրիշ ոչինչ:

(Պայուսակին մէջ բան մը կը փնտռէ) Կ'երեւայ թէ փառապանծ ստորագրութիւններու պէտքը կայ և դուք միտքս ինկաք, մե՛ք:

Ժիւլիէն.— (Գլուխ բռնելով) Շո՛ղոմ բաներ կ'ըսէք կոր մեզի:

(Ֆրանսիցի պայուսակին կը հանէ պահարան մը գոր կը յանձնէ Ժիւլիէնի):

Լիզ.— (Ֆրանսիցի սափ-ա-մենը աչիւն անցնելով) Աս ի՞նչ աղւոր ճարմանդ է. (Ֆրանսիցի) դաւաթ մը թէ՛յ:

Ֆրանսիցի.— Ձէ, շնորհակալ եմ:

Լիզ.— Ուրեմն մէհրինկ մը:

Ֆրանսիցի.— Եւ ոչ իսկ:

Լիզ.— Դուք գիտէք, խիստ լաւ պատրաստուած են սակայն:

Ֆրանսիցի.— (Արհեստական մեղամաղձոսութիւնով մը) Միշտ շատակեր հէ՛, ա՛խ, ես շատոնց է որ ախորժակըս կորսնցուցած եմ:

Լիզ.— Այս ճարմանդը հիմաւալի է: Ժիւլիէ՛ն, միեւնոյնը կրնա՞ս արդեօք գտնել:

Ժիւլիէն.— Եթէ լաւ փնտռուի:

Լիզ.— Կը խոստանաս, չէ՛. (Ֆրանսիցի) Երէկ գիշեր ի՞նչ աղւոր երկոյթ մը անցուցինք Բօլ Պրէտի տունը: Մանկամարդ պարուհին պարզապէս սքանչելի էր:

Ֆրանսիցի.— Ես ձեր վրայ կ'ըսեմ չանամ, հոգիս, ընտո՛ր կ'ընէք որ երբէք չէք ձանձրանար:

Ժիւլիէն.— (Պահարանին մէջ գտնուած բուրբ Եւրուսակելով կարդալ) Սիրօշարակ խմած ենք մենք:

Ֆրանսիցի.— Եթէ տակաւին մէջը մնացած է այդ սրուակը ինծի՞տուէք: Մեռնելու աստիճան կը ձանձրանամ կոր: (Գիւր մը աչիւն զարնելով) Շա՞տ գոհ) Դուք իմ վէպերս կը կարդաք եղեր հա՛:

Լիզ.— Բոլոր տիեզերքին պէս:

Ժիւլիէն.— Դուք՝ Սթէնտալի հոգեբանութիւնը մեզ կը յիշեցնէք:

Ֆրանսիցի.— (Յափօթակուած) Ի՛րա՞ւ կ'ըսէք:

Լիզ.— Եւ Շաթօպրիանի ո՞ճը ունիք:

Ֆրանսիցի.— (Առանց համոզման) Ես Բօ օ՛ւանը (Peau d'Ane) կը նախընտրեմ:

Լիզ.— Ձեզի գաղափարակից չենք մենք:

Ժիւլիէն.— Առաջին գլխին մէջ նկարագրութիւն մը կայ, Պրըթա-նիոյ...:

Ֆրանսիւն.— (Թափեցականաձայն) Քէր զէքը, չէ՛, հին դղեակը: (առուես-ճակեալ աղիւսմարհանգով մը) Աստիճաքի մէջ, մօրս կը պարտիմ զայն: Այդ դղեակին մէջն է որ մայրս մե-ռաւ, ես ալ հոն ծնած եմ: Այնան՝ պէտք է որ ձեզ հոն տանիմ օր մը: Պիտի տեսնէք, աշխարհիս մէկ ծայրն է, ճահիճներ կան հոն ապառաժներ և մմրկներէ ճռզած շոճիներ: Մա-ռապտանը՝ անապատին մէջ ուղիւստ մըն է: Անդին ալ Ուկկէանոսը: Մինչեւ եօթ տարու ըլլալս վայրենիի մը պէս հոն տեղ ապրեցայ, հոնկէ դուրս ելլելու չէի... Ինչ եւ իցէ սա թուղ-թը ստորագրեցէք որ մեղամաղձո-տութենէս ազատիք:

Լիզ.— (Թուղթը առնելով) Խնդի-րը ի՞նչ է, նա՛, Ժէրվէզ Ֆորթէնի գործը:

Ֆրանսիւն.— Կը խնդրուի որ այդ կնկան համար պատժի թեթեւացում մը ձեռք անցուի:

Լիզ.— (Միտ կարգալով) Շատ շահեկան է:

Ժիւլիէն.— (Շատ անուշաբան) Չպիտի ստորագրես, կը հասկնաս, Լիզ:

Լիզ.— (Քօմիք սրտեցանգով) Ի՞նչ բարի, խելք հասնելիք բան չէ ըսածդ, ըսել է դուն գուր չունիս թշուառ արարածի մը համար:

Ժիւլիէն.— Գո՛ւթ, այո՛, բայց:

Լիզ.— Թշուառ կին մը, տաս-նոց մը չունէր և որ տասը զաւակ ունեցած էր...

Ժիւլիէն.— Ընդունեցէք որ... տասըմէկերորդը չէր ուզած ունե-նալ... քիչ մը անշնորհք կերպով:

Լիզ.— Եթէ կը կարծէք որ դի-րին և հեշտին բան է տանըմէկ լա-կոտ ունենալ: Եթէ անոր տեղը դուք ըլլայիք:

Ժիւլիէն.— Խնդիրը ասոր վրայ չէ: Լիզ.— Ամէնքն ալ մէկ են՝ սա-էրիկ մարդերը, անանկ մէկ կ'ընեն որ: Բայց ես, հաւատացէք խօսքիս, կէս-երկոտուսանեակին արդէն համ-բերութիւնս հատած պիտի ըլլար...:

Ֆրանսիւն.— Բարձր, բարձր, դուք շատ հեռուները կ'երթաք կոր:

Ժիւլիէն.— Եւ ընկերական տե-սակէտով, անհերքելի է որ...:

Լիզ.— Ընկերութիւնը... ես խերն եմ անիծեր այդ ընկերութեան:

Ժիւլիէն.— Բայց պէտք չէ մոռ-նաս, սիրելիս, մարդաթափութեան միշտ յարաճուն վտանգը:

Լիզ.— Կը խնդրեմ, ձեր փաստա-բանութիւնը ձեզի պահեցէք, հո-դատարանը չենք:

Ժիւլիէն.— Վերջապէս իրաւա-բանօրէն, ընութեան բողձանքը...

Լիզ.— Բնութիւնը, բնութիւնը, ի՞նչ, վայրենիներու մէջ կ'ապրինք կոր:

Ֆրանսիւն.— Աստորքան խանդա-վառութիւն կը դնէք կոր գոր-ծին մէջ:

Ժիւլիէն.— (խնդալով) Մեր մըտ-քէն անանկ բաներ անցնել կու-տաս կոր:

Լիզ.— Ի՞նչ է ձեր մտքէն ան-ցածը, ըսէք տեսնեմ: Ըսել է կարելի չի պիտի ըլլայ այլեւս վիճաբանիլ... առանց որ անմիջապէս... ի՞նչ կ'ուզէ թող ըլլայ, ես ստորագրութիւնս կը դնեմ, այդ խեղճ կնկան համար: Ա-սիկա կ'ընեմ յատկապէս ձեզի դէմ երթալու համար:

Ժիւլիէն.— (Կնկանը նայելով եւ

մտաւանջ) Բան մը ունենալու է, խելքս չի հասնիր կոր:

Լիզ.— (Գրասեղանին մօտ) Մե-լան չի կայ, ի՞նչ ալ գէշ գրիչ է:

Ժիւլիէն.— Տարօրինակ բան:

Լիզ.— (Թուղթը վերադարձնելով Ֆրանսիւնի եւ ֆաշագործութիւն մը քածի պէս) Ահա՛ւստիկ:

Ֆրանսիւն.— Շնորհակալ եմ, հիմա պէտք է որ տուն երթամ:

Ժիւլիէն.— (Թափեցականաձայն) Ինչ-պէ՛ս, կը մեկնի՞ք, չըլլայ որ ատանկ բան ընէք:

Ֆրանսիւն.— (Նորէն նստելով) Ու-ղիս առաջ չերթար կոր. (Ժիւլիէն երեսը կը քրուեցնէ) վայելք մըն է ձեր բոյնին մէջ մնալը: Միայն այն գաղափարով որ հարկ պիտի ըլլայ կամուրջներէն անցնիլ, Նօթ-Տամի քովէն անդոսկիլ և վեր ելլել երկա-թէ դարբնուած բազրիկներով սան-դուղներէն, այդ ամէնուն վրայ մը-տածելով, ես զիս արդէն պարզուած մաքրուած կ'ըզգամ: Այս հազիւ եր-կու ամիսներէ ի վեր զձեզ կը ճանչ-նամ և ինծի կը թուի թէ հին բարե-կամներ եկած գտած եմ: Ինչ աղէկ ըրիք, Մեքս Ֆլօրան, ձեր գիրքերը ուրանալով: Ատանկ ըրած ըլլալնուդ համար չէք զղջացած անշուշտ:

(Լիզ.— (Տղայաբար) Բայց մենք բան մը ուրացած չունինք, բոլոր ա-զատութիւններուն բարեկամը կը մը-նանք միշտ:

Ֆրանսիւն.— Դո՛ւք ալ:

Լիզ.— Ես՝ մանաւանդ:

Ֆրանսիւն.— Շատ մեղք պիտի ըլլար: Հարկ չի կայ երկար բարակ ձեր երեսը նայելու՝ զձեզ դատելու համար, մէկ սիրոյ մը միտակ կնիկն էք: Երջանիկ աղջիկ, շատ պիտի սի-րեմ զձեզ, գիտէ՞ք:

Լիզ.— Միեւնոյն ալ մենք ձեզի պիտի ընենք:

Ֆրանսիւն.— Իմ վրայօքս գէշ բաներ չեն ըսած երբէք:

Լիզ.— Աստուած չընէ:

Ֆրանսիւն.— Չէ՛րն ըսած թէ, պարոն Բրայլի պէս ազնուական մէ-կու մը հետ ամուսնանալէ առաջ ա-կադեմիան ճանչցած էի յանձին Ռա-ուլ Ժէրպիէի և Խորդարանը՝ յան-ձին Ժաք Վէրնէյօյի:

Լիզ.— Երբէք ըսուածներուն հա-ւատք չընծայեցիք:

Ֆրանսիւն.— Իրաւ էր: Օ՛հ, հը-պարտութիւնս թող չի տար որ բա-բեկամութիւն մը որսամ, կանխա-ըրած երկու փորձերս յուսովրէպ ըրին զիս, և երրորդը աւելի բան մը չարժեց:

Լիզ.— Բայց երեւցածին նայելով պարոն տը Բրայլ զձեզ կը պաշտէ:

Ֆրանսիւն.— Ի՞ր սէրը հոգիս կը հանէ կոր:

Լիզ.— Ինչո՞ւ ուրեմն հետը ա-մուսնացաք:

Ֆրանսիւն.— Ազատութիւնը ծանր կը կշռէր կոր վրաս, հիմա ալ ամուս-նութիւն է որ կը ձանձրացնէ կոր զիս:

Լիզ.— Ձեր օրինակը շատ քաջա-լերիչ չէ:

Ֆրանսիւն.— Թանցանքը որո՞ւն է եթէ հոգին միշտ կը փոխուի: Առկէց զատ հայրս անանկ գէշ կերպով կըր-թած է զիս որ: Ան շարունակ ինձ կ'ըսէր: «Աշխարհք քուկդ է, նայէ որ տիրանաս անոր»: Աշխարհքիս տի-րացայ: Բայց զայն ի՞նչ ընելիքս չեմ գիտեր:

Ժիւլիէն.— Ինծի տուէք որ կնո-ջըս ընծայեմ զայն:

Ֆրանսիւն.— Օ՛հ, այլեւս չի խորհրդածել, երբէք ինքզինքին չի

գալ: Յանկարծակի՛ր գալ, նոյնիսկ եթէ տառապիլդ զիտնաս, գուցէ դաւակ մը ունենայի, բայց չուզողներուն Աստուած տասը հատ կուտայ, ինչպէս ժէպլէզ Յօրթէնի: Նախախնամութիւնը բրածը, թողածը, խաչո՛ր, չի գիտեր:

Ժիւլիէն.— Քանի որ կ'ուզէք, մեր փոքրիկ մետասաներորդը ձեզի փոխ կուտանք:

Յրանսի.— Վրաս կը խնդաք, արժանի եմ ատոր, ո՞ր սատանան է արդեօք որ զիս՝ իմ վրաս խօսեցնել կուտայ: (Փոյթ ու խիստ կերպով) Մնաք բարով, ես կը մեկնիմ. ճամբան գիտեմ, ցոյց տալու պէտք չի կայ, (իր տխուրիւնը մոռնալով) աղէկ միտքս եկաւ, առաջին անգամ ներկայանալի թատերախաղի մը համար 35 թիւ օթեակը բռնած եմ Վառիէթէն: Հետո եկէք, խաղին համար շատ զուարճալի է կ'ըսեն կոր: (Ինքզինքին գալով) Հիմա հարցուցէք թէ ինչո՞ւ թատերն կ'երթամ: Թատերոնը ուրիշներուն կեանքն է: Իմ կեանքէս աւելի ուրիշներունը կը ճընչէ վրաս: (Փոյթ ու խիստ դուրս կ'ելլէ Լիզին որ կ'ընկերացայ. իրեն) Չէ, չէ, կը խնդրեմ, մի՛ գաք. մի՛ գաք:

(Լիզ Յրանսիին հետ վայրկեան մը դուրս կ'ելլէ):

ՏԵՍԻԼ Զ.

Լիզ, Ժիւլիէն

Լիզ.— (ճեղք մտնելով) Խեղճ կինը: Ժիւլիէն.— Առանց նպատակի, առանց սիրոյ անկանոն ապրած կին մը: Շիտակ ճամբան մեր բռնածն է, հոգիս: (Կը գրկէ: Յանկարծ Լիզ սե-

ղանքն կը կոթնի) Ի՞նչ ունիս, ի՞նչ կ'ըլլաս կոր. աղւորս:

Լիզ.— Ոչինչ, ոչինչ: Քացախ, նա՛ հոն օրմիցեին վրան:

Ժիւլիէն.— (Ապշուած) Քացախ, բանին վրայ, (կը վազէ կ'երթայ կը բերէ եւ կուգէ հոգուրսալ տալ), Չէ, չէ պզտիկ շաքարի մը, երկու կաթիլ՝ փառամեղի վրայ:

Ժիւլիէն.— (Ապշուածեցնել անդամալուծուած) Պզտիկ փառամեղի վրայ: Պզտիկ փառամեղի վրայ քացախ կ'ուզես հէ՛:

Լիզ.— Ալ օգուտ չունի, անցաւ:

Ժիւլիէն.— Երբուրէն՞ ի վեր է օր փառամեղով քացախ կը խմես կոր նայինք:

Լիզ.— Համը չե՞ս նայիր:

Ժիւլիէն.— Ինծի նայէ, խուշիկս, մէրհնկները, Իսլանտան, ճարմանդը, քացախը, պզտիկ փառամեղը, բցիչկ մը կանչելու ես, նօսոս:

Լիզ.— Իրա՞ւ կ'ըսես, ինչո՞ւ:

Ժիւլիէն.— Որովհետեւ... Ինծի կուգայ որ... դուն... այսինքն մենք, այո՛, մենք...:

Լիզ.— (Քօմիք արցունքներ քափելով) Երկուքս ալ վարպետ չի փրթանք:

Ժիւլիէն.— Ինչո՞ւ կուլաս անուշիկս, Լիզ, Լիզօթ, Լիզօն:

Լիզ.— (Հալկան շեշտով մը մինչեւ եօթը) Բժիշկը տեսաւ: Փետրվարին սպասելու է:

Ժիւլիէն.— Խեղճ աղջիկ, վիշտեր ունիս եւ ինծի չես բեր, հէ՛:

Լիզ.— Կը վախճայի որ զիս կը չեմես:

Ժիւլիէն.— Չեմեմ, բայց ըսածներդ հիանալի են:

Լիզ.— Ի՞նչ ալ շուտ կարծիք կը փոխես:

Ժիւլիէն.— Առաջ խրմալը էի:

Լիզ.— Կը վախճամ որ նորէն չըլլաս:

Ժիւլիէն.— Չէ, հոգիս:

Լիզ.— Կարելի է, հոգեակա:

Ժիւլիէն.— Լուրջ ըլլանք. կ'աղաչեմ, ինծի նայէ հիմա, մանչ ըլլայ նէ անունը ի՞նչ պիտի դնենք:

Լիզ.— Ուր մնացին աշխատութիւններդ, Իսլանտան: Եւ ոտքով գլխով ընտանեկան կեանքի մէջ թաղուելդ:

Ժիւլիէն.— Բայց լամուկ մը, Լիզօթ, քնքուշ լամուկ մը, պտրտիկ թաթիկներով, պտրտիկ տոտիկներով: Վայրկեան մը մտածէ: Ենթադրէ թէ այլեւս հոս չեմ, չպիտի ուզէիր մանչուկ մը ունենալ, սիրունկէկ լամուկ մը:

Լիզ.— (Արատուագին) Այո՛, «պտրտիկ թաթիկներով, պտրտիկ տոտիկներով»:

Ժիւլիէն.— Ինծի նայէ, երբ Վէրսայի ծառաստանին մէջ կը խաղայիր, քու պուպիկներդ, «Մարի-Անթուանէթ» «Բալաթին իշխանուհին», զանոնք չէի՞ր գգուեր:

Լիզ.— Ոչ, անոնք աչքս վախցուցած էին:

Ժիւլիէն.— Գիտե՞ս որ կը բարկացնես կոր զիս:

Լիզ.— (Աչքերը սրբելով) Իրաւունք ունիս, պարզապէս ծաղրելի եմ:

Ժիւլիէն.— Անկարելի բան է, ատանկ օրինաւոր զգացումներու հանդէպ սիրտդ չես կրնար գոց պահել:

Լիզ.— (աւելի լուրջ) Ատ ըսողը դո՛ւն ես, այդ ի՞նչ փոփոխութիւն:

Ժիւլիէն.— Կ'երգնում թէ, զափազանց ուրախութիւն կ'ըզգամ կոր:

Լիզ.— Ա՛խ, եթէ կարենայի խօսքիդ հաւատալ:

Ժիւլիէն.— Նոյն իսկ ահա քիչ մը հպարտութիւն. բաւական անասուն էի, ի՞նչ մեղքս պահեմ:

Լիզ.— Ուրեմն, սուտ չես: Ա՛խ, եթէ զիտնայիր թէ ի՞նչ սրտմաշուքի մէջ էի:

Ժիւլիէն.— Այսուհետեւ ատանկ գէշ գաղափարներ չպիտի ունենաս, կը խոստանամ ինծի:

Լիզ.— (Գուրգուրանով) Թէ քեզ կը սիրեմ:

Ժիւլիէն.— Հաւատա՛ ինծի, Լիզօն, մեր եսասէր երջանկութիւնը փտանդներէ հեռու չէր: Ո՞վ գիտէ, թերեւս այդ լամուկին պէտք ունէինք, ինքզինքնիս գտնելու համար:

Լիզ.— Անդադար իմ, քու, մեր վրայ կը խօսիս, բայց անիկա՛ խեղճ մանկիկը մենէ գո՛ւ պիտի մնայ: Ան ի՞նչ պիտի ըլլայ մեզի պէս ծնողքներու քով:

Ժիւլիէն.— Այդ լամուկը մարդ պիտի ընենք:

Լիզ.— Պիտի կրնա՞նք:

Ժիւլիէն.— Յետոյ, մանկան մը ծնունդ տալը, կրմանա՞ս, գործակցիլ ըսել է տիեզերքին հետ, եւ տիրանալ ըսել է պատառ մը անմահութեան:

Լիզ.— Ա՛խ, ինչո՞ւ ներքի չէ արդեօք մարդուս ուզածը՝ ընել: Ի՞նչ, կրնամ եղեր ես զիս փճացնել եթէ քեզիս այսպէս կուգայ կեանք տալու ուրիշ էակի մը, ես իմ կեանքիս տէրը չեմ եղեր այլեւս: (աւելի ցայտալուծ) առանց կանխաւ որոշած ըլլալու, առանց ատոր արժանի զգալու ես զիս, արարած մը, իմ յանցանքովս, դուրս պիտի գայ ինէ, պիտի ճանչնայ կեանքը: Եւ պէտք որ հաշիւ տամ իրեն այն կեանքին

համար զոր ես ակամայ իրեն տուած պիտի ըլլամ :

Ժիւլիէն.— Լիզ, Լիզ, ես զքեզ ինծի չափ վատ կը կարծէի և այն ապագան որմէ կը վախնաս, մինակ քու հաշուդ համար չէ: Բայց ապահով եղիր, պաշտելիս, ալիւս երբեմնի թեթեւ մարդը չպիտի ըլլամ, ես ալ

իմ բաժինս պիտի պահանջեմ քու նոր տքնանքներուդ մէջ, քու պարտակա- նութիւններուդ, քու հոգերուդ դէմ անտարբեր չպիտի գտնուիմ:

Լիզ.— (Սկեպսիկ) Ա՛խ, սիրելիս, ինչ աղւոր դատդ պաշտպանել գիտես:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱՅ

Միեւնոյն աշխատութեան սենեակ մը, բայց ուրիշ սան մը մեջ: Կարասի- ները գէշ աղէկ տեղաւորուած են եւ յայտնի կ'ընեն նոր տնայինութեան մը տակնուվրայութիւնը. Պատահաններուն դեռ վարա- գոյր չէ դրուած: Գորգեր եւ պատկերներ իրարու վրայ դիզուած են գետիկ: Դաշնակին վրայ արձանիկ- ներ, ճեմապակեայ անոթներ, գեղորներ տակնուվրայ դրուած, մինչդեռ եր- միներն վրայ բաց մը չիկայ ինչպէս նաեւ գրադա- րանին:

Բնին խորը դեպի աջ դռներ:

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՃԻՒԼԻԷՆ, ՊԵՐԹՈՒ ԵՅՈՅ
ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

(Վարագոյրը բացուելուն, Ժիւլիէն վեր վար կը պտտուի եւ գրի առնել կուտայ պատկերազարդ մը Պեր- քուի, որ կը գրէ:

Ժիւլիէն.— «Եւ չպիտի վարանիք, Տեա՛րք» (ընդմիջելով) հոս տեղ սա- ուրը բան մը չէ (Շարունակելով) «Ին- ծի հետ եզրակացնելու թէ» (Radi- teurին մօտենալով) Ո՛վ կեդրոնական ջեռուցման բանաստեղծութիւն, «որ այս թշուառ կիներ կրնար գտնուիլ- պէտք էր որ գտնուէր հիւանդագին վիճակի մը մէջ», ա՛խ, ինչ տխուր արհեստ է փաստաբանին: Ինչ և իցէ անցնինք, կարգացէք տեսնեմ:

(Թիկնաբոռի մը վրայ կը նստի եւ իր շուրջի տակնուվրայութիւնը կը դիտէ քովի դժգոհութեամբ մը):

Պերքու. «Հոս է, պարտնայք

երգուեալներ, որ ձեր առջեւ կը ներ- կայանայ ժամանակակից հոգեբանու- թեան մէկ ամէնէն տագնապալից խնդիրը» (Ժիւլիէն քիկնաբոռին դռ- ուած տեղը գէշ գտնելով, ուրիշ տեղ մը կը փնտռէ) «Եւ ստուգիւ, ձեզ կը հարցնեմ, պարտն երգուեալներ, ո՛ւր կ'սկսի մտարկութիւնը և ո՛ւր կը վերջանայ անձըգործն, եւ անոր հետ ո՛ւր կ'սկսի և ո՛ւր կը վերջանայ պատասխանատուութիւնը» (Ժիւլիէն վերստին կը նստի) «Բնորոշ կերպով չեղտուած քնածութեան՝ որ անպաշտ- պան ենթական կը մատնէ մագնիսո- ղին ամէն քմայքներուն» (Ժիւլիէն քիկնաբոռը կը փոխադրէ նախկին տեղը) «այս վիճակին միջեւ կ'ըսեմ, և այն մտքի և կամ նկարագրի տկա- րութեան՝ որ մարդոց չափերը կը դատապարտէ յաւիտենական կրաւո- րականութեան, հոգեբանական ե- րանգներու չարք մը կայ զոր ոչ ոք ինչպէս կ'երեւակայեմ, պիտի կրնայ

հերքել:» (Ժիւլիէն nsfի կ'ելլի եւ գաւեւեալան բարկութեամբ մը, դաւեակի՞ն վրային նենապակեայ անօր մը (potiche) կ'առնէ եւ կը քանդի քամի-նէին վրայ) «Կամովին կամ ոչ, գիտակից կամ անգիտակ, ո՞վ պիտի կրնայ երբէք ճշտել այն դերը զոր մտարկութիւնը կը խաղայ մեր ամէն մէկին ընկերական եւ կամ ներքին կեանքին մէջ:» (Ժիւլիէն բիւնօին վրային գեղօր մը կ'առնէ եւ կը քանդի քամի-նէին վրայ) «Աղքատներէն սկսեալ մինչեւ նարոյէն բոլոր մեծ գործարարները, Տէմօսթէնէ սկսեալ մինչեւ Միքայօ՝ բոլոր մեծ ճարտարապետները, Ալսիպիատէն սկսեալ մինչեւ Տօն-Ժուան բոլոր մեծ հրապարակները՝ (Ժիւլիէն միեւնոյն անօրը ձեռք բռնած վեր վար կ'երթայ կուգայ եւ չգիտէր ուր դնել զայն), ասոնց ամէնքն ալ ի՞նչ էին, Տեաք, եթէ ոչ տեսակ մը անգիտակից մագնիսողներ: Ասանկ ըսելովս, դիտաւորութիւն չունիմ անօգուտ հոստորականութեան պատկեր մը ցոլացնել, ընդհակառակը, կը համարձակիմ պընդել թէ...»

Ժիւլիէն.— (Միտ անօրը ի ձեռքին) կը բաւէ, կը բաւէ, հիմա ըսէք տեսնեմ, ի՞նչպէս կը դառնէ կոր:

Պերու.— Հիանալի, աս որքան եռանդ, որքան ողորկարանութիւն:

Ժիւլիէն.— Մի քաշուիք, Պերթու, ամենայն անկեղծութեամբ ձեր տպաւորութիւնը ըսէք ինծի:

Պերու.— Ըսի արդէն:

Ժիւլիէն.— Բան մը ձեր աչքին չի՞ դարձեր:

Պերու.— Ոչ բառ մը եւ ոչ իսկ վանկ մը:

Ժիւլիէն.— Բայց ապուշ բան է, սիրելի բարեկամս, ծայրէ ի ծայր ասպուշ: Իմաստը չափ հասարակ է,

ածականները գէշ ընտրուած եւ պարբերութիւնները խառնիխառն: Այդ ամէն «որեւէ կերպով» «ընդհակառակը ես կը պնդեմ» ներք, ինչպէս կը ներքէք ինծի այդ տեսակ բացատրութիւններ գործածել: Զգուշաւոր չափաւորութիւն մը, Աստուած իմ, այո՛, չափաւորութիւն: Երբ ինքզինքէս դուրս կ'ելլեմ, կայնեցուցէք զիս, պողպէք երեսիս: Ես պէտք չունիմ ձեր հրացման: Արդ, աւրեցէք սա շփոթարանութիւնները: Ամփոփենք. (ամանը սեղանին (guéridon) վրայ կը դնէ) «Ահա առիկ, Տեաք, ճշմարտութիւնը համակ, անշուշտ ներելի է ինծի հաստատել թէ՛ պատժական օրինադրին 64րդ յօդուածին համեմատ, ամբաստանալը...»

է. 74: Տեսնենք 64 է, թէ չէ 74:

Պերու.— 64:

Ժիւլիէն.— Ապահով էք, օրինադիրքը ո՞ւր է: (Գրքերուն մէջ գայն կը փնտռէ) Հիմա ալ օրինադիրքս մէջտեղ չի կայ: Զանգակը զարկէք, թնտացէք տեսնեմ, Պերթու: Եկէք միասին փնտռենք, կրկին չալիցէք, նորէն, մի՛ վախճաք ոչ ոք գալիք ունի: (Սեղանին վրայ գտնուած փաշի մը գրքերու անունները կարդալով) «Նորածին մանկանց առողջապահութիւնը» «Առաջին ակոհանունութիւնը», «Պէպէին ծանօթատարը»: Նա՛, աւասիկ, չէ՛, բայց անոր տեղ (Գրքերու դեզի մը քակ մանկանց ետէ՛կ մը գտնելով) Ըսելիք չի կայ, մի՛ նակ այս հատորը կը պակսէր գրքերուն մէջ:

Ապասուհին.— (Ներս մտնելով), Զի՛ս կանչեցիք:

Ժիւլիէն.— Ատանկ կ'երեւայ: Տիկինը ո՞ւր է:

Ապասուհին.— Պարոն Ռոմէի քովը:

Ժիւլիէն.— Նա՛:

Ապասուհին.— Պարոն Ռոմէ կուգայ կոր:

Ժիւլիէն.— (Առանց շարուքեան) Եւ ես չեմ իմանար հէ՛: Իրաւունք է ատկա: Տունին մէջ տեսա չի՞ կայ:

Ապասուհին.— Տասան Պարոն Ռոմէի քովն է:

Ժիւլիէն.— Դուք ո՞ւր էիք, ի՞նչ կ'ընէիք կոր:

Ապասուհին.— Ես ալ նոյնպէս Պարոն Ռոմէի քովն էի:

Ժիւլիէն.— Թամամ... Երբ պարզաները ներքն, հաճեցէք Տիկինին հարցնել թէ օրինադիրքս ո՞ւր կը գտնուի: Եւ հետեւինք բերէք, ինչքեմ, մուրճ մը եւ քանի մը գամ: (Ապասուհին դուրս կ'ելլի, Ժիւլիէն կը նստի եւ առանց մեծ դառնութեան) Ի՞նչ հանդիստ կ'աշխատուի կոր հոս, անանկ չէ՞. Պերթու, տունէ փոխադրուելը ի՞նչ հիանալի բան է եղեր... սա առանց վարագոյրի պատահանները, իրարու վրայ դիզուած գորգերը, սա մերկ ու ճերմակ պատերը: Թերեւս առարկէք թէ, արդիական բնակարաններուն միօրինակ պարզեցութիւնն է ատկա: Պատուհանէն նայածիդ պէս ալ (պասուհին կը մօտեցայ) ի՞նչ անճոռնիութիւն, նեղ բակ մը, քթիդ տակը ակոտները եւ տանը հինգ յարկերուն հինգ խոհանոցներն ալ աչքիդ առջեւ:

Ապասուհին.— (Զեռք բռնած գործիքներու օւփով ներս կը մտնէ) Տիկինը ըսաւ որ Պարոնին ըսեմ թէ, օրինադիրքը տեղ մը ըլլալու է, Պարոնին գրադարանին մէջ:

Ժիւլիէն.— Մերսի, Մարիէթ, տեղն ի տեղօք ըսուած բաներուն համար հողի կուտամ, (Ապասուհին կը մեկնի) Հայտնայինք, Պերթու, դուք ալ ինծի պէս ըրէք, սպասելով որ հրաշք մը մեզ վերադարձնէ սա

օրինադիրքը. մուրճ մը եւ գամ մը առէք, բաղդրեա պատկեր մը առէք եւ գամեցէք, բարեկամս, գամեցէ՛ք, ատկէ աւելի դրօշխ բան չի կայ, (Պերու պակսէր մը կը վերցնէ) պըգտիկ Բօրօ մը, չէ՞. Ի՞նչ բաղդաւոր էք: (Միջնորմի պատը ցոյց տալով). Նա՛, հող կ'ախցէք. (Պարու կ'սկսի գամել: Ժիւլիէն ինքն ալ պակսէր մը կ'առնէ, մուրճ մը եւ գամէր եւ գամել կ'սկսի): Պարթու՛, կարգուած է՛ք, զաւակներ ունի՛ք:

Պերու.— (Գամել տարուցալեւոյ) Ոչ տակաւին, Մէքս:

Ժիւլիէն.— (Նոյնպէս գամելով) Ունեցէ՛ք, բարեկամ, ունեցէ՛ք: Բանաստեղծին ըսածին պէս:

«Երբոր կ'երեւայ, ընտանեկան շրջանակը, մեծաշունդ կը ծափէ, իր անուշ նայուածքը որ կը պլպլայ, բոլոր աչքերը կը փայլեցնէ»

(Դուրս կը գարնեն) Մտէ՛ք:

ՏԵՍԻՍ Բ.

Նոյնն, յետոյ ՖԵԱՆՍԻՆ.

Ֆրանսին.— (Խոր՝ ներս մտնելով) Ես որ կը վախճայի թէ մի՛ գուցէ դատաւարութիւն մը չընդմիջեմ: Ի՞նչ կ'ընէիք կոր, տեսնեմ:

Ժիւլիէն.— Ոչինչ... Ոտանաւոր մը կ'արտասանէի կոր սպասելով որ կահայարդարները գան: (Ֆրանսին մօտեցալով, ձեռքին կ'առնէ ծաղիկներու կապոց մը) Հանդուրժեցէ՛ք որ ձեր բռնէն թեթեւեմ ձեզ, սիրելի Տիկին, եւ համբոյր մը զետեղեմ այդ փառաշուք ձեռքին վրայ (Պերուի) կրնաք մեկնիլ, Պերթու: Այսօրուան չարաչար աշխատութիւններն իսկ բաւեն, ալ ուղեղնիս չպիտի կրնար դիմանալ: Վաղը ուրեմն, ժամը հինգին:

Պերրու. — Շատ աղէկ, մէ' թր: Տիկին'...

ՏԵՍԻԼ Պ.

ՖՐԱՆՍԻՆ, ԺԻՆԼԻԷՆ

Ֆրանսին. — Հաւատա՞մ որ այս պարոն Պէրրուն ձեզի ծառայութիւններ կը մատուցանէ:

Ժիւլիէն. — Ահագնօրէն:

Ֆրանսին. — Եւ Լիզը չի' նախանձիր կոր:

Ժիւլիէն. — Դաժանօրէն տանչուելու է:

Ֆրանսին. — Քիչ մը առաջ զինքը տեսնել ուղեցի, զիս ճամբու դրաւ:

Ժիւլիէն. — Ուրիշ հոգեր զինքը վար կը դնեն:

Ֆրանսին. — Կ'երեւայ թէ իր առանձնասենեակին մէջ երբ Ռոժէն կուլայ, ալ ուրիշ ձայն լսուելու չէ:

Ժիւլիէն. — Դրացիներնուս դաշնակ, այդպէս սի զրպարտէք:

(Ձանգակը կը չալի)

Ֆրանսին. — Կարճ կապեմ. կ'երեւայ թէ ան կը նախնարտէ այս զրադարանի սենեակին մէջ զիս ընդունի:

Ժիւլիէն. — Իր հանգստութիւնը այդ կը պահանջէ:

Ֆրանսին. — (Ծաղիկներու կապոցը քակելով) Քիչ մը կանանչութիւն բերի զինքը զուարթացնելու համար:

Ժիւլիէն. — Ձեր անձը պիտի բաւէր:

(Նորէն զանգակը կը զարնէ):

Ֆրանսին. — Ինչո՞ւ մարդ կը կանչէք:

Ժիւլիէն. — Թէյ պիտի ուզէի:

Ֆրանսին. — (Ամաններու մէջ ծաղիկներ դնելով) Թէ՛յ, չէ՛ք ամչնար:

Երբ ասանկ սրաբուշ ծաղիկը ունիք:

Ժիւլիէն. — Իրաւունք ունիք: Դուք ամբողջ գարունը բերիք: Ասոր փոխարէն ինձմէ ի՞նչ պիտի ուզէք:

Ֆրանսին. — Ձեր մտքէն անցածէն շատ աւելին:

Ժիւլիէն. — Ձիս կը չփացնէք կոր:

Ֆրանսին. — Առանց կատակի, ձեզի ներկայացնելիք աղաչանք մը ունիմ, բայց այնքան արտառոց որ յայտնել չեմ համարձակէր կոր:

Ժիւլիէն. — Նորէն աղերսագիրք մը: անցեալ տարուանին պէս:

Ֆրանսին. — Թէեւ նուազ անշահախնդիր: Հայրս խօսք տուաւ որ ձեզի պիտի խօսի այս մասին: Վաղը զինքը պիտի տեսնէք:

Ժիւլիէն. — Այդքան կ'սնոտ չէ ուրեմն:

Ֆրանսին. — Մեծ որոշում մը տուի:

Ժիւլիէն. — Ի՞նչ որոշում:

Ֆրանսին. — Չեմ գիտեր: Հայրս ձեզ պիտի բացատրէ, աւելին մի' հարցնէք ինծի:

Ժիւլիէն. — Այդ գաղտնիքն է արդեօք որ զձեզ այդքան կ'ուրախացնէ:

Ֆրանսին. — Դիտեցիք հէ՛, եւ իրաւ ալ ժամանակէ մը ի վեր, մեւ լամպադոտութիւնս կորսնցուցի: Կարծես նոր աշխարհ կուգամ կոր: Այժմ կեանքս նպատակ մը ունի: Եւ արտառոց պատահմամբ մը, ես որքան կը զուարթանամ, դուք այնքան աւելի երեսնիդ կը թթուեցնէք:

Ժիւլիէն. — Երեսայդքան թթուեցուցած եմ:

Ֆրանսին. — Եւ կասկածոտ ալ էք, վտանգի մը հոտը առնող քաջացեղ ձիու մը պէս:

Ժիւլիէն. — Ատ որքան վիպակահուծիւն է ձերը:

Ֆրանսին. — Երանի թէ ձեր սրբանդուութիւնը խղճարութեան մը արդիւնքը չըլլար:

Ժիւլիէն. — Ի՞նչ ոճիւր գործած եմ:

Ֆրանսին. — Անկեղծ եղէք, ձեր զաւակը շատ կը սիրէք:

Ժիւլիէն. — Կը սիրեմ զաւակս, այնքան որքան կը սիրուին երեք ամսու տղաքը:

Ֆրանսին. — Այսինքն:

Ժիւլիէն. — Երբեմն շատ...:

Ֆրանսին. — Եւ ստէպ քիչ:

Ժիւլիէն. — Ծնած օրը, օրինակի համար:

Ֆրանսին. — Այն օրը ուր այնքան քաջութիւն ցոյց տուիք:

Ժիւլիէն. — Լիզը թող չի տուաւ որ սենեակը մտնեմ:

Ֆրանսին. — Ասոր համար շատ դժուարութիւն քաշած ըլլալու չէ:

Ժիւլիէն. — Բայց իմ աշխատութեան սենեակէս իր ցաւ քաշելը կ'իմանայի կոր:

Ֆրանսին. — Արդեօք որքան սիրտերնիդ հատաւ, խեղճ բարեկամս: Թերեւս կ'ուզէիք որ Լիզը գար և ձեզ մխիթարէր, ներնցէք իրեն: Հաւատացէք որ ինքը՝ անդին շատ զրադուած էր:

Ժիւլիէն. — Այդ օրը, անիծեցի այդ լակոտը, ինքզինքս ալ միասին, այդքան տառապանք, կեանքը կ'արժէ:

Ֆրանսին. — Ես ձեզ կը ճանչնամ, փիլիսոփայ կտրած ըլլալու էիք:

Ժիւլիէն. — Եւ երբ բերին ցոյց տուին ինծի այդ կարմիր մսակոյտը որ կուլար ու կը ճչէր...:

Ֆրանսին. — Ան ալ իր դատը այդ կերպով կը պաշտպանէր: Հօրը ելած է: Ուրեմն ինչո՞ւ կը գանգատիք:

Ժիւլիէն. — Հայր ըլլալու արուեստը մէկ օրուան մէջ չէ որ կը սորվուի:

Ֆրանսին. — Խօսքը մէջերնիս, այդ բանին համար շատ յարմարութիւն ալ չունէիք:

Ժիւլիէն. — Մի, ներողութիւն, հիմա շատ փոխուած եմ:

Ֆրանսին. — Տակաւին չէք սակայն այն հաւալուան որ իր սիրտը ձագերուն կերցնել կուտայ:

Ժիւլիէն. — Սաթուրնոսն ալ չեմ սակայն որ իր պզտիկները կ'ուտէր:

Ֆրանսին. — Խնդրը հոն է որ Լիզ հիմա երկու ամսահոգութիւն ունի:

Ժիւլիէն. — Դրեմէ երկու սէրեր:

Ֆրանսին. — Եւ դուք սովոր էիք միահեծան իշխելու:

Ժիւլիէն. — (Մտածելով) Հիմա՝ ա'ւաղէկ չի հագուիր կոր:

Ֆրանսին. — Ռոժէ քուայիքներու կարեւորութիւն տուող չէ:

Ժիւլիէն. — Այլ ևս ոչ երաժշտութիւն և ոչ ալ աշխատակցութիւն, ջութակս արձագանք չունի և աշխատութիւնս ցնծութիւն:

Ֆրանսին. — Մի մոռնաք որ ես ալ ձեզի պէս լքուած մըն եմ:

Ժիւլիէն. — Բաղդատութիւնը կը պաշտեմ:

Ֆրանսին. — Բարեկամութիւնս ունէի Լիզին համար, բայց ան դիւրաւ մոռցաւ զիս:

Ժիւլիէն. — Մէկ խօսքով, երկուքս ալ աչքէ ելած ենք:

Ֆրանսին. — Մեր գլխուն ճարը նայելու ենք:

Ժիւլիէն. — Եւ պէտք է մխիթարուինք... միասին:

Ֆրանսին. — Ի՞նչ Բեղանակով կը հասկնաք ատիկա և կամ ի՞նչ մտքով կ'ըսէք:

Ժիւլիէն.— Ես դժոխքին կը նըմանիմ որ բարի դիտաւորութիւններով սալայտաւորուած է:

Ֆրանսիւն.— (Առանց համոզման) Ես ի՞նչ բերկրանք կրնամ պատճառել ձեզի: Ես ինքս վրդովուած եմ, և շփոթութիւն կը սփռեմ չորս դիւս. արդէն աչքերս դէպի անցեալը կը դարձնեմ և անոնք կ'ահաբեկին շատ մը յիշատակներու ի տես:

— Ժիւլիէն.— Ըսել է, դուք երբէք միտք չունիք զիս Քէրսէնք առաջնորդելու, ձեր ինչդեակին մէջ: Ի՞նչ աղէկ պիտի ըլլար, երթալ հանգստանալ հայրենական յոգնութիւններէ:

Ֆրանսիւն.— Ստէպ երազած եմ բարեկամութեան մը վրայ որ խորունկ ըլլար, շատ անուշ, պայծառ նաղորդութիւններէ հեռու: Երազած եմ հոգիներու ներդաշնակութեան վրայ, մեզի պէս ազատասէր արարածներու միջև:

Ժիւլիէն.— Բարեկամութիւն մը...:

Ֆրանսիւն.— Ատոր պիտի համա-կերպէիք:

Ժիւլիէն.— Պայմանաւ որ այդ բարեկամութիւնը շատ անապակ չըլլայ:

Ֆրանսիւն.— Ի՞նչպէս, դուք, Ժիւլիէն, դուք այն մարդն էք որ պիտի կրնար ձեռք քաշել Լիզէն:

Ժիւլիէն.— Ես ատանկ բան չըսի, կինս և ընտանեկան յարկս կը սիրեմ, թէև ատիկա քիչ մը ծիծաղելի երեւայ: Ես կեանքիս կայանք մը տուի բան մը չպիտի կրնայ զայն փոխել տալ: Բայց ասոր հետ մեկտեղ թեթև, կատակի ձեւով բանի մըն ալ թըշնամին չեմ:

Ֆրանսիւն.— (Շիճծու կերպով) Որքան իրարմէ կը տարբերինք եղեր:

Ես սուտէն կը սոսկամ: Երբէք անցողակի սէրերու կին մը չպիտի կրնամ ըլլալ, խո՛ր...: Սիրած մարդս պէտք է որ ամէն բան թողու և ետեւէս գայ: Ազատ ըլլ լու է ինծի համար, ինչպէս ես կ'ուզեմ ազատ ըլլալ իրեն հանդէպ:

Ժիւլիէն.— Ա՛ռ քեզի վէպ մը եւս:

Ֆրանսիւն.— Ո՛չ բոլորովին, սիրելի բարեկամս... որովհետեւ այս առտու իսկ պարոն Բրայլէ գատուեցայ:

Ժիւլիէն.— Ի՞նչ կ'ըսէք:

Ֆրանսիւն.— Եւ շունչս՝ հօրս քովը առի որ խնդ կտրեցաւ:

Ժիւլիէն.— Բայց Պարոն Բրայլէ, հիմա ի՞նչ պիտի ընէ:

Ֆրանսիւն.— Ըստ սովորականին խիստ հաւանական է որ, ամէն տեղ պիտի ըսէ թէ անձնասպան պիտի ըլլայ և կամ թէ զիս պիտի մեռցնէ:

Ժիւլիէն.— Բայց եթէ ձեզ բռնել տայ, ինչ որ իրաւունքն է:

Ֆրանսիւն.— Դուք փաստաբան էք, թող անիկա իրաւունք ունենալը հաստատէ:

Ժիւլիէն.— Ատանկ դատ մը վրա՞ս առնեմ: Մտքերնուդ անգամ մի՞ անգրեմէք:

Ֆրանսիւն.— Երգեօք խօսելու կարողութիւննիդ կորսնցուցի՞ք:

Ժիւլիէն.— Սկսնակ փաստաբանի մը չէ որ պիտի ուզէիք անշուշտ ձեր շահերու պաշտպանութիւնը:

Ֆրանսիւն.— Եթէ հռչակ վաստկընել տալ ուզեմ ձեզի:

Ժիւլիէն.— Յետոյ ընդունեցէք, սիրելի բարեկամուհիս որ ազատ ըլլալուդ պէս, շատ վտանգաւոր կին մը պիտի ըլլայիք, կը յաւակնիմ ձեր ձեռքէն խելու բոլոր այն միջոցները որ այլեւս չի կրնաք նոր գոհեր գտնել:

Ֆրանսիւն.— Այդքան մարդասէր ըլլալնիդ չէի գիտեր:

Ժիւլիէն.— Առանց մարդասէր ըլլալու, մարդս կրնայ սիրել իր բարեկամները և վախնալ անոնց ընտանեկան յարկին համար:

Ֆրանսիւն.— Անոնց ընտանեկան յարկերը... Ձեր գրած գրքերը միտքս կը բերեմ: Դուք չէի՞ք ըսողը թէ «սիրտը յաւիտենական ուխտեր չի կրնար կատարել: Ամէն օր ինքզինքը կը նուիրէ, երբ կ'զգայ թէ հաւատարիմ է, և ոչինչ կրնայ զինքը գրաւել երբ այլ ևս ինքը չի կրնար նուիրուիլ»:

Ժիւլիէն.— Ի՞նչ ընենք: Ես սխալած էի, բայց այո՛, բոլորանուէր կերպով սիրելու համար, սիրել միայն չի բաւեր: Պէտք է սիրել ուղել: Ես գեղեցիկ փրցայ գտնել ապրուած վայրկեանը իբրեւ թէ անոր բան մը չի յաջորդէր և բոլոր վայելքները կ'ըմբռնէին անցողակի, բայց որքան աւելի գեղեցիկ է եղեր ընտրանօք չարժիլը և ընտրութիւնը յաւերժացնելը:

Ֆրանսիւն.— (Իր կարգին գրեթէ անկեղծ) Այո՛, այո՛, այդ ճամբէն ես ալ անցած եմ: Մարդս միշտակ մնալէն կը ձանձրանայ և փոփոխութիւն կրել ամէն մէկ նոր քմայքի, կը կապուինք, տեղ մը կը փակուինք և կը կարծենք զերծ ըլլալ որեւէ վտանգէ: Բայց որքան խախտու են այդ կամաւոր բանտին պատերը: Ինչպէս անոնք կը փլչին ազատութեան ամէնէն մեղմիկ կոչին առջեւ զոր մենք ուզած էինք ի բաց վանել, արդ, ինծի համար ամէն բան վերջացած է: Այլեւս չպիտի ջանամ ինքզինքս խաբել, ես ընդ առաջ պիտի երթամ ինքզինքիս, բոլոր դիպուածներուն պատրաստ և չպիտի մերժեմ բնաւ

ինչ որ անոնք պիտի բերեն ինծի:

Ժիւլիէն.— Յողդողդութենէ ի՞նչ կ'ակնկալէք:

Ֆրանսիւն.— Օրուան հաճոյքս:

Ժիւլիէն.— Մարդս հաճոյքներուն գերին կ'ըլլայ, բայց երջանկութիւնը յաղթանակ մըն է:

Ֆրանսիւն.— Իրեւ թէ դուք ինչ աւելի գոհ ըլլայիք:

Ժիւլիէն.— (Ինքզինքն պաշտպանելով) Ես երջանիկ եմ:

Ֆրանսիւն.— Ի՞նչ մը առաջ վիշտերու, միշտակութեան խօսքեր կ'ընէիք: Եւ յետոյ պիտի դարպասէիք զիս, նոյն իսկ կատակի համար եթէ ընտանիքի սէրը զձեզ բոլորովին ձեր միտքը գրաւած ըլլար:

Ժիւլիէն.— Կ'ընդունիմ որ չարաշուք օրեր ունեցած ըլլամ, ինչո՞ւ ձենէ պահեմ, տղուն ծննդեան և իմ հայր ըլլալուս գաղտնիքին մէջ ծիծաղելի և տգեղ բաները առջի բերան գայթակղեցուցին զիս, և որոնց վրայ ուշադրութիւնս չի պիտի դարձնէի եթէ նուազ եսասէր ըլլայի: Բայց բոլոր ասոնք այլեւ անցեալը կը կազմեն և Լիզ քանի մը ամսուան մայրական ցնորումէ ետքը, հիմա այլեւս կը զարթնու:

Ֆրանսիւն.— Երանի՛ թէ սուտ չըլլար ըսածնիդ:

(Դուրսը ձայնի աղմուկ)

ՏԵՍԻՆ Ա.

Նոյն, յետոյ Լիզ, ԵՕԳԹ, ՇԱՐԼԻԷ

Լիզ.— (Աջ կողմէն լանկարծ ներս մտնելով, Տօթ.ին հետ) Հոսկեց, Տօթ. թէօր (Ժիւլիէնին) Ժիւլիէն, Տօթ. թէօր կը փախաքի ձեզի հետ խօսիլ: (Ֆրանսիւնի) Տօթ.թէօր Շարլիէն կը ձանչնա՞ք, Ֆրանսիւն:

Ֆրանսիւն.— Մենք հին բարեկամներ ենք:

Լիզ.— Բայց, աւելորդ է, Տօքթօր, զգացումներս բան չի կրնար փոխել:

Շարլիէ.— Այսօրուան մայրերը բնաւ խօսք չեն հասկնար, կամ չափազանց անփութութիւն, կամ չափազանց հոգածութիւն:

Ժիւլիէն.— Այդքան ծանրակշիռ ինչ կայ:

Ֆրանսիւն.— (Միեւնոյն ատեն) Ալես երթամ:

Լիզ.— Ձէ, Ֆրանսիւն, կեցէ՛ք:

Ֆրանսիւն.— Անխորհրդապահ ըլլալ չեմ ուզեր:

Լիզ.— Կեցէ՛ք, այսպէս կ'ուզեմ, դուք կին մըն էք, զիս կը պաշտպանէք:

Շարլիէ.— Ձեզ դէմ յարձակող չի կայ, սիրելիդ իմ Լիզ:

Լիզ.— Տօքթօրը կ'ուզէ որ տղաս կաթէ կտրեմ, երեք ամսու մանկիկ մը:

Շարլիէ.— Pardon, Ատանկ արմատական փոփոխութիւն մը չի պահանջեցի ձեռնէ, բայց քանի որ չէք բաւեր կոր իրեն, ես կը կարծեմ թէ օրը մէկ կամ երկու անգամ...:

Լիզ.— Մի պնդէ՛ք, ըսածնիդ դժպիսի բան է:

Ֆրանսիւն.— Բայց, սիրելիս, հարկաւ Տօքթօրը բան մը գիտէ:

Լիզ.— Մայր մը բան մը աւելի գիտէ բժիշկէն:

Շարլիէ.— Եթէ ձեր բարեկամը չըլլայի...:

Լիզ.— Ներեցէ՛ք ինծի, Տօքթօր, այնքան խռոված եմ որ:

Շարլիէ.— (Ժիւլիէնի) Ըսածը կ'իմանա՞ք կոր:

Ժիւլիէն.— Ինծի բան մի հարցընէք. Տօքթօր, կինս ազատ է: Ան գիտէ թէ ես ինչ կը մտածեմ: Ատոր

տակէն ելլելը իր գործն է միայն:

Շարլիէ.— Սպայն, բարեկամս...:

Ժիւլիէն.— Ոչ, խղճմտութիւններ կան որոնց խելքս չի հասնիր, հոգիս խիստ անուայ է:

Ֆրանսիւն.— Վերջապէս Լիզ...:

Լիզ.— Եթէ գիտնայիք թէ ինչ գիրքեր կարդացած եմ ես, եթէ գիտնայիք ամէն տարի, կանխահասօրէն ծիծէ կտրուած ըլլալուն համար, քանի քանի մանուկներ...:

Շարլիէ.— Եթէ այդպէս է, տեղերնիդ մէկը բռնեցէ՛ք, ինչ ընենք, ստնտու մը գտէք ըստ իս, ուրիշ ճար չի կայ:

Ժիւլիէն.— Ինչե՛ր ալ կ'ըսէք, մարդս իր զաւկին համար, միթէ կրնայ վարձկան կաթով մը գոհանալ: Այդ դեռաբոյս էակին երակներուն մէջ ներարկել օտարականի մը արիւնը, և ո՞վ գիտէ, գուցէ հոգին: Ուրիշ մը ինչպստ հրաժարի՝ մայրական ամէնէն խորունկ վայելքներէն և ամենէն վսեմ և սուրբ պաշտօնէն: Հրէշային բան պիտի ըլլար ատիկա, մտքերնուդ անգամ մ'անցնէք, այս մանկամարդ մարդը, ձեր խօսքերուն ականջ պիտի չի կախէ երբէք: Մինակը և մինչեւ ծայրը իր պաշտօնը պիտի կատարէ: Անանկ չէ՞, Լիզ:

Շարլիէ.— Ուրեմն, ինքզինքնիդ նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք որ ուժ առնէք:

Լիզ.— Ձեր պատուէրներուն բառ առ բառ կը հետեւիմ:

Շարլիէ.— Շատ մի՛ յոգնիք, Չիղերնիդ գրգռող ապրելակերպէ մը զգոյշ կեցէ՛ք: Հիմա սա ըսէք ինծի, այս շարաթ բնաւ դուրսը կերակուրի չի մնացի՞ք:

Լիզ.— Ոչ,

Շարլիէ.— Թատրոն, նուագահանութիւն չի գացի՞ք:

Ժիւլիէն.— Ձէ, Տօքթօր: Ձենք կրնար ըսել թէ Լիզը ինքզինքը չաբաշար կը գործածէ կոր: Մեր բոլոր երեկոյթները վառարանին քովի կը քիթ քիթ նստած կ'անցնենք կոր:

Շարլիէ.— Եթէ այդպէս է, ես մինակ մէկ բան կը տեսնեմ կոր, բայց այնքան... փափուկ է որ:

Ժիւլիէն.— Մի՛ քաշուիք, Տօքթօր, քանի որ անգամ մը խօսքը բացիք, բժիշկ մը ամէն բան կրնայ ըսել...:

Շարլիէ.— (Ֆրանսիւնը ցոյց տալով) Նոյն իսկ Տիկինին առջեւ:

Ֆրանսիւն.— Հորի է արդեօք որ ես մեկնիմ:

Ժիւլիէն.— Ինչո՞ւ մեկնիմք: Մենք մեղի ենք և կրնանք ամէն բան իմանալ:

Ֆրանսիւն.— Դուք ձեզի համար կրնաք ըսել, իսկ ես քիչ մը ափսոս եմ:

(Գրասեղանին վրայ գտնուող գիրք մը կը քրքրեն):

Շարլիէ.— Հիմա ինծի մտիկ ըրէ՛ք, աղաքներս, ըսէ՛ք տեսնեմ, իրաւցնէ խելօք կը կենա՞ք կոր: Ուրիշ ճար չի կայ: Ձեր վիճակին մէջ գտնուող կանայք երբ չեն ուզեր իրենց մանկիկը կաթէ կտրել...:

Ժիւլիէն.— Հիմա ալ՝ հայրը կը մօցէ՛ք (կաթէ կտրել) կոր, գէշ չէ...:

Շարլիէ.— Խրատս մտիկ ընել կամ ոչ, ատ ձեր գիտնալիք բանն է:

Ժիւլիէն.— (Կատաղի) Աղէկ, աղէկ, այդ մասին ետքէն կը խօսինք:

Շարլիէ.— (Ձեռք անո՛ր երկնցընելով) Sans rancune հէ՛, մի՛ բարկանաք:

Ժիւլիէն.— Ընդհակառակը սիրելի Տօքթօր, շնորհակալ եմ ձեզի, (Ձեռք կը սեղմէ) կը յուսամ որ քիչ օրէն նորէն կը տեսնուինք:

Ֆրանսիւն.— Ես ալ, Տօքթօր, ձեզ հոս հանդիպած ըլլալուս շատ ուրախ եմ:

Շարլիէ.— Ձեր յառաջիկայ վէպին համար բաւական տուրքներ ժողովեցիք կարծեմ:

Ֆրանսիւն.— Սուտ չէք:

Լիզ.— (Բժիշկին ընկերացալով) Կը ներէ՛ք անշուշտ ինծի Ֆրանսիւն: Ես հիմա կուգամ (Բժիշկին) լրջօրէն կը կարծէ՛ք Տօքթօր թէ Ռօժէն... (Լիզ բժիշկին հետ դուրս կ'ելլէ)

ՏԵՄԵԼ Ե.

ՖՐԱՆՍԻՍԻՆ, ԺԻՒԼԻԵՆ

Ֆրանսիւն.— Ա՛խ, խեղճ բարեկամս, որքան իրաւունք ունիք: Դուք իմ մենառտաններուս պէտք ունիք, իմ Պրըթանիս՝ կաղդուրիչ օղին. ամուսնութիւնը անանկ տեղ մըն է որուն կիւման ձեզի չի գար կոր:

Ժիւլիէն.— Որքան անգութ էք:

Ֆրանսիւն.— Ոչ, ոչ, բնաւ անգութ չեմ: Միթէ ոճի՛ր մըն է, եթէ ընտանեկան ուրախութիւնները ձեզ չեն բաւեր կոր այլեւս: Ըսել է ամէն սերունդ աշխարհ կուգայ, միայն և միայն խոնարհելու համար այն սեւ ըունդին վրայ որ զմեզ գերեզման պիտի դնէ: Ե՛րբ արդեօք մենք մեր նպատակը պիտի ըլլանք:

Ժիւլիէն.— Բայց ես՝ կինս կը սիրեմ:

Ֆրանսիւն.— Ա՛հ, ձեր կնոջը համար, սէրը՝ մայրութեան տանող ճամբայ մը եղած է: Եւ իրաւունք ունի: Ես կը նախանձիմ իրմէ: Ան զաւակ մը ունեցաւ, և անորմէ դուրս, ուրիշ բան մը գոյութիւն չունի իրեն համար:

Ժիւլիէն — Կը խնդրեմ...
Ֆրանսիէն — Աղէկ, բարեկամս,
աղէկ:

ՏԵՍԻԼ 2.

ԼԻՉ, ՖՐԱՆՍԻՍԻՆ, ԺԻՒԼԻԷՆ

Լիզ. — (Ներս մտնելով) Կը ներս,
չէ՞, Ֆրանսիս:

Ժիւլիէն. — (Չոր կերպով) Արդէն
Տիկին տը Բրայլ երթալու վրայ էր:

Լիզ. — Պէտք եղած կերպով չի
կրցայ ընդունիլ զձեզ:

Ֆրանսիս. — (Կատարելով՝ ճամբու
դուրեկէն) Ինչ որ ընէք տեղն է իբրեւ
կատարեալ մայր, (Ժիւլիէնի) Յետե-
ցութիւն մէք, դատու մի՛ մոռնաք:

Լիզ. — Ինչ, դատ ունիք:

Ֆրանսիս. — (Լիզին որ իրեն կ'ընկե-
րանայ) Ուշ մնացի, Մէթր Յիօրան
թող ձեզի բացատրէ, (Ներկաներու)
Յետեցութիւն:

Լիզ. — (Առաջ անցնելով) Ատ
ի՛նչ դատ է:

Ժիւլիէն. — (Ձգային) Խնդրի գոր-
ծը դոր վրաս չպիտի առնեմ:

Լիզ. — Խնդրի գործ, պատմէ
տեսնենք:

Ժիւլիէն. — Ինչուդ պէտք, քա-
նի որ ըսի թէ չպիտի զբաղիմ ատով:

Լիզ. — Բայց չես կրնար մերժել,
վերջապէս. այն յարաբերութիւնները
զորս կը սլակենք Ֆրանսիսի հետ...:

Ժիւլիէն. — Ահաւասիկ գեղեցիկ
առիթ մը վերջ մը դնելու համար այդ
յարաբերութիւններուն:

Լիզ. — Ինչ կայ որ...:

Ժիւլիէն. — Որովհետեւ այդ մար-
դիկը հոգիս կը հանեն կոր, հայրը՝
իր շնականութիւնովը, էրիկը՝ իր
թուլամորթութիւնովը և կինը՝ իր
ձանձրանալովը: Շիտակը կ'ուզեմ,

չեմ հասկնար թէ ինչպէս Տիկին տը
Բրայլ կրցած է այնքան գերել զքեզ:
Անիկա եսասէր և քոչոտ կնկան մէկն
է, իր գրականութիւնովը չնչած օգը
կ'ապականէ և ես իր վէպերուն մէկ
հատը անգամ իր անձին ամբողջու-
թենէն հազար անգամ աւելի աղէկ
ունիմ:

Լիզ. — Անիրաւ ես:

Ժիւլիէն. — Եւ դուն միամտաբար
կը հաւատաս ատանկ տարօրինակ
կնկան մը անկեղծութեանը և բարու-
թեանը, (Յանկարծ հանդարտելով)
բայց ինչերնո՞ւս պէտք: Զգե՛լ երթա-
լուն անանկ գոհ եմ որ: (Յանկար-
ծալի խանդաղասանով մը որ քիչ
մը արուեստակեալ է) Ա՛խ, սիրելիս,
քեզի հետ մինակ մնալուսպէս, կար-
ծես նորէն աշխարհք կուգամ: Կ'ու-
զես ամբողջ օր մը հեռու գտնուէ
ինձմէ. ինծի անանկ կուգայ որ կար-
ծես երկայն ճամբորդութենէ մը կը
վերադառնաս կոր (անոր մօտենալով)
մի՛տքդ է, մեր մանչուկին ծնելէն
ետքը, սենեակին մէջ առած առաջին
քայլերդ: Առաջին անգամ թեւս մը-
տած դուրս ելլելդ: Որքան ուրա-
խութեան մէջ էինք: Լա՛ւ այս
վայրկեանիս այդ միեւնոյն ուրախու-
թիւնը կ'զգամ կոր, իբրեւ թէ այդ
վայրկեանը կրկին վերադարձ մը նը-
շանակէր դէպի մեր նախկին երջան-
կութիւնը (Լիզ մտածելո՞ս, անհանգիստ
տես ուշադրութեամբ մտիկ չընէր)
ինչի՞ վրայ կը մտածեմ. Ռօթէի վրայ,
գրաւ կը դնեմ:

Լիզ. — (Երագկո՞ս) Չէ, մտիկ կ'ը-
նէի կոր:

Ժիւլիէն. — Գիտե՞ս քեանէ ինչ
պիտի հարցնեմ:

Լիզ. — (Աղետարկու) Բան մը մի
հարցնիր: Չեմ ուզեր գիտնալ:

Ժիւլիէն. — (Խանդաղասանով)

Բայց հարկ է որ զիս մտիկ ընես,
Լիզ: Վերջապէս պէտք է որ արդար
ըլլաս: Ես շատ մեղքնալիք մարդ մըն
եմ, դուն սակայն ուշադրութիւն
ըրած չունիս: Ռօթէին աշխարհք եկած
օրը, երբ որոշեցիր կատարեալ մայր
մը ըլլալ, ես յարգեցի այդ քու անա-
կընկալ բաղդդ: Յետոյ, տղուդ վրայ
հսկելու գործը ոչ ոքի վստահեցար:
Եւ ես, միշտ բարեխիտ, ես որ տէրն
էի քու ամէն մէկ վայրկեաններուդ,
ձայն չի հանեցիր երբ լողանք ընել
սկսար, պտոյտի կ'երթայիր և տղան
ծոցդ կը պառկեր, ի մի բան իրեն
թողուցի ինչ որ ինձմէ կը խլէր քու
մայրական խղճահարութիւնդ, ընդու-
նէ որ մէկ էրկան մը համար եղածը
շատ իսկ է: Այսօր, բոխիկդ անգամ
ինծի օգնութեան կը հասնի և խրատ
կուտայ քեզի. ուրիշի մը յանձնել
քու պարտականութիւններուդ ամէ-
նէն ծանրին եկածը...:

Լիզ. — (Յաւագին) Աւելի առաջ
մ'երթար, սիրելիս, ատիկա անկարե-
ւի է:

Ժիւլիէն. — Եթէ քեանէ խնդրէի որ
հետեւիս այդ խրատին և ինծի վե-
րադառնաս ամբողջովին առաջուանին
պէս: Սիրոյ այդ փոքրիկ գրաւակա-
նը տո՛ւր ինծի: Անոր պէտք ունիմ,
կ'երդնում:

Լիզ. — Ինքզինքիդ եկո՛ւր, Ժիւ-
լիէն, արդէն շատոնց է որ այդ վէճը
կարգադրած ենք մէջերնիս, նորէն
չսկսիք, մանաւանդ ճիշդ այն վայր-
կեանին որ ես ինքս նոր զոհողութիւն
մը պիտի խնդրէի քեանէ:

Ժիւլիէն. — Ուրիշ զոհողութիւն
մը, ո՞րն է րո՞ւ:

Լիզ. — Աւելի ետքը, հիմա ժա-
մանակը չէ:

Ժիւլիէն. — Ա՛հ, չէ, հիմա ըսէ:

Լիզ. — Այս պահուս շատ զայրա-
ցած ես:

Ժիւլիէն. — Ի՛նչ ըսել կ'ուզես,
կը պահանջեմ որ բացատրուիս:

Լիզ. — (Մեծ քաղցրութեամբ մը)
Քանի որ կ'ուզես, կայնէ ըսեմ, փո-
խանակ զաւակս երեսի վրայ ձգելու,
ընդհակառակը կ'ուզեմ որ իր սովո-
րութիւններէն բան մը չի փոխեմ:
Կ'ուզեմ որ իմ ամբողջ ոյժերս անոր
նուիրեմ, և այդ ոյժերը վերստանա-
լու համար, կ'ուզեմ ամբողջօրին միւս
տուած խրատին հետեւիլ:

Ժիւլիէն. — Չեմ հասկնար կոր:
Աւելի բաց զրուցէ:

Լիզ. — Շարիքէն քիչ մը առաջ
բացայայտ կերպով ցոյց չի՞ տուաւ
միթէ: Ատենի մը համար պէտք է
որ...:

Ժիւլիէն. — Ի՛նչ:

Լիզ. — (Քովիք ամօքխաձուրթիւ-
նով մը) Ես զիս... քեանէ զրկեմ:

Ժիւլիէն. — Ընտո՞ր, ընտո՞ր: Ե-
րեք ամիս առաջ հանդուրժեցի բժշ-
կութեան և վիրաբուժութեան բոլոր
անպատշաճ բաներուն, և ատիկա բա-
ւական չէ՞: Հիմա ելեր ես յանուն
բժշկական կաճառին... Բայց ձայն
չպիտի հանեմ: Աղէկ մը մտածէ:
Որքան ատեն որ քիչ շատ բանաւոր
մղումի մը հետեւեցար, զլուսս խո-
նարհեցուցի, բայց ինչպէս Շարիքէն
ըսաւ, քու այդ յամառութիւնովդ՝
փնաս պիտի հասցնես տղեկին, զոր
կը յամառիս պաշտպանել:

Լիզ. — Ես ատկէ վախ չունիմ:

Ժիւլիէն. — Եթէ սխալած ես...:

Լիզ. — Սխալի չեմ կրնար: Չէ,
ձգէ ինծի, Ժիւլիէն, ասանկը աւելի
լաւ է մեր սիրոյն գեղեցկութեանը
համար, շիտակ զրուցէ՛. քու դժգո-
հութիւնդ օրն ի բուն իմ զբաղում-
նիրս չէ:

Ժիւլիէն. — Ինչուս պէտք քու

ցերեկուան փոքրիկ տքնութիւններդ եթէ անոնք գիշերը կը ցնդին թեւեւ բոլոր մէջ:

Լիզ.— Դանի քանի հեղ սակայն անոնք կը հալածեն զիս մինչեւ հոն, այդ պահուն անշուշտ կ'զգաս թէ հակառակ կամքիս, քեզմէ խոյս կուտամ և երբ քովի սենեակէն որդիդ զիս կը կանչէ...: Ես քեզ կը ճանչնամ, Ժիւլիէն, դուն այսքան անկատար երջանկութենէ մը շուտ կը ձանձրանաս: Աղէկ միտքդ է անշուշտ մեր առաջին տարիներու անխառն հրճուանքները: Հաւատա՛ ինձի. եկուր անոնց յիշատակը անվթար պահներ, մինչեւ որ կարենանք դանոնք կրկին վերսկսիլ:

Ժիւլիէն.— Շատ աղէկ, եկուր մէկդի դնենք հաճոյքները: Բայց ինչպէս կրնաս ուշադիր չըլլալ այն բարոյական վտանգներուն վրայ որ հետեւանք պիտի ըլլար այն խզուածին որուն այնքան կը բաղձաս: Խնդիրը ծանրակշիռ է, նոսճո՛ւ: Ամէն անգամ իրար փաթթուելուն մեր հոգիներն ալ կը միանային իրարու: Ձեռք վախճար որ անոնք ալ իրարմէ պաղին, եթէ քու յանցանքովդ...:

Լիզ.— (Անհանգիստ) Ձէ՛ մի որ կ'ըսէիր թէ վստահ էիր քու հաւատարմութեանդ վրայ:

Ժիւլիէն.— Միշտ ապահով եմ, բայց եթէ երբեք նուազ ապահով ըլլայի...:

Լիզ.— (Աչիւն մեջ նայելով) Ասանկ ատեն մը զիս խաբել, ցածու թիւն մը պիտի ըլլար սոսկ: Դուն կարող չես ատանկ բան մը ընելու: Եւ եթէ մտքէդ իսկ անցնէր, ինչպէս կ'ուզես որ կուտան մը կարենամ հաստատել քու կինիդ պէս ազատ սրտի մը վրայ:

Ժիւլիէն.— Ձիս քու ձեռքիդ

մէջ պահելու համար, ինչո՞ւ չես ուզեր զո՞ղորութիւն մը ընել:

Լիզ.— Ձիս սիրելու ես, այնպէս ինչպէս որ եմ, հանդերձ իմ մայրական խղճմտութեամբս: Դեզի իրաւունք կուտամ դու ինքդ ըլլալու, ինձի համար ալ նոյն իրաւունքը կը պահանջեմ սակայն:

Ժիւլիէն.— Նոյն իսկ քու երջանկութեանդ սպառնալիքի մը առջեւ, իրաւախոսութեան մը գալ չպիտի ուզէիր:

Լիզ.— Նախ տղեկը, իմ երջանկութիւնս յետոյ. (Առանց համոզման) բայց ինձի հակառակ բաներ ըսելու համար, անանկ աղէտներ կ'երեւակայես որոնք երբեք տեղի չպիտի ունենան: Ես քու անձիդ վրայ աւելի ապահով եմ քան թէ դուն: Հիմա առաջուանը չեմ: Ձաւակ անանկ բաներու յայտնութիւնը ըրաւ ինձի որ, դուն ալ, քու կարգիդ, իրմով պիտի սորվիս այդ բաները, այն ատեն կեանքը նոր հեռանկարներ պիտի պարզէ առջիդ: Սիրտդ այն ատեն զանազանութիւն մը չպիտի դնէ կնկանդ և ընտանեկան յարկիդ միջև, այդ օրը, որ կ'զգամ թէ շատ մօտալուտ է, այլևս բանէ մը չպիտի վախնամ:

Ժիւլիէն.— Իրաւ է որ շատ փոխուեցար, քու մտածումներդ տարբեր թռիչներ կ'առնեն կոր, բայց նորէն երբեմնի քու խնդութիւնդ կը նախընտրեմ այս օրուան խեղճութեանդ քով, որ շատ կը մօտենայ անտարբերութեան:

Լիզ.— Ես անտարբեր... ըսածիդ դուն ալ չես հաւատար անշուշտ:

Ժիւլիէն.— Ապացուցանէ՛ որ իրաւունք չունիմ: Ետ կեցիր այդ ծրագրէդ, այդ յետին զիջումը ըրէ՛

ինձի. առաջին անգամն է որ բան մը կը հայցեմ կոր: Եթէ սէրին կը մերժես, գոնէ այդ զիջողութիւնը ըրէ՛ ողջմտութեան:

Լիզ.— Ձեմ կրնար, չեմ կրնար: Բնազդ մը, աւելորդ ապաշտութիւն մը եթէ կ'ուզես, կը պոռայ ինձի չի զիջանիլ: Եթէ այդ տկարութիւնը ունենամ, մեր գլխուն շատ մը փորձանքներ պիտի գան: Ներէ՛ ինձի, դուն չես կրնար հասկնալ... այդ մասնաւոր կապը, այդ այդքան անդդուելի կոչը որուն պէտք է պատասխանել, այդ պէտքը որ բանականութենէն, նոյն իսկ սէրէն աւելի ստիպողական է:

Ժիւլիէն.— Այո՛, այո՛, կը հասկընամ, ինչ որ քու պարտականութիւնդ կ'անուանես, այդ քու հաճոյքդ է այո՛, հաճոյք մը զոր զաւակդ միայն կրնայ պատճառել քեզի, հաճոյք մը որ իրմէ դուրս գտնուող ներուն վրայ արգահատանքը միայն կը հրաւիրէ: Բան մըն ալ կայ: Հերիք որքան որ վիճաբանեցանք, ա՛լ կը բաւէ: Վերջ ի վերջոյ հոս տեղի տէրը ես եմ: Ձաւկիս և երջանկութեան պատասխանատուութիւնը ունիմ: Պէտք է որ ուզածս ընես: Հրաման մըն է առիկա, կ'իմանամ:

Լիզ.— Ձեմ հնազանդիր այդ քու հրամանիդ:

Ժիւլիէն.— Անանկ է (Ձանգալի կը չալէ):

Լիզ.— Ի՜նչ կ'ուզես:

Ժիւլիէն.— Ժամը վեցն է, եթէ չեմ սխալիր Ռօթէն՝ մայրը կ'ուզէ կոր:

(Տասան ներս կը մտնէ)

Ժիւլիէն.— (Տասային) Տղան հոս բերէք, կը խնդրեմ:

(Տասան կը խոնարհի եւ դուրս կ'ելլի):

Լիզ.— Ի՜նչ, կ'ուզես որ հոս, քու առջեւ... օհ, չէ, չէ:

Ժիւլիէն.— Գիտեմ, չէիր ուզեր որ այդ տեսարանին ականատես ըլլամ, վերջին պէրանքդ էր այդ: Բայց ալ ծերացանք, չէ՞: Պէտք է որ այլևս սորվիմ մայրութեան դէմ առ դէմ գտնուիլ:

(Տասան ներս կուգայ քեւերուն մեջ երեխան, անցեսանցի, օրօրոյ մը (moïse) մեջ): Հոտ, գրասեղանիս վրայ դրէք (Տասան գրասեղանին վրայ կը դնէ օրօրոյ) Ալ կրնաք երթալ, տատա՛:

(Տասան կը մեկնի):

Լիզ.— Ինչպէս որ կ'ուզես:

Ժիւլիէն.— (Մոռնով տղուն վրայ, զոր ճանդիսականները չեն տեսներ) ինձի նայէ, խօսոյ մարդուկս իմին, այդքան վտիտ, բայց ինձմէ աւելի զօրաւոր, ըսելիք չիկայ, հիմա կարգը քեզի եկաւ: Իմ տեղս բռնել կ'ուզես, հէ՛, Ապագան քուկդ է, չէ՞: Ես անցեալն եմ, հէ՛, բռնակալդ դո՛ւ, քու զօրութիւնդ ցոյց տալու համար է, արդեօք որ այդքան աճապարանք ունէիր, զմեզ այսպէս յանկարծակիի բերելու համար առանց ոչ ոքի խորհուրդ հարցնելու, և չի հնազանդելով ծնողացդ, նոյն իսկ ծնելէդ առաջ, ի՜նչ կը կարծէիր որ մենք յատկապէս վճարուած ենք Ձերանայի բազմամարդութեանը ծառայելու համար: Ի՜նչ, կ'երեւակայէիր թէ կեանքը՝ խրեախ և տղու մը ընծայ տալիք բա՛ն մըն է: Սըվոր նայեցէք, կը ժպտի կոր չարածին, կը հասկնամ քու ժպտդ: Պատահական կուտաս ինձի: «Ես եմ, հոս եմ ա՛նա՛», այլևս դուք ձեր անձին տէրը չէք, ես ձեր հնչունքն եմ, ձեր պարտականութիւնը: Ուզած ատենս միայն հաճոյք պիտի վայելէք: Ձեր գոյութիւնը իմ

կամքէս կախում ունի: Այլեւս երկուք չէք, այլ երեք: Այլ հատաւ, լըմնացաւ սիրոյ էջը».— Դուռն յանցանք չունիս, անանկ չէ: Հոգ չէ սակայն, եկո՛ւր պազտուինք, հոգեհատոր լաւուկս:

(Օրորոցին վրայ կը ծռի)

Լիզ.— (Հայրը տղան համբուրելէ ետք, իր կարգին կը ծռի, տղան գիրք կը առնելու համար): Եկուր նայիմ, հոգի՛ս, հայրիկիդ խօսքերուն ահանջ մի՛ կախեր, չօհուխի պէս բաներ կ'ըսէ կոր:

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒՄԸ

Երկրորդ արարուածի տեղերը. կահաւորումը վերջացած է. ամեն ինչ իր տեղին է. բայց բնաւ ծաղիկ չի կայ: Բան մը չի կայ որ մտերիմ երեւոյթ մը տայ:

ՏԵՍԻՆ Ա.

Տ. ԿՕՐԷ, յետոյ ԼԻԶ

(Վարագոյրը բացուելուն Տ. Կօրէ կը կարգայ գրադարանի մը բովիւրը նստած. դադար մը.— Լիզը բեմին խորէն ներս կը մտնէ: Դուռն ելլելու արդուզարդով: Խիստ ջղայնացած):

Լիզ.— (Ներս մտնելով) Կ'երեւայ թէ ուժէն կը քնանայ կոր:

Տ. Կօրէ.— Այո, կը քնանայ կոր: (Կարդացած գիրքը ցոյց կուտայ, յետոյ Լիզին նայելով) Ի՞նչ ունիս:

Լիզ.— Ոչինչ:

Տ. Կօրէ.— Դատարարութիւնը ինչպէս անցաւ: (Լիզ գլխարկը եւ ժանթօն կը հանէ) Ըսէ՛ նայինք:

Լիզ.— Յաղթանակ մը, Պրանսին կրնայ գովուիլ, ատկէ աւելի աղէկ կարելի չէր պաշտպանել զինքը:

Տ. Կօրէ.— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես: Էրիկդ ո՛ւր է:

Լիզ.— Ետեւս կուգայ կոր: Դատարանը ձգեցի զինքը փաստաբանապետին թեւերուն մէջ: Բոլոր լուսանկարիչներուն գործիքները իր վրայ յառած են: Յիսուն կիներ իրեն համար կը կուռլտին: Նշանաւոր օր մըն է:

Տ. Կօրէ.— Ի՞նչ կայ, պատասխան տուր: Զգայնատութիւնդ անբացատրելի է: Մի քաշուիր, խօսէ:

Լիզ.— Երջանկութիւնս լըմնացաւ:

Տ. Կօրէ.— Խնդրութիւն չուզեր:

Լիզ.— Ախ, եթէ զինքը մտիկ բրած լլլայիք, այդ կնկան համար ճառածը պաշտպանողական մը չէր, այլ սիրոյ խոստովանութիւն մը:

Տ. Կօրէ.— Ինչպէ՛ս:

Լիզ.— Ատենէ մը ի վեր իր ցուրտ վերաբերումը, ես կը կարծէի թէ տղեկէս կը նախանձի կոր: Կ'երեւայ թէ Պրանսին երդում հանած էր էրիկս ձեռք անցնելու համար, եթէ դատը վրան առնել չուզեց, հարկաւ օձիքը ձեռքէն ազատելու համար էր: Առջի բերան ամչնալուն, չէ կրցած մերժել, բայց հիմա զիրար կը սիրեն կոր, կասկած չի կայ, ամբողջ ամառը Սէն Քլուի մէջ անորմէ զատ մարդու երես չի տեսնաք: Սեպտեմբերը դեռ չի վերջացած արդէն Բարիկ էինք, որովհետեւ ան հոն էր:

Տ. Կօրէ.— Խնդրեմք բաներ կ'ըսես կոր, պարզ պաշտպանողականէ մը ինչպէ՛ս կրնաս... Ես ալ կը կարծէի թէ այլեւս կարող չէիր նախանձելու:

Լիզ.— Ինչո՞ւ, անոր համար արդեօք որ, հինգ ամիս առաջ, զա-

ւակս էրիկէս աղէկ ունէի, խելքս աւելի պէտքացուն տուած էի: Ձեռ գիտեր թէ մինչեւ ուր առաջ գացած են: Դրոշմա՞ծ եմ և կամ թէ նուազ սիրուած: Ինչպէ՞ս դիմակներն վար առնելու է: Վիպագիր կին մը և փաստաբան մը: Գոնէ Բարիզ գրտնուէր. բայց չէ, գացեր իր Պրիթա-նիոյ խորը պահուածներ է, գատէն երեք օր առաջ: Հոգս, խնդիր չպիտի յարուցանեմ: Անոնց պէս ես ալ յայտնի պիտի չընեմ, եւ եթէ ձեռք անցուն թո՛ղ իրենք ըլլայ: Ուրոմու-թեան պէտք չունիմ:

Տ. Կօրեհ.— Կը պաղատիմ:

ՏԵՍԻՆ Բ.

Նոյնք եւ ԺԻԼԻԼԻԷՆ

Ժիլիիեն.— (Բեմին խորհն ներս կը մտնէ ուրախ զուարթ, քղքապա-նակ մը քեւին տակ) Բարե՛ւ, մեծ մայր, (Տ. Կօրեհի ձեռքը կը համբու-րէ, յետոյ Լիզը գրկելով): Աղւորի՛կս:

Տ. Կօրեհ.— Յաղթանակ մը չէ՞:

Ժիլիիեն.— (Առանց Լիզին նայել համարձակելով) Դրեթէ, բայց էրկա-նը փաստաբանը իր պաշտպանողակա-նը տասներէնգ օր ետքի յետաձգեց: Աղուէսին մէկն է, իմ պաշտպանու-ղականիս վրայ երկու շաբաթ անցնե-լէ ետքը կրկին ծայրէն սկսելու է: Դործին գէշը հոն է որ, պէտք է որ Քէրքէկ երթամ Տ. Բրայլի հետ խոր-հրդակցելու համար, կը հասկնաք ան-չուշտ թէ հիմա աւելի քան երբէք վերջնական փաստերու պէտք ունիմ: Եւ մանաւանդ կ'ուզեմ որ յաճախորդ-դուհիս արտօնէ զիս անանկ յայտ-նու թիւներն մէջտեղ դնելու, որ փափ-կանկատութեան համար, ինծի արգի-լած էր:

Տ. Կօրեհ.— Ատ ի՞նչ ձանձրանա-լի բան, ատանկ ճամբորդութիւն մը: Դրեք նէ չըլլա՞ր:

Ժիլիիեն.— Նամակ մը չպիտի կրնար զինքը համոզել: Ձէ՛, չէ՛, պէտք է որ երթամ զինքը տեսնեմ և միասին մտածենք:

Տ. Կօրեհ.— Ե՛րբ կը մեկնիք կոր:

Ժիլիիեն.— Հիմա իսկ: (Լիզ քա-նի մը ջղայնոց քայլեր կ'առնէ, եւ իր յուզումը ծածկելու համար դա-նակ կը զարնէ) Հայրը պիտի երթայ աղջիկը պիտի գտնէ, Բօլ Պրէտի և անոր կնկանը հետ: Ես ալ իրենց բնկերակցութենէն պիտի օգտուիմ: Հոգ ընելու բան չի կայ, վաղը չէ միւս օր պիտի վերադառնամ: (Լիզին) Դուն ի՞նչ կ'ըսես, սիրելիս: Դիտե՛ս, եկած ատենս մանչուկը տեսայ: Կամաց կամաց ձեւի կը մտնայ կոր, խլէ՛զը: (Լիզ չի կրցալով այլեւս ինքզինքը զսպել, տապալ դեպի խորը կը փու-րայ) Ի՛նչ, արթնցեր է, երթամ մէջ մը համբուրեմ: (Կը մեկնի):

ՏԵՍԻՆ Գ.

ԺԻԼԻԼԻԷՆ, Տ. ԿՕՐԵԼԷ

Ժիլիիեն.— (Իբրեւ քէ բաց մը նեմարած չըլլար, Տ. Կօրեհի բուրբե-րը կարգի դնելով) Կը ներէք, չէ՛, մեծ մայր:

Տ. Կօրեհ.— Քեզի ըսելիքներ ու-նիմ, Ժիլիիէն:

Ժիլիիեն.— Ամուսնալուծումը վրայ է. և կամ ժառանգութեան մը:

Տ. Կօրեհ.— Կատակը մէկ կողմ: Լիզ՝ դատարանէն շատ յուզեալ վի-ճակի մը մէջ վերադարձաւ, տեսա՞ր: Ան կարծած է ձեր պաշտպանողակա-նին մէջ նշմարել փաստաբանութենէ տարբեր բան մը: (Ժիլիիեն կ'ուզէ

խօսիլ) Պատասխան մի՛ տաք, մտիկ ըրէք: Ես իմ ատենս երջանիկ եղած եմ, մայրս ալ անանկ եղած է, ձեր կնկան մայրն ալ երջանիկ է: Այո, Լիզը ձեր կի ը եղած ատենն ալ եր-ջանկութեան աւանդութիւններ բե-րած է ձեզի համար: Ժառանգու-թիւն մըն է ատիկա, սիրելիս. զոր պէտք է պահպանենք և փոխանցենք միւս ժառանգութիւններուն պէս՝ ասկէ զատ պէտք է խնայել Լիզին: Ռօժէին առողջութիւնը՝ իրենէն կա-խում ունի: (Ժիլիիեն նորէն կ'ուզէ խօսիլ) Ձէ՛, ես ձեզի բան չեմ հար-ցնիր կոր, ձեռնէ բան իմանալու պէտք չունիմ և մտքէս ալ չանցնիր խրատ-ներ տալու ձեզի, բայց եթէ բան մը ունիք զոր ծածկել կ'ուզէք, գոնէ, տղա՛ս, լաւ մը ծածկեցէք զայն: Ասկէց զատ ուրիշ բան չեմ պահան-ջեր ձեռնէ:

Ժիլիիեն.— (Խնդալով) Ահ, ա՛հ, երեւակայել կարենալը ի՛նչ աղւոր ձիրք է: Բայց ի՛նչ անարողութիւն, մեծ մայր (Ձեռքը համբուրելով) Ձեզի պէս հակառակորդի մը հետ գլուխ չեղուիր, յետոյ...:

ՏԵՍԻՆ Գ.

Նոյնք, ապա ԼԻԶ

Ժիլիիեն.— (Լիզին որ ներս կը մտնէ) Ինչպէ՞ս եղաւ համբուրեցի՞ր: Այդ պզտիկ պարոնին առողջութիւնը տե՛ղն է:

Լիզ.— (Խորհրդաւոր) Այո՛, հա՛ն-գիստ սիրտով կրնաս մեկնիլ:

Ժիլիիեն.— Ժանը պայուսակս կը պատրաստէ՛ կո՞ր:

Լիզ.— Կարծեմ Թրեքը ժամը քա-նիկն է:

Ժիլիիեն.— Վեցը յիսուներէնք

անցած, կերակուրս վակօնին մէջ պի-տի ուտեմ, եթէ երբէք՝ (Ասանց որ եւ քանկեղծութեան) բայց ինչո՞ւ չէ, աղէկ միտքս եկաւ, եթէ ինծի ընկերանա՞ս ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, այդ պա-րագային մինչեւ վաղը կրնամ սպա-սել: Քանի մը օր հոն կը կենաք, և հանդարտ սրտով կը վերադառնանք դատին ելքին ժամանակ:

Լիզ.— (Ձսպուած հակառակու-թիւնով մը) Մտքէդ անգամ մ'ան-ցընիր:

Ժիլիիեն.— (Նոյն կերպով) Ին-չո՞ւ, երկար ժամանակէ ի վեր, Յը-րանսին կը փափաքի մեզի հիացնել տալ իր հին դղեակին վրայ, աշնան այս եղանակին: Եկո՛ւր իր հրաւերը ընդունինք:

Լիզ.— Հապա Ռօժէ՛ն:

Ժիլիիեն.— Հետեւինս կը տա-նինք:

Լիզ.— Տասնչորս ժամ ճամ-բորդութիւն, ա՛յս եղանակին, տղեկ մը զոր դեռ նոր կաթէն կը կտրեմ կոր: Դուն խելքդ փախցուցեր ես:

Տ. Կօրեհ.— Դուք նայեցէք որ ատոր մէջէն ելլեք, ես Ռօժէին եր-թամ քիչ մը խաղամ: (Աջ կողմէն դուրս ելլելու պահուն)

Լիզ.— Մեզի հետ պիտի ընթերէք, չէ՞, մեծ մայր:

Տ. Կօրեհ.— (Դուրս ելլելով) Միտ-քս ատանկ է:

ՏԵՍԻՆ Ե.

ԺԻԼԻԼԻԷՆ, ԼԻԶ, յետոյ ՍՊԱՍԱՆՈՐԸ

Ժիլիիեն.— (Բռնի անուշաբիւ-նով մը) Ըսածս չպիտի ըլլայ ուրեմն:

Լիզ.— (Յայնճի չընելով) Դժբաղ-դարար, բայց չես գիտեր թէ որքան կը ցաւիմ որ, այսօր հարկ պիտի

ըլլայ իրարմէ բաժնուել, առանկ աղւոր օրով մը, Գու առաջին մեծ յաջողութիւնը:

Ժիւլիէն. — Պաշտպանողական ընտր գտար, ամբակուռ և կորովի, անանկ չէ:

Լիզ. — Եւ զուրկ որ և է արուեստին պահանջած հետադարձութենէ, ընդհակառակը մէջը չգրաւեմ ինչ մը կար եռանդուն, գլխաւ:

Ժիւլիէն. — (Շատ վրան բաց կերպով) Քիչ մը շատ առաջ գացի, չեմ կարծեր: Բան չի մնաց որ չըսէի, այդ խեղճ տը Բրայլին հասցէին, ո՛չ վատը ձգեցի, ոչ գողը և ոչ ալ... հաճոյարար ամուսինը: Եւ Ֆրանսինը զոր ես ինծի ներեցի նմանցնել Սաքօի, տիկին տը Սթալի, անցեալին, ներկային և ապագային բոլոր հերոսներուն, (խնդալով) նա, նա, բաւական երեւակայութիւն թափեցի, չէ:

Լիզ. — (Թեմամակաւ) Ես ալ բաւական ապուշ գտնուեցայ, քիչ մնաց ըսածներուդ պիտի հաւատայի:

Ժիւլիէն. — (Չոր կերպով) Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, չեմ հասկնար կոր:

(Սպասաւորը ներս կը մտնէ ձեռք բռնած ամսիկ մը որուն մէջ այցեֆարդ մը կայ)

Սպասաւոր. — Այս պարոնը պարոն տեսնել կ'ուզէ և կամ Տիկինը:

Ժիւլիէն. — (Այցեֆարդը կարդալով) «Իօզէր տը Բրայլ»:

Լիզ. — (Ժիւլիէնին) Պիտի ընդունի:

Ժիւլիէն. — Ինչո՞ւ չէ: Ներս մտցուցէք:

(Սպասաւորը դուրս կ'ելլի)

Լիզ. — Ատանկ պաշտպանողականն է մը ետքը...:

Ժիւլիէն. — Ինչո՞ւ երեսս ծածկեմ:

Լիզ. — (Մտնող) Բայց եթէ առանկ բանի մը համար եկած է որ...:

ՏԵՄԵԼ Զ.

ԼԻԶ, ԺԻՒԼԻԵՆ, ՌԹՊԷՐ, ԵՏԲ

ՍՊԱՍՈՒՆԻՆ

Ռօպէր. — (Լիզի առջեւ խոնարհելի ետք, Ժիւլիէնին չոր կերպով) Քիչ մը առաջ ձեր արտասանած բառերը ակունջս ձգեցին. պարոն: (Լիզին որ կ'ուզէ ձգել երբալ) Շնորհ ըրէք, Տիկին, հոս մնալու: Կը փախաքիմ որ Մէթը Ֆլորանսին պէս դուք ալ մտիկ ընէք ինծի, այսպէսով տարաբաղձ մարդ մը պարտաւորած պիտի ըլլաք (Ժիւլիէնին) Դուք կ'անքիս պատմականը ըրեր էք, պարոն: Դուք դիտումնաւոր կերպով չափազանցեր էք անոր մէջի գայթակղութիւնները: Ամբողջ Բարիզի աչքին զիս նուազատացուցեր էք: Ատիկա փոյթս չէ, քանի որ ինծի համար միայն Ֆրանսինը, կարեւորութիւն ունի: Իմ ինչ ըլլալս ուրիշին հասկնելու պէտք չունիմ: Երկու տարի առաջ մայրս աչքիս առջեւ մեռաւ, առանց ինծի ներելու: Ուստի, կը հասկնաք անշուշտ, ձեր խօսքերը մեծ բան մը չեն, կանխաւ արդէն աչքս տոած էի բոլոր նուազատացումները, նոյն իսկ անորու ես զիս կ'ենթարկեմ այսօր, և եթէ այսօր կարող ըլլայիք իմ հարգանքներէն և մարդոց յարգանքը ինծի վերադարձնել, ես ատոնցմէ պիտի հրաժարէի անգամ մը ևս Ֆրանսինի մէկ խօսքին վրայ: Ատանկ ըլլալը դուք գիտէիք: Ինչո՞ւ ուրեմն զիս այնքան նախատեցիք: Դուք հիմա ուրախ էք, դատ մը վատկած ըլլալնուդ հաճոյքին համար, բայց ձեր այդպէս ընելովը ձեռքէս կը խլէք

միւրած կիսա վերստին առնելու միակ հնարականութիւնը:

Ժիւլիէն. — Ես խօսեցայ ինչպէս կը թելադրէին ինծի խօսիլ փաստաբանի և բարեկամի խղճմտանքս:

Ռօպէր. — Ես հոս կշտամբանքներ բաշխելու համար չեմ եկած: Ես պէտք ունիմ ձեզի: Պէտք է որ անգամ մը Ֆրանսինը նորէն տեսնեմ: Նամակ գրեցի իրեն: Իմ բոլոր բարեկամներս և իրենները քովը զրկեցի: Ամբողջ գիշերներ իր պատուհանին տակ պահակ սպասեցի, մուրացկանի պէս ամբողջ օրեր դրանը առջեւ կեցայ: Բընաւ ականջ չի դրաւ ինծի: Հետեւաբար միակ դուք կաք, ձեր երկուքը պէտք է որ օգնէք ինծի:

Ժիւլիէն. — Բայց, պարոն...:

Ռօպէր. — Փաստաբանիս պատուիրեցի որ դատը յետաձգէ: Դեռ վճիռը ելած չէ: Կարելիութիւն կայ դեռ ամէն բան կարգադրելու, պէտք է որ անգամ մը իրեն հետ խօսիմ: Դուք կրնաք իմ խնդիրս ընդունիլ ապա:

Ժիւլիէն. — Անկարելի է, պարոն, յաճախորդութիւն չահեր...:

Ռօպէր. — Հոս ոչ փաստաբանի խնդիր կայ և ոչ ալ յաճախորդութիւն, մարդէ մարդ աղաչելու եկած եմ:

Ժիւլիէն. — Դուք չէք որ ինծի պիտի սորվեցնէք արհեստիս պարտականութիւնները: Գործերը այն տեղումնները հասած են որ, իրարու հանդիպում մը հաշտութիւն պիտի նշանակէ: Տեսութիւն մը չենք կրնար շնորհել ձեզի, անոր համար որ ատիկա պատճառ կրնայ ըլլալ, դատաւարութիւնը ծայրէն սկսելու նորէն: (Լիզին որ պինդ պինդ երեսը կը նայի) Ներեցէք, սիրելի բարեկամութիւն, դատարանի այս խրթին լեռն գործածելու, զոր սովորու-

թիւն չունիմ ձեր առջեւ դործածելու:

Ռօպէր. — (Ժիւլիէնին) Կը սխալիք, Պարոն, ես խօսք կուտամ որ, եթէ մեր տեսակցութիւնը բանի մը չի յանգի, անոր խօսքը բնաւ չընել դատարանին առջեւ:

Ժիւլիէն. — Ձեր խօսքին վրայ կասկած չունիմ, Պարոն, պարտականութիւնս խիստ է և անկէ դուրս չեմ կրնար ելլել:

Ռօպէր. — (Լիզին) Այդ պարագային, Տիկին, ձեզի է որ կը դիմեմ, անշուշտ չպիտի մերժէք:

Ժիւլիէն. — Տիկին Ֆլորանս ինծի պէս, ան ալ չի կրնար գոհացում տալ ձեր այդ աղերսին. ան չպիտի ուզէր խառնուիլ անանկ գործի մը մէջ, որ, անգամ մը ևս կը կրկնեմ, միմիայն իմ արհեստիս հետ առնչութիւն ունի:

Լիզ. — (Որ վայրկեան մը չի դադարի Ժիւլիէնի դէմքը ուսումնասիրելի) Ներեցէք, սիրելի բարեկամս, որ քիչ մը զարմանամ: Շատ աղէկ կը հասկնամ փաստաբանի ձեր խղճմտութիւնը: Դուք սիրտ մը ունիք պէտք եղած ատենը զգածուելու համար ինծի չափ, դուք ալ անշուշտյուղուածէք այն զգացումներէն զորս կ'արտայայտէ ձեր... հակառակորդը:

Ժիւլիէն. — Անտարակոյս, սիրելիս, բայց ինչպէս ըսի, անկարելի է...:

Լիզ. — (Փաղցուրեամբ) Չէք կրնար միթէ, առանց փափկանկատութեան դէմ մեղանչելու, Տիկին տը Բրայլի հաղորդել էրկանը աղաչանքը, այդ դիմումին պատասխանատուն ինքը կ'ըլլայ միայն և դուք բարիք մը ըրած ըլլալու առիթը փախցուցած ըլլալնուդ չէք զղշար: Ըսածիս պէս ըրէք, կ'աղաչեմ սիրելիս

թէ ձեզի և թէ... ինծի համար:

Ժիւլիէն.— (Ռօպէրթին) Վայրկեան մը ընդունինք, պարոն, թէ գոնացում տալ ուզեմ ինո՞յս խնդրանքին: Շատ դառն է ինծի համար ձեզ յիշեցնել թէ տիկին տը Բրայլ շատ հաստատամտութեամբ աշխատեցաւ ամուսնալուծութիւնը ձեռք բերելու: Ուստի հիմա Տիկին տը Բրայլ ձեզի պիտի յայտարարէ թէ խզուած վերջնական է:

Ռօպէր.— Ինչէ՞ն գիտէք, առաջին անգամը չէ որ իրարմէ կը զատուինք կոր, շատ անգամ իրար ձգեցինք բայց իմ կողմէս խոնարհութիւն չուր, տալով, կրկին հաշտուած ենք: Յատկապէս գուցէ այս դատը բացաւ, իմ սէրս փորձի ենթարկելու համար (Շատ տեսողութիւն) անոր ամուսինը բլաւու համար, շատ անգամ ետ կեցայ անամարտելէ, ես որ այսքան փորձառութիւն ունիմ, մերժեցի մենաամարտիլ ատած մէկ մարդու հետ, որովհետեւ սիրած էր զայն: Այսօր ալ անշուշտ կ'ուզէ որ իր սիրտը կակղեցնելու համար, զամ պաղատիմ մարդու մը որ զիս հասարակութեան առջեւ խորտակեց: Ձէք գիտե՞ք որքան անգիտակից կ'ըն մըն է ան, եւ անա այդ անգիտակցութիւնն է որ տառապեցնել կուտայ:

Ժիւլիէն.— (Գրեթէ ակամայ) Արդեօք որքան տառապած ըլլալու էք:

Ռօպէր.— (Ինքզինքն խօսելու պէս) Բայց սիրած է զիս, թեւերուս մէջ ունեցած եմ զինքը, հարիւր անգամ, հազար անգամ կրնայ զիս վրա ընտել, ես սակայն նորէն կը վերադառնամ: Գուցէ կը փափաքի որ անձնապաշտ ըլլամ: Խենդ չեմ որ ատանկ բան մը ընեմ: Ես երբէք չեմ յուսահատիր:

Լիզ.— (Տեսակ մը սոսկումով) Եւ ասանկ դուք զայն կը սիրէք, հակառակ ձեր բոլոր տառապանքներուն: Ուրեմն անիկա կ'ըն մըն է որ...:

Ռօպէր.— (Խիստ տխուր) Ա՛խ, առջի բերան պայքարեցայ: Բայց հիմա, ալ չեմ կրնար դիմանալ: Խորտակման ժամը հասած է այլեւս: Կրնա ուզելէ զատ ուրիշ որ և է կամք չունիմ: Անա ինչու պէտք է որ օգնէք ինծի: Անանկ մը ըրէք որ, գոնէ վայրկեան մը հետը տեսնուիմ: Ապահով եմ որ պիտի գլխայ վերաս...:

Լիզ.— (Ժիւլիէնին) Ձեռք կրնար, քանի որ այսօր իսկ...:

Ժիւլիէն.— (Անոր խօսքը կտրելով, Ռօպէրին) Իրաւ է որ այսօր իսկ պէտք է որ գրեմ Տիկին Բրայլի որ Բարիզէն կը բացակայի: Ձեզ համար պիտի բարեխօսեմ:

Ռօպէր.— Շնորհակալ եմ:

Ժիւլիէն.— Քանի մը օրէն, ձեզի լուր կուտամ:

Լիզ.— Ես ալ, պարոն, պիտի փորձեմ ձեր դատը պաշտպանել: Խօսք կուտամ ձեզի:

(Ռօպէր կը մեկնի)

ՏԵՍԻՆ Ե.

ԼԻԶ, ԺԻՒԼԻԵՆ

Լիզ.— Ինչու չըսիր որ վաղը Տիկին տը Բրայլը պիտի տեսնես և թէ դիւրին պիտի ըլլայ քեզի...:

Ժիւլիէն.— Անկեղծ ըլլանք, կրնա՞նք միմեջ առանց կանխաւ Թրանսիւնի հաւանութիւնը առնելու...:

Լիզ.— Ինծի մտիկ ըրէ, Ժիւլիէն, մեր մէջը սուտը տեղ չունի: Եթէ ուրիշ կ'ըն մը կը սիրես, մի՛ քաշուիք

ըսէ՛, ես ամէն բան կը ներեմ: Ժիւլիէն.— Չորս ճամբէ չես երթար կոր, անաւատիկ միջին, անկեղծ ու յստակօրէն բանաձեւուած ամբաստանութիւն մը:

Լիզ.— Հակառակ քու տուած հաւատարմանը, ես միշտ մտքէս անցուցած եմ որ պիտի գար որ մը որ այլեւս իմա չպիտի ըլլայիր: Եթէ այդ օրը եկած է, բացէ իրաց ըսէ ինծի. իբրեւ ընտելեան կողմէ եկած սե ճակատագիր մը պիտի ընդունիմ այդ դժբաղդութիւնը զոր արգիլել քու ձեռքէ չէ: Միշտ բարեկամներ պիտի մնանք իբարու: Մեր մանչուկը քովս պիտի պահեմ և քաջասիրտ պիտի ըլլամ:

Ժիւլիէն.— (Փասաբանի շեշտով մը) Ահաւատիկ խոշոր, մեծ մեծ բառեր: Բայց արդարացի՞ են: Կը հաստատես քու բերնովդ իսկ թէ ուրիշ կ'ըն մը կը սիրեմ: Բայց տեսնե՞ք թէ ձեռքդ փաստեր ունի: Եթէ ատանկ փաստեր գոյութիւն ունին, քու ողջմտութենէդ կ'ըստեսեմ որ մէջտեղ հանես, տալաւորութիւններ կան որ մարդս չեն խաբար: Քու ներկայութեանդ ես զիս միամիտ կ'ըզգամ...:

Ժիւլիէն.— (Միտք իբրեւ փասաբան) Կ'ընդունիմ որ սրտնեղութիւններ ցոյց տուի երբեմն, չեմ ուրանար: Դու ալ, ես ալ կը նախատեսէինք թէ, առջի բերան քիչիկ մը պիտի նախանձէի Ռօպէն, դուն կարծեցիր թէ պաղուծիւն էր այն սրտնեղութիւնը, այն դժկամակութիւնը, որոնք՝ կը յուսամ թէ այսուհետեւ կասկած չպիտի ներշնչեն քեզի, ուրիշ բան չէին բայց եթէ սիրոյ տարբեր ձեւ մը:

Լիզ.— Եթէ այդպէս է, ուրեմն ի՞նչ հրաշք է որ այդ սրտնեղութիւնը,

այդ դժկամակութիւնը, այդ պաղուծութիւնը մէջտեղ ելաւ, ճիշդ քու Տիկին տը Բրայլի հետ բարեկամութիւն հաստատած ատենդ և ընտր ըրիր որ այդ կ'ըն քու բարեկամութիւնը ըրիր ճիշդ այն վայրկեանին որ ես՝ այլեւս քու հոմանիդ չէի կրնար ըլլալ:

Ժիւլիէն.— Օհ, ատ ի՞նչ կանխատեսութիւն: Սխալման մէջ ի՞նչ յամառութիւն: Բայց այդ քու բոլոր բաժնեղ վարկածներ, ենթադրութիւններ և կարծիքներ են սոսկ: Եթէ յանցաւոր եմ ատիկա պէտք է որ հաստատես որոշ, շօշափելի, անհերքելի փաստերով:

Լիզ.— Ի՞նչ է ուրեմն այս յանկարծակի եւ անարդարանալի մեկնումը: Հազիւ երեք օրէ որ քեզմէ բաժնուած է ան, և անա առաջին պատրուակէն կ'օգտուիս ետեւէն վազելու համար: Եւ ո՞ր մնաց քու այսօրուան կէս օրէն ետքի դատաւարութիւնդ, քու ցոյց տուած պերճախօսութիւնդ զպրոց չէր հոտեր: Տո՛ւին էր այդ որ կ'առնէր կը տանէր զքեզ առանց քու կամքիդ: Եւ ամէն անոնք որ քեզ մտիկ կ'ընէին, ինծի հետ կը հասկընային քու գաղտնիքդ, որուն վրայ, վաղը միմեջ ես պիտի ըլլայի Բարիզի մէջ, բան մը չգիտցող, եթէ ես ալ հոն չըլլայի միեւնոյն ժամանակ և միեւնոյն հանգամանքով, բոլոր այդ անտարբերներուն ամբողջին հետ, աւելին կայ, պահ մը առաջ, նոյնիսկ աչքիս առջեւ, ան ի՞նչ յամառութեամբ է որ մերժեցիր խնդրութեամբ է որ մերժեցիր խնդրութեամբ: Եւ երբ այդ մարդը բաւ թէ սիրած էր այդ կ'ըն, ան ի՞նչ երեսի գունատութիւն, ի՞նչ ձեռքի դողալներ:

Ժիւլիէն.— Ատ որքան ոչնչաբա-

նուրթիւններ: Ա՛ռ քեզի բուռ մը տը-
ղայական խօսքեր, վերջերնիս ո՛ւր
կ'երթայ, եթէ մարդ մը պիտի ամ-
բաստանենք, իր մէկ շարժումը քէն
զորս, գուցէ չէ ալ ըրած, դէմքի
մէկ արտայայտումին և կամ լոյսի
մէկ քմայքին վրայէն: Եթէ այդպէս
շարունակէ, ի՞նչ ապահովութիւն կը
մնայ մեզի: Ի՞նչ երաշխաւորութիւն
աւելի ահաւոր ամբաստանութիւննե-
րու հանդէպ: Ի՞նչ անդունդի և սը-
խալներու ի՞նչ եղունակուր վրի-
պանքներ...

Լիզ.— Այլ կը բաւէ, ժամ մըն է
որ քեզ մտիկ կ'ընեմ կոր, քիչ
մը անկեղծութիւն ուղեցի, և անոր
փոխարէն ազատութիւնը կը շնորհէի,
բառ մը շարտասանեցիր որ սրտէդ
բխողով լլար, քու ճարտասանու-
թեանդ մէջ, «Կը համարձակիմ կար-
ծել թէ»-ի և «չեմ ուրանար»-ի պէս
բաներ կը գտնեմ նորէն: Եւ պա-
րապութեան մէջ նետուած փոխա-
բերութիւններ, հեզութիւններ և
հարցումներ: Ատոնք ծանօթ են ին-
ծի, չէ՞ մի որ քարտուղարդ եղած
եմ: Մինչեւ հիմա ատոնք քու ատե-
նական պերճախօսութեանդ կը վե-
րապահէիր: Այսօր, դատարանին
առջեւ է որ քու մարդու սիրտդ
խօսեցաւ: Եւ փաստաբանը հոս է,
քու և իմ մէջտեղը:

Ժիւլիէն.— Բայց, Լիզ, կ'երդ-
նում քեզի:

Լիզ.— Ընտրո՞ր մինչեւ հոսանդ-
ուանքը իջար, Ժիւլիէն, ո՛ւր մնաց
հաւատարմութեան այն հրաշքը զոր
կը պարտէինք իրականացնել: Սիրե-
լու այն հզօր կամքը որ քու սէրդ
անվթար վայելել պիտի տար ինծի:
Բարեկարգութեան այն գեղեցկու-
թիւնը որ քու նշանաբանդ պիտի
ըլլար, բացատրէ՛, պատասխանէ՛ որ

փորձեմ հաւատալ, ըսել է քու խոս-
տումներուդ վրայ դու ինքդ հաւատը
չունէիր: Քու խոսողդ կ'երեւայ, մեծ
բան չէր արժեք:

Ժիւլիէն.— Բայց քանի որ քեզ
կ'երդնում թէ բան մը չի կայ այդ-
կնկան և իմ միջեւ: Ոչինչ կ'իմա-
նաս, ոչինչ:

Լիզ.— Անանկ թող ըլլայ, ապա-
ցուցանէ որ կը սխալիմ: Այո՛, զիջո-
ղութիւնը ըրէ՛ ինծի և ամէն բանի
պատրաստ եմ հաւատալու:

Ժիւլիէն.— Ձիջողութիւն, ես
ալ ժամանակին պաղատեցայ, բայց
ինծի շնորհող չի գտնուեցաւ:

Լիզ.— Ըսել է վրիժառութիւն
մըն է որ կ'որոճաս:

Ժիւլիէն.— Բան մը չեմ որոճար,
խիղճս շատ հանգիստ է: Տիկին տը
Բրայլը տեսնելու պիտի երթամ հօրը
հետ, դառնի վրայ խորհրդակցելու
համար: Վաղը չէ միւս օր նորէն հոս
եմ: Դեռ աւելի ի՞նչ կ'ուզես: Եթէ
կը կարծես թէ առեւանգում մը կը
պատրաստեմ կոր, հետս եկուր, ա-
զատ ես:

Լիզ.— Մայր մը երբէք ազատ չի
կրնար ըլլալ:

Ժիւլիէն.— Մինակ մայր չես դուն,
կին մ'ալ ես: Ասիկա երկար ատենէ
ի վեր կը մոռնաս կոր, և կ'սկածի
մը վրայ զոր ոչինչ կ'արդարացնէ,
կ'ուզես որ մէկդի դնեմ փաստաբանի
և բարեկամի պարտականութիւններս:
Այլեւս իրաւունք չունիմ, ըսել է,
ուզածիս պէս երթալ գալու: Ես հոս
կ'ապուած կը մնամ կոր, ինչպէս շու-
ները կը կապեն խշտեակի մը: Դուն՝
բերնովդ չէի՞ր կրկներ թէ որ գոնէ
ես ազատ ըլլալու էի, և թէ առանց
այդ ազատութեան, ես ինքս՝ չպի-
տի կրնայի ըլլալ:

Լիզ.— Կ'իմանամ: Եւ այն աղա-
տութիւնը որուն մտքով խելքով
փարած ես Ֆրանսին կը կոչուի:

Ժիւլիէն.— Ոչ, անդամ մը ևս ոչ,
ո՛չ, ո՛չ, ոչ: Տիկին տը Բրայլի վրայ
խնդիր չի կայ: Բայց քանի որ կ'ու-
զես որ ամէն բան ըսեմ, վերջի
վերջոյ չե՞ս հասկնար որ ես զիս ա-
զատել կ'ուզեմ Վոր այս մայրամիւս
միջնորոտէն որ ատեն ատեն, կը
խեղդէ կոր զիս, ցուրտ եղած ատե-
նը կը դողաս, կը դողաս նոյնպէս
տաք ըրած ատենը: Բժշկական հա-
մալարանի բոլոր մասնադէտները
շարան շարան հոս կուգան միմիայն
հաստատելու համար թէ Ռօժէն բան
մը չունի: Տատան ալ ճամբու դը-
րիր...:

Լիզ.— Քեզ կը բարկացնէր կոր:
Ժիւլիէն.— Չէ, դուն անորմէ կը
նախանձէիր կոր:

Լիզ.— Ե՛ս:

Ժիւլիէն.— Ձիս ալ պիտի վը-
ռնաէիր եթէ զաւկիս վիճելու ելլէի
քեզի հետ: Եւ արդէն ատենէ մը ի
վեր զայն սիրելիս կը պահես ինէ, իը-
րե թէ ես զաւակս ատէի: Որովհետեւ
առաջի վայրկեաններուն ուրախու-
թեան արցունքներ թափեցի ուրիշ
բոլոր աւանակներու պէս, դուն կը
կարծես թէ հայրենական սէրը տեղ
չունի սրտիս մէջ, բայց գիտցիր որ
ես հոգի կուտամ այդ փոքրիկին հա-
մար, հակառակ որ դուն ամէն ինչ
կ'ընես կոր, զայն սիրելէ արգիլելու
համար զիս:

Լիզ.— Երեսիս զարնել ուզածդ
ի՞նչ է: Ըսէ նոյն խկ, շատ զգուշու-
թեամբ վարուեցայ հետդ և կամ թէ
շատ գլխու ցաւ պատճառեցի քեզի:

Ժիւլիէն.— Երկուքն ալ: Քու
զգուշութիւններդ ալ տաղտուկ կը
պատճառէին ինծի: Երբէք չափաւոր

կերպով չի վարուեցար հետս: Քու
քարտուղարի դերդ վերստանանք ու-
զած պահուդ, երկու պարբերութեան
մէջ քովէս խոյս կուտայիր, մանկան
լորձունքներով և կամ բուսաջուրե-
րով զբաղելու համար: Երբ կը փոր-
ձէիր, այս օրուան պէս, դատարա-
նը ետեւէս գալու, մեծ մայրը Վէր-
սալլէն կը վազէր կուգար ատանկ
դատաւթութեան մը արհաւիրքը սրբ-
բելու համար, բռնի կերպով քեզ
հետս նուազահանդէս և կամ թաա-
րոն տարի մի՞, շուտ մը տուն դառ-
նալու էր: Քու հոգեւորդ այսպէս կը
պահանջէին: Իբրեւ թէ քու օր-
ուան ժամերդ, երեկոյաններդ, գի-
շերներդ, նոյնիսկ գիշերներդ, ինծի
չէին պատկաներ այլեւս:

Լիզ.— Եւ որովհետեւ կարճ ժա-
մանակի մը համար չփացումներուդ,
փաղաքշանքներուդ և հրճուանքնե-
րուդ օրապահիր քիչ մը նուազեցու-
ցի, թնական կը գտնես ուրեմն մոռ-
նալ սէրս:

Ժիւլիէն.— Քու սէ՞րդ, կարելի
է միթէ սիրել առանց սիրտ ունե-
նալու: Նա՛, նոյնիսկ այսօր վախնա-
լով որ չի մատնուիս, չես համարձա-
կիր հետս գալու, նոյնիսկ նախանձիդ
մէջ կը տարուբերիս, և ոչ իսկ վայր-
կեան մը քու վշտիդ չես պատ-
կանիր:

Լիզ.— Կը տարուբերիմ, քեզ չեմ
պատկանիր այլեւս... Ահա՛, ա-
միսներէ ի վեր միեւնոյն բառերը կը
կրկնես ինծի: Ատ որչափ սահմանա-
փակուած ես եղեր ետափրութեանդ
մէջ, իմ քեզ համար ունեցած սէրս,
անոր համար ունեցած սիրոյս հետ
դէմ առ դէմ դնելու համար: Չե՞ս
զգար ուրեմն թէ այդ մանկիկը,
սեպէ՛ թէ մենք ենք, դու ինքդ ես
և որ արդէն կը ժպտի մեր առաջին

փոխանակած նայուածքին մէջ: Չես գիտեր որքան վրադ կը մեղքնամ: Մայրական խնամքներու մէջ կոշտ արատները միայն կը տեսնես: Օրեր կ'անցնեն հրաշքի մը քով առանց զայն նշմարելու: Շիտակը կ'ուզեմ, դուն արժանի չես եղեր ընտանեկան բոյն մը կազմելու: Տուփանք, ահա ինչ կ'ըզգաս եղեր միայն: (Ուսերը կ'իջեցնէ Ժիւլիէնին) Ահ, վրաս կը խեղատ, չարամիտ կնկան մը տեղը կը դնես զիս: Ինչ կ'ուզես ըսէ, ես պիտի կաթ տամ տղուս, ե՛ս պիտի դիտեցնեմ մանչուկս: Եւ եթէ ստիպես զիս որ ընտրութիւն մը բնեմ քու և զաւկիս միջեւ, վայրկեան մը չպիտի վարանիմ: Նախապատուութիւնը տրուուս պիտի տամ միշտ:

Ժիւլիէն.— Ինչպէս որ կ'ուզես, անանկ ըրէ: Ես կը մեկնիմ:

Լիզ.— Չէ՛, մերթաւ: Խնդրէ քիչ անհեթեթ բաներ ըսի, չափազանցեցի: Կրցար հաւատալ թէ այլեւս չէի սիրեր զքեզ, և կնկան մը դիմատուները մեր երկուքին մէջտեղէն սահեցաւ: Եթէ հոգւով մարմնով նուիրուեցայ անոր որ ամէնէն շատ պէտք ունէր իմ զոհողութիւններուս, ատանկ բնական յանցանքի մը համար անշուշտ չպիտի պատժես զիս, հասկցի՛ր զիս, կը պաղատիմ քեզի: Այդ սղակը կեանքս տակն ու վրայ ըրաւ, ինչպէս դուն արդէն յեղաշրջած էիր զայն զգալու համար որ ան քու զաւակդ է, պէտք ունի որ ան խօսիլ օկսի, մեծնայ և իր հոգին ծնունդ առնէ: Մայր մը ատանկ երկար առեմ չի կրնար սպասել: Բայց պիտի տեսնաս, Ժիւլիէն, որ ես նորէն աշխատութեանդ և հաճոյքներդ պիտի հետեւիմ: Բու սիրած պչրանքներդ ու անհոգութիւնդ պիտի ու-

նենամ կրկին, ժամանակ չունեցանք մեր փափաքներուն յագուրդ տալու, լաւ, վերստին պիտի դռնենք զանոնք: Ձիս ճանչցած ըլլալու պատրանքը պիտի հայթայթեմ քեզի և քեզ համար նոր և խորհրդալից կին մը պիտի ըլլամ: Կը պաղատիմ, կ'աղաչեմ քեզի, զիս մի լքաներ ճիշդ այն վայրկեանին որ քեզի կը վերադառնամ: Գիտես որ կը սիրեմ զքեզ և թէ առանց քեզի չեմ կրնար ապրիլ:

Ժիւլիէն.— Չեմ ուզեր որ առանց ինծի ապրիս, սոսկ օր մը կը պահանջեմ կոր քննէ, օր մը միայն:

Լիզ.— Բայց եթէ մեկնիս, ալ օձիկդ չպիտի թողու, յատկապէս Բարիզէն հեռացաւ, զքեզ Բէրտէք հրաւիրելու համար:

Ժիւլիէն.— Ի՛նչ յիմար բաներ կ'ըսես կոր:

Լիզ.— Ամէն բան հիմա պայծառօրէն կը տեսնեմ կոր, տակաւին իր տարփածուն չես եղած: Եթէ յանցաւոր ըլլայիր, մեկնելու անգթութիւնը պիտի չունենայիր, բայց անիկա ձեռքէս խլել կ'ուզէ կոր զքեզ, և ամուսնալուծութիւնը ձեռք անցուցածին պէս, հետք ամուսնանալ:

Ժիւլիէն.— Անխելքութիւն՝ բոլոր ըսածներդ:

Լիզ.— Այո՛, այո՛, դուն զայն փնտռելիք, բայց ինքը վերադարձաւ, խօսք տուած էր քեզի, անանկ չէ՛, բայց երբ տեսաւ թէ զիս լքանելու վրայ եմ, ինքզինքին եկաւ և մերժեց: Իսկ հիմա քեզի հետ յոյսով մը կապուած է, ինչպէս միւսին հետ յիշատակներով: Ոչ միայն զիս, այլ դու զքեզ ալ պիտի կորսնցնես, Ժիւլիէն, կ'իմանաս կոր Ռօպէր տը Բրայլ, անոր եղածին պէս պիտի ըլլաս:

Ժիւլիէն.— Ալ կը բաւէ, ծիծառելի կը դառնաս կոր:

Լիզ.— Դու զքեզ զօրաւոր կ'ըզգաս հէ՛, կը կարծես թէ ան քեզ պիտի սիրէ: Դուն այդ կնիկը չես ճանչնար: Ան զքեզ երբէք չպիտի սիրէ:

Ժիւլիէն.— Կը տեսնենք:

Լիզ.— Ուրեմն կը խոստովանիս թէ կը սիրես զինքը: Եւ որովհետեւ մանչուկս զիս հոս չղթայի տակ կը պահէ, որովհետեւ ոչ կրնամ ետեւէդ գալ և ոչ ալ ինքզինքս պաշտպանել, ես պիտի թողու՞մ որ երջանկութիւնս գողնան և ես թող պիտի տամ որ ուղածնին ընեն: Չէ, հոս պիտի կենամ, կը պահանջեմ, և իրաւունքս է պահանջել:

Ժիւլիէն.— Տակաւին կը վարա-

նէի կոր, բայց այդ բառը որոշում տալու մզեց զիս:

Լիզ.— Իրաւ է արդեօք, ասանկ կ'ուզես հէ՞, ասանկ կրնաս եղեր ուղի: Շատ աղէկ, գնա՛, ալ քեզ վար չեմ դնիր:

Ժիւլիէն.— Գիշեր բարի (Կը մեկնի):

Լիզ.— Չէ, երբէք չպիտի համարձակի (Ականջ կը դնէ, դուռ մը կը գոցուի պոռալով) Ժիւլիէն (Դեպի բիկնաքոռ կը վազէ ուր արարուածին սկիզբը գլխաւոր եւ մանրօն ձգած եր, հագուելու իրայ է դուրս ելլելու եւ Ժիւլիէնի ետեւէն երթալու համար, յետոյ ինքզինքն զալով) Չէ՛, (Դադար մը) երջանկութեան զատ ուրիշ բաներ ալ կան, (Ռօպէի սենեակին կողմը կ'երթայ):

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

Նոյն «skfor»-ը, բայց ասդին անդին ֆանի մը ծաղիկներ ծաղկամաններու մէջ եւ ֆանի մը փոփոխութիւն կարասիներու եւ գեղորներու ընտրութեան եւ դրուած տեղերուն մէջ, այս աշխատութեան կուտան աւելի մտերմական երեւոյթ մը եւ գուտակել կուտան կնկան մը կադմէ տրուած աւելի ուշադիր խնամք մը.

Վարագոյրը բացուելուն, քէյ խմելու վրայ են եւ Ժիւլիէն գրել կուտայ.

Լիզ՝ գրասեղանին առջեւ կը գրէ.

Ժիւլիէն. — «Եւ այն վճռով զոր պիտի տաք, Տեա՛րք» (Կ'ընդհատեալ եւ ծաղկամանի մը կը նայի) Հիմադի եւն վարդերդ: (Կը շարունակէ) «ձեր իմաստութիւնը եւ ձեր մարդասիրութիւնը անգամ մը եւս պիտի մեղմանն օրէնքներուն սաստկութիւնը» (Պատիւն վրայ պատկեր մը նայելով, Լիզին) Բօրօն ուրիշ տեղ եւ դրեր, հոս շատ աւելի տեղն է:

Լիզ. — Այո, եւ այնպէս գտայ որ...

Ժիւլիէն. — Պզտիկը դեռ տուն չեկա՛ւ:

Լիզ. — Ժամը հազիւ հինգն է:

Ժիւլիէն. — Նորէն կը կարդա՞ս, անուշիկս:

Լիզ. — (Գրածը վերստին կարդալով) «Մենք անանկ սերունդի մը կը պատկանինք, Տեա՛րք, որ յարգը չի գիտցաւ տարրական ճշմարտութիւններուն»:

Ժիւլիէն. — Թէյին ըսելիք չի կայ:

Լիզ. — (Շարունակելով) «Բիշ մը չինական երջանկութիւնը՝ էրիկ մարդու մը եւ կնկան մը, կամովին

միացած իրենց զաւակներուն սիրոյն մէջ, այդ երջանկութիւնը որ երբեմն այնքան խուրան կ'երեւար, հիմա հանրային կարծիքին դէմ ուղղուած գրգիռ մըն է եւ ինքնատիպ ըլլալու՝ ձախաւեր յաւակնոտութիւն մը (Ժիւլիէն որ կարծես մեկուն կ'սպասէ, դէպի ետեւի դուռը կ'երթայ) «Այն յանցանքին մէջ զոր գործած է այն նշանաւոր արուեստագէտը զոր ձեր առջեւ պաշտպանելու պատիւ ունիմ այսօր (Ժիւլիէն դուռը կը բացայ եւ ականջ կուտայ դրսին) կը համարձակիմ ուրեմն կարծել, Տեա՛րք, թէ դուք անոր մէջ աւելի նուազ պիտի գտնէք ազնիւ նկարագրի մը վաղանցուկ տկարութիւնը քան ժամանակներուս յատուկ վրիպումները: (Ժիւլիէն չիմանաւ, Լիզ վերջին բառերը կը կրկնէ)

Ժիւլիէն. — (Յուսովրեայ կը զոցէ դուռը եւ կուգայ դէպի առաջ) Հաստատապէս Ռօթէն գալիք չունի: Ինծի նայէ, Լիզօթ, նոր տատային վրայ վստահութիւն ունիս:

Լիզ. — (Ծաղրաւով) Հոգ մ'ընեմ, աղաք անոր վրայ կը հսկէ:

Ժիւլիէն. — (Միտք գոհ) Անշուշտ, անշուշտ, արդէն ան խելքը գլուխը մարդուկ մը եղած է:

Լիզ. — Երկու տարեկանին: Չըսես որ հօրը եղած է:

Ժիւլիէն. — Բայց Թիւլըրիէն մինչեւ հոս հազար արկածներ կրնան պատահիլ:

Լիզ. — Ինչ մայրական սիրտ:

Ժիւլիէն. — Ձեռքս չէ, հոգիս, իրաւ է որ իր առաջի ճիշդութեան չըզ գացի ինչ որ դու միայն կրնայիր զգալ, բայց որովհետեւ, մեր հայրերուս զգացածը քիչ մը ուշ հաստատ հիմեր կ'առնէ, ատոր համար կը կարծես որ մեր զգացածը նուազ զօրաւոր է ձերինէն:

Լիզ. — Ընդհակառակը:

Ժիւլիէն. — Հետեւաբար, իրաւունք չունիմ ուրեմն եւս ալ իմ կարգիս զաւակս շոյելու, իրեն զոհելու, եթէ կ'ուզէ, հանգիստս եւ հաճոյքներս եւ աւելի ետքը իր սրտակիցը, իր բարեկամը ըլլալու:

Լիզ. — Դարձի եկած հայր մը, երկու հայր կ'արժէ:

Ժիւլիէն. — Միտակ ինքզինքնուս համար չէ որ աշխարհք եկած ենք, մեղի ինչ որ տրուած է, պէտք է որ փոխանցենք ուրիշներու, եթէ, փոխանակ ծնողը ըլլալու արուեստը սորվելու, շարունակելինք սիրահարներ մնալ, զաւակները ինչ կ'ըլլային:

Լիզ. — Բայց պաշտպանողական ճառք ո՛ւր մնաց:

Ժիւլիէն. — Ինչ ըսել է, մեր լակոններուն վրայ ալ չպիտի կրնանք խօսիլ...

Լիզ. — (Ընթերցանութիւնը շարունակելով) «Այդ մարդը առած քալած էր տունէս բայց հեռուէն եկած

իր հիւանդ զաւակին կողմէն յանկարծ իր մէջը» զգաց զօրութիւնը այն կապերուն զորս կը կարծէր խորտակել կարենալ: Եւ գլխիկոր՝ «գտնելու համար այն տեղը զոր լքած էր»: Տե՛ս, ինչ պարզ կերպով կը խօսիս կոր հիմա:

Ժիւլիէն. — Անոր համար որ սիրտըս ալ պարզուած է:

Լիզ. — (Ընթերցանութիւնը շարունակելով) Տեա՛րք, դուք չէք կրնար ինկատի չառնել իր զղջումը: Դուք չպիտի մերժէք այդ ամուսնոյն, այդ հօր...:

Ժիւլիէն. — Եւ բոհել թէ այս պատմութիւնը քիչ մնաց որ մերինը ըլլար, Լիզօն:

Լիզ. — Միտակ դուք քիչ մը նուազ խրդր էիր: Երկար ատենուան համար չի լքեցիր զիս, սանդուղին վարի ոտքը հասար թէ ոչ, երեք յարկերէ վեր ելար նորէն:

Ժիւլիէն. — Ասանկոնի պէս վարուեցայ:

Լիզ. — Անխելք:

Ժիւլիէն. — Դուք իմ տեղս եղիր: Յրանսին կը պահանջէր որ քեզ եւ զաւակս վերջնականապէս թողում, առջի բերան ծանրիս եկաւ:

Լիզ. — Pardon, բարեկամս, իրարու համակարծիք չէք, (Գրողին մեջէն գիրք մը առնելով) եթէ հաւատ ընծայելու ըլլամ իր վերջին վէպին: «Այնան վերջալոյսեր», որու մէջ բաց է ի բաց մեր վրայ խօսուած է:

Ժիւլիէն. — Ինչպէս, դուք այդ գիրքը կարդացիր:

Լիզ. — Դուք չե՞ս կարդացեր:

Ժիւլիէն. — Ե՛ս, երբէք:

Լիզ. — (Գրադարանին ֆով երթալով եւ խոռոհ հասոյններու ետեւ պրպրտելով) Եթէ այդպէս է, ընտրող եղաւ որ Տալօզի օրինադրքին ճիշտ

ետեւը այս հատորը գտայ, որուն ամէն էջերը խնամքով կտրուած են:

Ժիւլիէն.— Շատ զարմանալի է, իրաւի:

(Երկուսն ալ զաւս զաւս քղքեր բռնած կը քննեն)

Լիզ.— Ինծի համար փաղաքուշ բաներ չըսեք կոր, բանաստեղծուհիք: Երես 132րդ, էն տակը (կարդալով) «Բիզոն» շատ փափկաշէն էր լարեկա՝ մութեան և շատ մանկատի՝ սիրոյ համար):

Ժիւլիէն.— Հապա՞ ես, երես 171րդ, էն վերը: «Խելանի՝ բոլոր գլխէ հանող էրիկ մարդոց պէս»: Զուարճալի է:

Լիզ.— Մեծ վիշտերով, մեծ պարբերութիւններ չիներ է: Ամէն ոք մխիթարուելու ձեւ մը գտնէ:

Ժիւլիէն.— (Մտնեղած) Ահա ա՛ս սիկ գրքի մէջ անցուած ենք, երեքս ալ իրարու ուրորուած դարուց ի դարս:

Լիզ.— Ծանրի՛դ կուգայ կոր, դուն որ ամէն խնդիրութիւններու մարդն էիր: Ուշադրութիւն ըրէ՛, սիրելիս, առաքինութիւնը ճամբողդ կ'սպասէ կոր:

Ժիւլիէն.— (Վրդովուած) Կը կարծե՞ս...:

Լիզ.— Դող մ'ելլար, կը չափազանցեմ կոր, բարեբաղդաբար, ինչու որ ես զիս հասունցած չեմ գտներ կոր քու առաքինութեանդ հանդէպ:

Ժիւլիէն.— Ըսել է վրաս վստահութիւն չունիս, կը վախնաս որ նորէն նախկին յանցանքներս կը կրկնեմ:

Լիզ.— Մինչեւ հոնտեղուանքները չպիտի երթամ, բայց աւելի հանգիստ պիտի ըլլայի եթէ զիս կատարելապէս խայտառակաբար խաբած ըլլայիր:

Ժիւլիէն.— Ա՛խ, Աստուած իմ,

կիները որքա՛ն պահանջկոտ կ'ըլլան:

Լիզ.— Շիտակը կ'ուզե՛ս: Արժանի էի որ զիս խաբէիր: Որմէ ետքը ինծի համար որքան քաղցր բան պիտի ըլլար խղճահարութիւններդ շահագործել:

Ժիւլիէն.— Կարելի՞ բան է որ այդքան խոստարարոյ ըլլայինք և գործը տանէինք մինչեւ հոնտեղուանքը:

Լիզ.— Երկուքնուս ալ երջանկութիւնը պղտորուած էր: Մեր նորաստացեալ զգացումները նոր ներդաշնակութիւն մը կը փնտռէին: Միշտ սիրակցորդ մնալու համար, ես իբրեւ մայր և դուն իբրեւ հայր, շատ բան սորվելու պէտք ունէինք: Եւ կարելի չէ սորվիլ առանց տառապելու, ժամանակէ սակայն ամէն բան կը կարգադրէ:

Ժիւլիէն.— Լիզօ՛թ, Լիզօ՛թ, ինչպէս ժամանակին չի կրցայ ճանչնալ: Ինչ որ քու մէջդ կը պաշտեմ, ատ ի՛նչ աղէկ ճանչցեր ես զիս, ինչպէ՞ս կրցար զիս մխիթարել, ինչպէ՞ս կրցար մոռցնել առ ինծի եսասիրութիւնս և յիմարութիւնս, այդ փոթորիկէն ետքը մեր գտած խաղաղութեան ժէջ: Եւ քու ներողութիւնդ ի՛նչ աղւոր բանաստեղծութեան մէջ փաթեցիր, ի՛նչ ժպիտներով լուսաւորեցիր մեր մթաքնաց ճակատները, ի՛նչ ուժգին կերպով ես ճանչցայ, քու շնորհիւդ կամքին հպարտութիւնը և երջանկութեան վերստացումը:

(Շատ մեղմ կեբպով դուռը կը զարնեն)

Լիզ.— Դուռը կը չալեն կոր:

Ժիւլիէն.— (Դեպի խորք երբալով) Դրաւ կը դնեմ որ լամուկն է:

Լիզ.— (Անոր ճամբան գոցելով)

Ձէ, սիրելիս, դուն չպիտի բանաս, նախ դուն քու ճառիդ նայէ: Ես երկուքդ ալ կը ճանչնամ: Դրան սեմէն ներս մտնելուն պէս, հետը երեք ժամ կարող ես սեղաններուն տակ սողոսկիլ:

Ժիւլիէն.— Խեղօք կը կենանք:

(Ռօժի աճեցաւքեր ձայնը (դրանը ետեւէն) Հայրի՛կ, հայրիկ:

(Ժիւլիէնի դէմքը կը խայտալ)

Ժիւլիէն.— (Լիզին) Այս մինիսիկ

ձայնին ընտօր կը դիմանաս կոր:

Լիզ.— (Ռօժի) դրան ետեւ աճեցաւքելի Գնա՛, տղաս, հայրիկը կ'աշխատի կոր: Անհանգիստ կ'ընես կոր: (Ժիւլիէն կ'երթայ դուռը բացալու) Ժիւլիէն, երդում կը ձգեմ: Տղան դէ՛ իր վարժեցնես կոր:

Ժիւլիէն.— (Դրան մօտեցալով) Դուն երբեք չպիտի հասկնաս թէ հայրական սէրը ի՛նչ ըսել է:

(Դուռը կը բացալ):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ե Ր Ե Ք Խ Օ Ս Ք

5

Ա. ՄԱՍ ԽԵԼՔԻՍ ՓԶԱԾՆԵՐԷՆ

Թուառական Հրեան	9
Ինչպէս կիներու հախէն կուգան ✓	16
Քէշ էզ Քէշ Քէն	22
Երկու Մալաթիացիներ	25
Կրեթիական Մովէնթ ✓ +	28
Միւսի Սամիկը	30

Բ. ՄԱՍ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ՕՏԱՐ ԱՊԲԱՆԱՑ

Ճամբորդութեան Սնունկներ	37
Անճրեւը կը սուրսուրայ	41
Ծովը եւ Լեռը	45
Արդարացում ✓ +	48
Պատուական Տանիկիներ ✓	50

Գ. ՄԱՍ ՇՈԳ—ՄՈԳ

Շոգ—Մոգ ✓	55
-----------	----

Դ. ՄԱՍ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄԱՐ

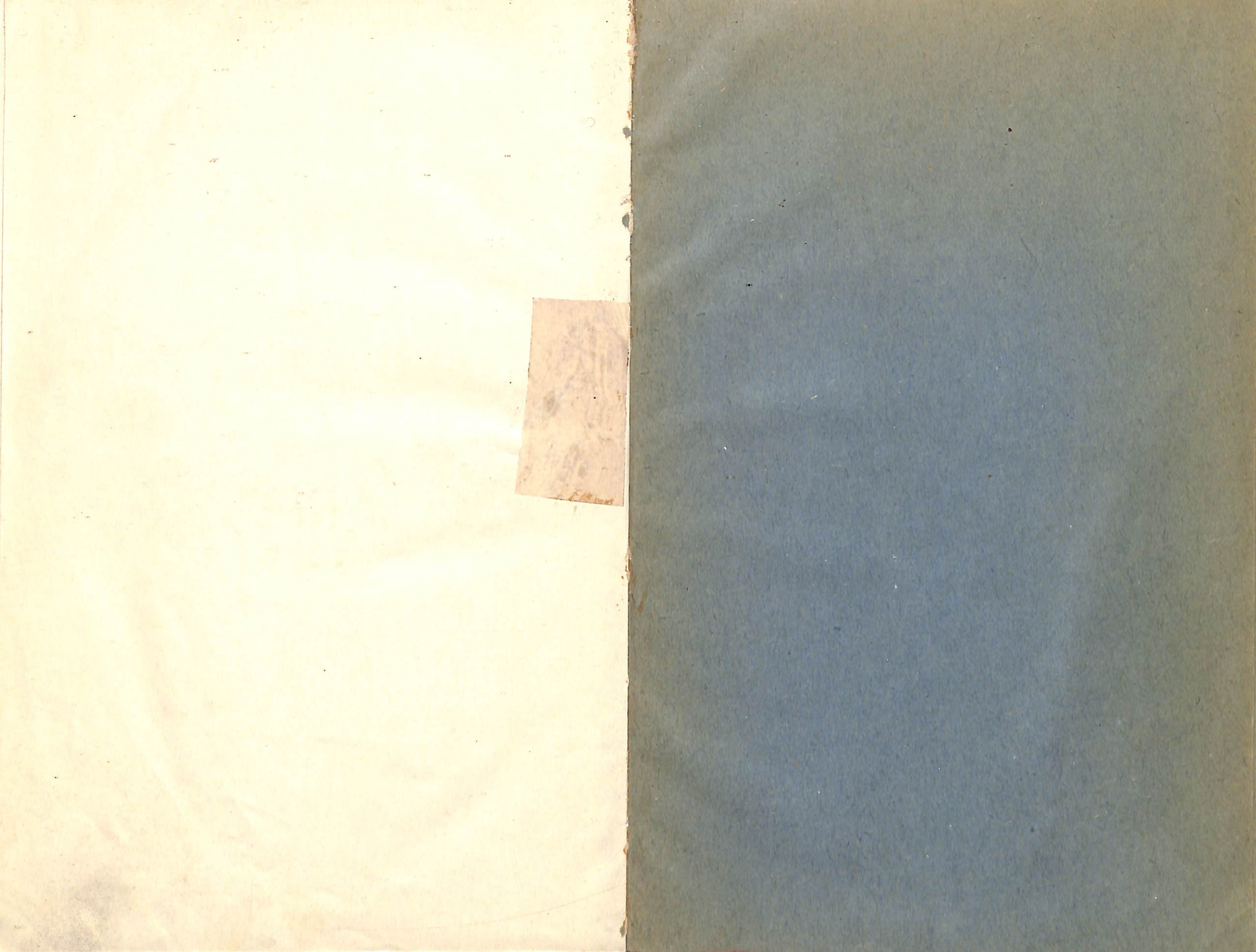
Առաջին անգամը ✓	71
-----------------	----

Ե. ՄԱՍ ԵՐԿՈՒ ՏՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

Երկու տնուորներ	77
-----------------	----

Զ. ՄԱՍ ԽԱՆԳԱՐԻԶԸ

Խանգարիչը	87
-----------	----

03

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0322525

18.205

